

राष्ट्रिय महिला आयोग

तेस्रो रणनीतिक योजना

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ - २०८२/८३

राष्ट्रिय महिला आयोग

प्रकाशक

राष्ट्रिय महिला आयोग

भद्रकाली प्लाजा, काठमाण्डौ, नेपाल

फोन न : ९७७ ०१ ४२५६७०१

ईमेल : info@nwc.gov.np

प्रथम संस्करण

२०७९ (नेपाली भाषा ५०० प्रति)

प्रतिलिपी अधिकार © २०७८

राष्ट्रिय महिला आयोग र संयुक्त राष्ट्र संधीय विकास कार्यक्रम (युएनडीपी) नेपाल

प्रकाशन सहयोग

संयुक्त राष्ट्र संधीय विकास कार्यक्रम (युएनडीपी) नेपाल

फोन न : ९७७ ०१ ४२९००००

ईमेल : registry.np@undp.org

वेबसाईट : <https://www.undp.org/nepal>

यो रणनीतिक दस्तावेच राष्ट्रिय महिला आयोगले संयुक्त राष्ट्र संधीय विकास कार्यक्रम (युएनडीपी) नेपालको सहयोगमा २०७९मा तयार तथा प्रकाशन गरेको हो ।

अस्वीकरण

यस रणनीतिक दस्तावेचमा व्यक्त विचार लेखकका हुन् र तिनले युएनडीपी नेपालको प्रतिनिधित्व गर्दैनन् ।

राष्ट्रिय महिला आयोग

तेस्रो रणनीतिक योजना

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ - २०८२/८३

राष्ट्रिय महिला आयोग

राष्ट्रिय महिला आयोग National Women Commission

भद्रकाली प्लाजा, काठमाडौं

Phone: +977-4256701

Fax: +977-1-4259411

E-mail: info@nwc.gov.np

<http://www.nwc.gov.np>

प.सं.

च.नं.

मन्तव्य

मिति:

नेपालमा महिला अधिकार आन्दोलनको उपलब्धिका रूपमा महिला मानव अधिकार सुनिश्चितताका लागि तत्कालीन सरकारको निर्णयअनुसार गठन आदेशबाट २०५८ फागुण २३ गते राष्ट्रिय महिला आयोग स्थापना भएको हो । जसको मूल उद्देश्य महिलाको हक/हित, अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गरी विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्दै समानता र सशक्तिकरणका लागि योगदान पुऱ्याउने तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्ने रहेको छ । नेपालको संविधान २०७२ ले यस आयोगलाई संवैधानिक हैसियत प्रदान गरेको छ । संविधानले तोकेको काम, कर्तव्य र अधिकार अनुरूप आयोगको यो तेस्रो रणनीतिक योजना तर्जुमा भई प्रकाशन भएकोमा खुसी लागेको छ ।

यो रणनीतिक योजना महिला अधिकारको संरक्षण, लैङ्गिक हिंसा न्यूनिकरण, लैङ्गिक समानता प्रवर्द्धन गर्नका लागि राष्ट्रिय महिला आयोगको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउन दिगो विकास लक्ष्य अन्तर्गत लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै किसिमका असमानता अन्त्य गर्ने जस्ता महत्वपूर्ण लक्ष्यहरू हासिल गर्नका लागि समेत कोशेढुङ्गा सावित हुन सकोस् भन्ने अपेक्षा गरिएको छ । महिला अधिकारको सवालमा भएका अन्तराष्ट्रिय व्यवस्थाहरू एवं राष्ट्रिय नीति तथा कानूनहरूले समेटेका महिलाका सवालहरू र नविनतम् लैङ्गिक सरोकारका विषयहरूलाई आम नेपाली महिलाहरूले अनुभूति गर्न सक्ने गरी कार्यान्वयनमा उतार्न समेत यस रणनीतिक योजनाले मार्गदर्शन गर्ने देखिन्छ । रणनीतिक योजनाको यस किसिमको उपलब्धी हासिल गर्न यसको कार्यान्वयन योजना समेत तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने हुन्छ ।

यो रणनीतिक योजना राष्ट्रिय महिला आयोगको ५ वर्षे मार्गचित्र पनि हो । आयोगले निर्वाह गर्ने भूमिका, दायित्व र क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखेर यसलाई अन्तिम रूप दिने क्रममा विगतका २ वटा रणनीतिक योजनालाई समेत आधार मानिएको छ । साथै यसलाई अझ प्रभावकारी बनाउन महत्वपूर्ण सुझाव र पृष्ठपोषण लिने उद्देश्यले राष्ट्रिय महिला आयोगका पूर्व पदाधिकारीहरू तथा अन्य संवैधानिक आयोगका महिला पदाधिकारीहरू, महिला अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत विभिन्न संघसस्थाका प्रतिनिधिहरू, फरक-फरक राजनैतिक पार्टीका महिला नेताहरू लगायत विज्ञ व्यक्तित्वहरू सहित महिला भित्रका पनि सबै क्षेत्रहरू - अपाङ्गता भएका महिला, यौनिक लैङ्गिक अल्पसंख्यक, एकल महिला, ज्येष्ठ महिला, बालिका, किशोरी, जोखिमयुक्त क्षेत्र र सिमान्तकृत समुदाय सबैका सवालहरू संबोधन हुने गरि पटक पटक छलफल र परामर्श बैठक गरिएको छ ।

यस रणनीतिक योजनाले महिला अधिकारको संरक्षण, महिला हिंसाको सम्बोधन, लैङ्गिक समानता प्रवर्द्धन जस्ता महत्वपूर्ण प्रकृतिका र प्राथमिकतामा राख्ने पर्ने विषयहरूलाई समेटेकोछ। राष्ट्रिय महिला आयोगको सवल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतीको विश्लेषणबाट प्राप्त निश्कर्षको सारांश समेत यस रणनीतिक योजनामा समेटिएको छ । यस संगसंगै दुरदृष्टी, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यान्वयन योग्य क्रियाकलापहरू समेत स्पष्ट किटान गरिएको हुनाले यस रणनीतिक योजनाका अपेक्षित उपलब्धीहरूले मूर्त रूप लिनेछन् भन्नेमा पूर्ण रूपमा विश्वस्त हुन सकिन्छ । यो रणनीतिक योजनाले राज्यले महिला अधिकारको सम्बन्धमा आयोगका कार्य, जिम्मेवारीहरू सम्पादनका क्रममा नेपाल सरकारका मन्त्रालय एवं मातहत निकायहरू, अन्य संवैधानिक निकायहरू, प्रदेश सरकारका निकायहरू, स्थानीय तह र गैरसरकारी संस्थासंगको सहकार्य र समन्वय अभिवृद्धि गर्नमा सहयोग पुऱ्याउने समेत अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

यो रणनीतिक योजना तर्जुमाको विभिन्न चरणमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने राष्ट्रिय महिला आयोगका माननीय सदस्यहरू - कृष्ण कुमारी पौडेल खतिवडा, विद्या कुमारी सिन्हा, जया घिमिरे, सावित्रा कुमारी शर्मा, आयोगका सचिव श्री कविराज पौडेल एवं समस्त कर्मचारीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यो रणनीतिक योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा पृष्ठपोषण गर्दै प्रभावकारी बनाउन विज्ञ स्रोतव्यक्तिको रूपमा सेवा प्रदान गर्नुहुने सिड समितिका सदस्य बन्दना राणा र नेपाल सरकारका पूर्व सचिव डा. तिर्थ ढकाल प्रति धन्यवाद सहित आभार व्यक्त गर्दछु । त्यसैगरी यो रणनीतिक योजना तर्जुमाको प्रारम्भिक खाका तयार गर्नुहुने आयोगका पूर्व सचिवहरूलाई पनि धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । अन्तमा रणनीतिक योजनाका विषयवस्तुहरूमा आवश्यक पृष्ठपोषण एवं सम्पादन सहित विषयवस्तुलाई ढाँचामा प्रस्तुत गर्ने क्रममा विज्ञको सेवा उपलब्ध गराउनु हुने राष्ट्रिय सूचना आयोगका पूर्व प्रमुख आयुक्त श्री कृष्णहरी वास्कोटा प्रति विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । यो रणनीतिक योजनाको अंग्रेजी अनुवाद सहित यो रूपमा प्रकाशन गर्न सहयोग गर्ने संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम (UNDP) लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न गराउन समस्त सरोकारवाला पक्षहरूको सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

कमलाकुमारी पराजुली

अध्यक्ष

राष्ट्रिय महिला आयोग

विषय सूची

भाग १ राष्ट्रिय महिला आयोगको पाँच वर्षे रणनीतिक योजना तर्जुमाको पृष्ठभूमि

१.१ राष्ट्रिय महिला आयोगको परिचय र कार्यक्षेत्र	२
१.२ आयोगको संवैधानिक तथा कानुनी कार्यदेश	४
१.२.१ आयोगको संवैधानिक जिम्मेवारी	४
१.२.२ राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन २०७४ ले आयोगलाई तोकेका जिम्मेवारीहरू	५
१.२.३ राष्ट्रिय महिला आयोग नियमावली २०७८ ले आयोगलाई कार्यसम्पादन गर्न तोकेका क्षेत्रहरू	६
१.२.४ नेपालको संविधानको राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व अन्तर्गत सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धी नीतिमा तोकिएका महिला सम्बन्धी प्रत्यक्ष सरोकारका क्षेत्रहरू	७
१.३ तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको आवश्यकता र औचित्य	७
१.४ तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मुख्य अन्तरवस्तु	८
१.५ तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको उपादेयता	९
१.६ तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको तर्जुमा विधि	९

भाग २ नेपालमा महिलाको अवस्था तथा महिला अधिकार र महिला विरुद्धको हिंसाको विश्लेषण

२.१ नेपालमा महिलाको सामाजिक अवस्था	१२
२.२ महिला र शिक्षा	१२
२.३ महिलाको आर्थिक अवस्था	१३
२.४ महिलाको राजनीतिक अवस्था	१४
२.५ निजामती सेवामा महिला	१४
२.६ महिला अधिकारको अवस्था	१५
२.७ कानूनी व्यवस्था	१६
२.८ महिला विरुद्धको हिंसाको अवस्था	१७
२.९ राष्ट्रिय महिला आयोगमा परेका महिला हिंसा सम्बन्धी उजुरी	१७

भाग ३ विगतका रणनीति र उपलब्धिहरूको समीक्षा

३.१ प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०६६/६७- २०७०/७१) को समीक्षा	२२
३.२ दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०७१/७२- २०७५/७६) को समीक्षा	२४
३.३. विगतका उपलब्धिहरूको समीक्षा	२५

भाग ४ आयोगको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतीको विश्लेषण

४.१ सबल पक्ष	२८
४.२ कमजोर पक्ष	२८
४.३ अवसरहरू	२९
४.४ चुनौती	३०

भाग ५ आयोगको मार्गनिर्देशक सिद्धान्त, मूल्य-मान्यता र प्राथमिकता

५.१ मार्ग निर्देशक सिद्धान्त र मूल्य-मान्यता	३६
५.२ प्रतिबद्धता र आगामी प्राथमिकताका विषय	३८

भाग ६ रणनीतिक योजना

६.१ दूरदृष्टि (Vision)	४२
६.२ ध्येय (Mission)	४२
६.३ लक्ष्य (Goal)	४२
६.४ उद्देश्य	४२
६.५ रणनीति	४३
६.६ कार्यनीति	४४

भाग ७ राष्ट्रिय महिला आयोगको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन योजना

कार्यक्रम सोचतालिका (Logframe)	५४
--------------------------------	----

भाग ८ राष्ट्रिय महिला आयोगको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन योजना

कार्यक्रम कार्ययोजना (Action Plan)	६६
कार्यक्रमको बुँदा र कार्यान्वयन हुने वर्ष	१०३

भाग

९

राष्ट्रिय महिला आयोगको
पाँचवर्षे रणनीतिक
योजना तर्जुमाको पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय महिला आयोगको पाँचवर्षे रणनीतिक योजना तर्जुमाको पृष्ठभूमि

१.१ राष्ट्रिय महिला आयोगको परिचय र कार्यक्षेत्र

महिलाको हकहितको संरक्षण र संवर्द्धन गरी विकासको मूल प्रवाहमा महिलालाई प्रभावकारी रूपमा समाहित गर्न र महिलाको समग्र विकास गरी लैङ्गिक न्याय कायम गर्न २०५८ फागुन २३ गते तदनुसार ७ मार्च २००२ मा राष्ट्रिय महिला आयोग स्थापना भएको हो। महिला अधिकारको संरक्षण गर्नु, महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा तथा पीडाको सम्बोधन गर्नु र महिलाको सशक्तीकरणका लागि सरकारलाई नीति, कार्यक्रम तथा योजनाहरूको सिफारिस गर्नु राष्ट्रिय महिला आयोगको प्रमुख संवैधानिक जिम्मेवारी र दायित्व छ। यस आयोगले १९ वर्षदेखि महिलाहरूको अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन, सशक्तीकरण र लैङ्गिक हिंसा सम्बोधनका लागि अनवरत कार्य गर्दै आएको छ। यसरी गरिएका सत्प्रयासका परिणाम आम रूपमा सकारात्मक रूपमा अनुभूत गरिएको छ।

नेपालको वर्तमान संविधानको धारा ३८ मा महिलाको हकको व्यवस्था गरिएको छ। संविधानमा यस हकलाई अत्यन्त महत्त्वपूर्ण मौलिक हकअन्तर्गत व्यवस्था गरी त्यसअन्तर्गत समान वंशीय हक, सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिलामा समान हक, सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी हक, राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा सहभागी हुन पाउने हकको व्यवस्था गरिएको छ। साथै, महिलाविरुद्ध कुनै पनि किसिमको शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य, मनोवैज्ञानिक आदि कुनै पनि किसिमको हिंसाजन्य कार्य वा शोषण गर्न नपाउने, गरेमा त्यस्तो कार्य कानुनबमोजिम दण्डनीय हुने र पीडितलाई कानुनबमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हकको व्यवस्था छ। महिलालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुने कुरा पनि संविधानले प्रत्याभूत गरेको छ। यसरी विश्वका विरलै मुलुकमा गरिएको महिलाको संवैधानिक मौलिक हकलाई नेपालको संविधानमा समेटिनु स्वयम्मा उत्साह र उमङ्गका साथै गौरवको विषय पनि हो।

यसैगरी, नेपालको संविधानको धारा २५२, २५३ र २५४ मा राष्ट्रिय महिला आयोगसम्बन्धी व्यवस्था छ। यस आयोगमा अध्यक्षसहित पाँच जना सदस्य रहने र आयोगको काम कर्तव्यमा ६ ओटा क्षेत्र/विषयलाई तोकिएको छ। साथै आयोगले प्रदेशस्तरमा कार्यालय खोल्न सक्ने व्यवस्था पनि संविधानमा समेटिएको छ।

यसरी, नेपालको संविधानले राष्ट्रिय महिला आयोगलाई संवैधानिक आयोगका रूपमा स्थापित गरेपछि महिला अधिकार र महिला सशक्तीकरणका क्षेत्रमा विशेष र सार्थक प्रयास आरम्भ भएको महसुस गरिएको छ। यसका अतिरिक्त संवैधानिक प्रावधानबमोजिम राष्ट्रिय महिला

आयोग ऐन, २०७४ जारी भएको छ । साथै यस ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि राष्ट्रिय महिला आयोग नियमावली, २०७८ पनि जारी भएको छ । यी ऐन र नियमावलीमा राष्ट्रिय महिला आयोगलाई संविधानले निर्देश गरेका कार्यक्षेत्रहरूलाई कार्यान्वयनमा ल्याउन सहजताको व्यवस्था गरिएको छ ।

राष्ट्रिय महिला आयोगले आफूलाई संविधानले सुम्पिएको जिम्मेवारी सम्पादन गर्ने क्रममा समाजमा विद्यमान लैङ्गिक असमानताविरुद्ध सचेतना फैलाउने, हिंसाबाट प्रभावित महिला, बालबालिकाहरूको हक, हितको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने, उनीहरूका लागि निःशुल्क कानुनी तथा मनोसामाजिक परामर्श दिने, आवश्यक भएकाहरूका लागि सुरक्षित आश्रयस्थल उपलब्ध गराउने लगायतका कार्यहरूमा समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । महिला हक, अधिकारबारे आम महिलालाई सुसूचित गर्न, महिला सशक्तीकरण गर्न तथा हिंसाविरुद्ध सचेतना अभिवृद्धि गर्न विभिन्न अन्तर्क्रियात्मक कार्यक्रम, सार्वजनिक सुनुवाइ, जनचेतनामूलक कार्यक्रम पनि आयोगले सञ्चालन गर्दै आएको छ । साथै राज्यका सबै क्षेत्र तथा तहमा महिलाको समानुपातिक तथा समावेशी अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितताका लागि पहल गर्दै आएको छ । यी कार्यमा आयोगले लिएको नेतृत्वदायी भूमिका र पहलकदमीका कारण अन्य राज्यका निकाय, निजी क्षेत्र र गैरसरकारी क्षेत्र पनि यस दिशातर्फ उन्मुख हुँदै गएको सुखद स्थिति छ ।

लैङ्गिक हिंसालाई सम्बोधन गर्ने सन्दर्भमा आयोगले सशक्त र प्रभावकारी भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ । हिंसामा परेका महिलाहरूको उजुरी सम्बोधनका लागि आयोगले 'खबर गरौं ११४५' निःशुल्क हेल्पलाइन टेलिफोन सेवाको सञ्चालन गरी चौबीसै घण्टा सेवा प्रदान गर्दै आएको छ । विगतमा विश्व बैङ्कको सहयोगमा सञ्चालित यो सेवा आव २०७८/७९ देखि नेपाल सरकारको बजेट र जनशक्तिबाट सञ्चालन हुने व्यवस्था मिलाइएको छ । यसअन्तर्गत मानसिक, सामाजिक, शारीरिक र यौनहिंसालगायतका विभिन्न प्रकारका हिंसाबाट पीडित/प्रभावित महिला तथा आश्रित बालबालिकालाई उद्धार तथा पुनःस्थापना गर्ने, कानुनी सहयोग तथा परामर्श प्रदान गर्ने, पीडित महिला तथा बालबालिकालाई सुरक्षित आश्रयस्थल सेवाहरू प्रदान गर्न आयोगले समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गरिरहेको छ । यस कार्यक्रमबाट उल्लेख्य सङ्ख्यामा पीडितहरूलाई केही हदमा भए पनि राहत पुऱ्याउन सकिएको छ ।

यसैगरी आयोगले महिलाविरुद्ध हुने हिंसासम्बन्धी विभिन्न घटनाको स्थलगत अनुगमन तथा सिफारिस गर्ने, महिलालाई कानुनले दिएको हकअधिकार उपभोग गर्नबाट वञ्चित गर्ने र गराउने तथा सामाजिक कुरीतिका आधारमा महिलामाथि हिंसाजन्य गतिविधि गर्ने जोकोही व्यक्ति वा संस्थाविरुद्ध मुद्दा दायर गर्ने र पीडितलाई छिटो न्याय दिलाउन फास्ट ट्र्याक कोर्ट र महिलासम्बन्धी मुद्दाहरूमा निरन्तर सुनुवाइका लागि पहल गर्ने, महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरूको अनुगमन गर्ने, महिला अधिकार विषयक सार्वजनिक सुनुवाइ कार्यक्रम, विद्यालय तहमा महिला अधिकारसम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम, सामाजिक कुप्रथा तथा कुरीतिका कारण महिलामाथि हुने हिंसासम्बन्धी अन्तर्क्रिया, सञ्चारमाध्यमहरूबाट हुने प्रकाशन तथा प्रसारणमा

लैङ्गिक संवेदनशीलता सम्बन्धमा विभिन्न, सञ्चारमाध्यममा आबद्ध सञ्चारकर्मीसँग अन्तर्क्रिया र आयोगमा परेका विभिन्न उजुरी, निवेदन तथा जाँचबुझ गर्ने कार्य गर्दै आएको छ। यसको प्रभावस्वरूप महिला विकास र महिला सशक्तीकरणको पाटो फराकिलो हुँदै गएको छ।

यसका अतिरिक्त आयोगले सरकारी निकायहरूबाट प्रदान गरिने सेवा, सुविधा तथा सञ्चालित कार्यक्रम महिला-मैत्री भए नभएको, महिलाको सार्वजनिक सेवा उपभोगमा पहुँचको अवस्था, महिला हिंसाका घटनाको विद्यमान अवस्था, सम्बन्धित कानूनको कार्यान्वयनको अवस्था जस्ता विविध विषयलाई सम्बोधन हुने गरी विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ। यी प्रयासलाई आयोगको महत्त्वपूर्ण उपलब्धिका रूपमा लिन सकिन्छ।

समग्रमा भन्नुपर्दा महिला हकअधिकारको संरक्षण तथा महिला हिंसा निवारणका क्षेत्रमा आयोगले सल्लाहकारी (Advisory), कार्यकारी (Executive) र केही हदमा अर्ध न्यायिक (Semi-Judiciary, semi adjudicative) गरी तीन किसिमको भूमिका निर्वाह गरिरहेको छ।

१.२ आयोगको संवैधानिक तथा कानूनी कार्यादेश

१.२.१ आयोगको संवैधानिक जिम्मेवारी

नेपालको संविधानको धारा २५३ अनुसार राष्ट्रिय महिला आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार देहायबमोजिम छ।

- (क) महिलाको हक, हितसँग सरोकार राख्ने नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारसमक्ष पेस गर्ने।
- (ख) महिलाको हक, हितसँग सम्बन्धित कानूनका नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौताअन्तर्गतको दायित्व कार्यान्वयन भए नभएको विषयमा अनुगमन गरी त्यसको प्रभावकारी पालना वा कार्यान्वयनको उपायसहित नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने।
- (ग) महिलालाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्नु तथा सबै निकायमा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न मौजुदा नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने।
- (घ) लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा महिलासँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थाको अध्ययन, अनुसन्धान गरी त्यस्ता कानूनमा गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने र त्यसको अनुगमन गर्ने।
- (ङ) महिला अधिकारसँग सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौतामा भएको व्यवस्थाबमोजिम नेपालले पठाउनुपर्ने प्रतिवेदन तयारी सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने।

(च) महिला हिंसा वा सामाजिक कुरीतिबाट भएको वा महिला अधिकार प्रयोग गर्न नदिएको वा वञ्चित गरेको विषयमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाविरुद्ध मुद्दा दायर गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिए कानूनबमोजिम अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित निकायसमक्ष सिफारिस गर्ने ।

साथै, संविधानमा राष्ट्रिय महिला आयोगको अन्य काम, कर्तव्य, अधिकार तथा तत्सम्बन्धी अन्य व्यवस्था सङ्घीय कानूनबमोजिम हुने कुरा लेखिएको छ । यसैगरी, संविधानको धारा २५४ मा राष्ट्रिय महिला आयोगले आवश्यकताअनुसार प्रदेशमा आफ्नो कार्यालय स्थापना गर्न सक्नेछ भन्ने प्रावधान छ ।

१.२.२ राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन, २०७४ ले आयोगलाई तोकेका जिम्मेवारीहरू

राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन, २०७४ अनुसार यस आयोगले महिलाको हक, हितको संरक्षण, संवर्द्धन तथा महिलालाई सशक्तीकरण गरी लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्ने र संविधानको धारा २५३ मा उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त निम्न काम, कर्तव्य र अधिकार छन्—

- (क) महिला सशक्तीकरणका लागि महिलासँग सम्बन्धित नीतिगत, कानुनी व्यवस्था तथा नेपाल सरकारका कार्यक्रमको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र त्यस्ता नीति तथा कार्यक्रमको लैङ्गिक न्यायको दृष्टिकोणबाट प्रभावकारी भए नभएको विश्लेषण गरी सुधारका लागि नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने ।
- (ख) संविधान तथा कानून प्रदत्त महिलाको अधिकारसम्बन्धी व्यवस्थाको कार्यान्वयनबारे अध्ययन तथा अनुसन्धान गरी त्यस्ता व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने ।
- (ग) महिलाविरुद्धको हिंसा वा विभेदको कारणबाट उत्पन्न कुनै समस्या वा विशेष अवस्थाबारे अध्ययनअनुसन्धान गरी त्यस्तो अवस्था उत्पन्न हुन नदिन अवलम्बन गर्नुपर्ने रणनीतिहरूबारे नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने ।
- (घ) महिलालाई आत्मनिर्भर बनाउन तथा सशक्तीकरणका लागि पुँजी, स्रोत, साधन र प्रविधिमा महिलाको पहुँच बढाउन आवश्यक उपायहरूबारे सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।
- (ङ) महिलाको हकहितको संरक्षण र संवर्द्धन तथा महिलाको सशक्तीकरणका लागि आवश्यक सूचना, जानकारी एवम् चेतनामूलक कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (च) महिलाविरुद्धका सबै प्रकारका हिंसा र विभेद अन्त्य गर्न त्यस्तो हिंसा र विभेद सिर्जना गर्ने कुरीति र अन्धविश्वास हटाउन आवश्यक कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (छ) महिलाविरुद्धको हिंसा वा विभेदको कारण सामाजिक रूपमा बहिष्करण वा जोखिम वा विस्थापित वा पीडित महिलालाई सुरक्षा केन्द्र वा पुनःस्थापना केन्द्रमा पठाउने व्यवस्थाका लागि सिफारिस गर्ने ।

- (ज) आयोगले गरेका सिफारिसको कार्यान्वयनको अवस्थाको अनुगमन गर्ने वा गराउने ।
- (झ) पदाधिकारी तथा आयोगका कर्मचारीका लागि आचारसंहिता बनाई लागु गर्ने ।
- (ञ) आयोगको वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने ।

१.२.३ राष्ट्रिय महिला आयोग नियमावली, २०७८ ले आयोगलाई कार्यसम्पादन गर्न तोकेका क्षेत्र

राष्ट्रिय महिला आयोग नियमावली, २०७८ को नियम ३ मा आयोगले संविधान तथा ऐनबमोजिम आफ्नो कार्य सम्पादन गर्दा देहायबमोजिम १२ ओटा विषय/क्षेत्रमा आयोगले काम गर्न सक्ने भनी उल्लेख छ-

- (क) सरकारका विभिन्न निकायबाट कार्यान्वयन गरिएका कार्यक्रमको अध्ययन, विश्लेषण तथा अनुगमन गरी सुधारका लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन ।
- (ख) महिलाविरुद्धका हिंसा र विभेद अन्त्यका लागि नेपाल सरकारलगायत विभिन्न निकायबाट कार्यान्वयनमा ल्याइएका ऐन, नीति तथा कार्यक्रमको अध्ययन, अनुगमन गरी सुधारका लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन ।
- (ग) समाजमा विद्यमान महिलाविरुद्धका कुप्रथा, सामाजिक कुरीति, खराब अभ्यास र अन्धविश्वास हटाउन नेपाल सरकारलगायत विभिन्न निकायबाट सञ्चालित कार्यक्रमको अनुगमन गरी सुधारका लागि आवश्यक विषयमा सुझाव तयार गरी सिफारिस गर्न ।
- (घ) लैङ्गिक हिंसामा परेका महिला तथा आश्रित बालबालिकाका लागि मनोसामाजिक परामर्श र कानुनी सहायता उपलब्ध गराउन ।
- (ङ) लैङ्गिक हिंसामा परेका महिला तथा आश्रित बालबालिकाका लागि सुरक्षित आश्रयस्थल, अल्पकालीन आवास, पुनःस्थापना केन्द्र वा सेवा केन्द्र आदिमा पठाउन सम्बन्धित निकायसँग आवश्यक सहकार्य रसमन्वय गर्न ।
- (च) सुरक्षित आश्रयस्थल, पुनःस्थापना केन्द्र र सेवा केन्द्रमा रहेका हिंसापीडित महिलालाई जीविकोपार्जनका लागि आवश्यक व्यावसायिक तथा रोजगारीमूलक सीप, प्रशिक्षण आदि प्रदान गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्न ।
- (छ) महिला हिंसा, विभेद, कुरीतिविरुद्ध सचेतनामूलक जागरण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न ।
- (ज) महिलाको हक, हित सरोकारका विषयमा सञ्चालित सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्घ-संस्थाको क्रियाकलापको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी आवश्यक सुझाव दिन ।
- (झ) हिंसापीडित तथा बेसहारा महिला तथा आश्रित बालबालिकाका लागि सञ्चालित सुरक्षित आश्रयस्थल, आवास गृह, पुनःस्थापना केन्द्र, सेवा केन्द्र र बाल सुधार गृहको स्थलगत अनुगमन, निरीक्षण गरी सुधारका लागि आवश्यक सुझाव दिन ।

- (ज) सरकारी तथा गैरसरकारी निकायबाट महिला तथा बालबालिकाका लागि सञ्चालित कल्याणकारी कार्यक्रम प्रभावकारी र लैङ्गिकमैत्री भएनभएको अनुगमन गर्न र थप प्रभावकारी बनाउन सुझाव र सिफारिस गर्न ।
- (ट) लैङ्गिक समानता, लैङ्गिक सशक्तीकरण, लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरण र लैङ्गिक न्यायका विषयमा आवश्यकता पहिचान गरी अध्ययनअनुसन्धान गरी, गराई नेपाल सरकारलाई नीतिगत सुधारका विषयमा सिफारिस गर्न ।
- (ठ) लैङ्गिक हिंसा, विभेद, दुर्व्यवहार, सामाजिक कुरीति आदिलाई नियन्त्रण गर्ने सन्दर्भमा विभिन्न योजना तथा कार्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलगायत विभिन्न निकायमा सिफारिस गर्न ।

१.२.८ नेपालको संविधानको राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वअन्तर्गत सामाजिक न्याय र समावेशीकरणसम्बन्धी नीतिमा तोकिएका महिलासम्बन्धी प्रत्यक्ष सरोकारका क्षेत्र

- (क) असहाय अवस्थामा रहेका एकल महिलालाई सीप, क्षमता र योग्यताका आधारमा रोजगारीमा प्राथमिकता दिँदै जीविकोपार्जनका लागि समुचित व्यवस्था गर्दै जाने ।
- (ख) जोखिममा परेका, सामाजिक र पारिवारिक बहिष्करणमा परेका तथा हिंसापीडित महिलालाई पुनःस्थापना, संरक्षण, सशक्तीकरण गरी स्वावलम्बी बनाउने ।
- (ग) प्रजनन अवस्थामा आवश्यक सेवासुविधा उपभोगको सुनिश्चितता गर्ने ।

१.३ तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको आवश्यकता र औचित्य

महिला हकअधिकारका विषयमा मौजुदा संवैधानिक, नीतिगत र कानुनी व्यवस्थाका साथै अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिहरूले गरेका व्यवस्थाहरू, विश्व परिवेशमा महिला अधिकारको क्षेत्रमा उद्भव भएका नवीनतम मूल्य र मान्यताहरूका सन्दर्भमा महिलाका हक, हित र अधिकारका विषयलाई आम नेपाली महिलाले व्यावहारिक स्तरमै अनुभूति गर्न सक्ने गरी कार्यान्वयनमा उतार्नुपर्ने खाँचो छ । यसका लागि विशेष रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी त्यसको कार्यान्वयन योजना (Action Plan) बन्न जरुरी छ ।

यस पृष्ठभूमिमा आन्तरिक तथा बाह्य वातावरणको आकलन गरी भविष्यपरक सोच राख्दै आयोगको भावी कार्यदिशा निर्धारण गर्न दीर्घकालीन सोचसहितको रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक भएअनुसार यो रणनीतिक योजना तयार गरिएको हो । अहिलेको प्रतिस्पर्धी र परिवर्तनशील युगमा कुनै पनि सङ्गठनले रणनीतिक योजना बनाएर अधि बढ्न सके मात्र सङ्गठनको लक्ष्य, उद्देश्य र गन्तव्य हासिल हुन्छ ।

यसर्थ प्रस्तुत रणनीतिक योजनाले आयोगलाई आगामी पाँच वर्षको अवधिमा महिला हक, हित र अधिकारलाई थप सुनिश्चित गर्न तथा महिलाविरुद्ध हुने कुनै पनि किसिमको हिंसा, विभेद वा दुर्व्यवहार नियन्त्रण गर्न केकसरी अघि बढ्न उपयुक्त हुन्छ आगामी पाँच वर्षका लागि एउटा स्पष्ट मार्गचित्र प्रदान गर्ने अपेक्षा लिइएको छ ।

नेपालको संविधानले राष्ट्रिय महिला आयोगलाई संवैधानिक आयोगका रूपमा स्थापित गरेपछि, महिला अधिकार र महिला सशक्तीकरणको क्षेत्रमा यसको भूमिका विशिष्ट हुन गएको सन्दर्भमा यो तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०७८-२०८३) को छुट्टै महत्त्व छ ।

संवैधानिक मान्यता प्राप्त गरेको भन्दा पाँच वर्षपछि आयोगमा पदाधिकारीहरूको नियुक्ति भएको छ । पदाधिकारीहरूको नियुक्तिसँगै बदलिँदो परिवेशमा आयोगको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउन रणनीतिक सोचका साथ अघि बढ्न आवश्यक भएको सन्दर्भमा पनि यो रणनीतिक योजना तर्जुमा गरिएको हो । खासगरी निम्न लिखित ४ ओटा कुराहरूलाई दृष्टिगत गरी यो रणनीतिक योजना तर्जुमा गरिएको छ—

- आयोगले संवैधानिक मान्यता प्राप्त गरेसँगै आयोगको भूमिका र हैसियत दुवै बढेको तथा महिला आयोगसँग हिंसापीडित/प्रभावितहरूको अपेक्षा बढ्न गएको सन्दर्भमा त्यसलाई उचित तवरले सम्बोधन गर्न ।
- नयाँ पदाधिकारीहरूको नियुक्ति तथा पद बहालीसँगै आयोगको नयाँ कार्यदिशा र रणनीतिक सोच तय गर्न ।
- आयोगको नयाँ ऐन तथा नियमावली जारी भएको सन्दर्भमा त्यसमा उल्लिखित विषयलाई प्रभावकारी तवरमा कार्यान्वयनमा उतार्न ।
- आयोगलाई तोकिएको जिम्मेवारी दक्षताका साथ सम्पादन गर्ने सिलसिलामा आन्तरिक तथा बाह्य दुवै क्षेत्रबाट साधन-स्रोतको उचित परिचालन गर्न ।

प्रस्तुत रणनीतिक योजना विगतका रणनीतिक योजनाहरूमा टेकेर ती रणनीतिक योजनाहरूमा फर्त सम्बोधन हुन बाँकी विषय तथा महिला हक, हित र अधिकारका क्षेत्रमा नयाँ विकास भएका मुद्दा तथा सवालहरूलाई सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले तर्जुमा गरिएको छ ।

१.८ तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको मुख्य अन्तर्वस्तु

यस रणनीतिक योजनाले महिला हक, अधिकारको संरक्षण र महिलामाथि हुने हिंसालाई सम्बोधन गर्ने क्रममा मूलतः रणनीतिक रूपमा समेट्नुपर्ने विषय खासगरी महत्त्वपूर्ण प्रकृतिका र प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने क्रियाकलापलाई समेटेको छ । यो रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्दा आयोगको मूल्य मान्यता र मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू सम्बन्धमा पनि सङ्क्षेपमा उल्लेख गरिएको छ । आयोगको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतीको विश्लेषणबाट प्राप्त निष्कर्षको सारांश राखिएको छ । सोही आधारमा दूरदृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र क्रियाकलाप प्रस्ताव गरिएका छन् । पछिल्ला खण्डमा लक्ष्य तथा उद्देश्यहरूसँग सम्बन्धित

रणनीति, कार्यनीति र क्रियाकलापको अपेक्षित उपलब्धि र समयसीमासहितको कार्यान्वयन योजना समावेश गरिएको छ। अन्त्यमा प्रस्तुत रणनीतिक योजना कार्यान्वयन गर्दा आउन सक्ने जोखिम र जोखिम न्यूनीकरणका सम्बन्धमा अवलम्बन गर्न सकिने उपाय सम्बन्धमा पनि सङ्क्षेपमा उल्लेख गरिएको छ।

१.५ तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको उपादेयता

यस रणनीतिक योजनाले आयोगको आगामी पाँच वर्षको सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरूसहितको स्पष्ट रणनीति तथा कार्यदिशा तय गर्नुका साथै यसका लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति, विभिन्न निकायसँगको सहकार्य र समन्वयको स्पष्ट खाका, साधनस्रोतको आवश्यकता पहिचान र व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको समयसीमा निर्धारण गरेको छ। साथै यो रणनीतिक योजनाले आयोगको प्रदेश र स्थानीय तहमा कार्यविस्तार गर्ने, स्थानीय तह तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वय र सहकार्यमा आयोगका कार्यहरू सञ्चालन गर्न सहयोग गर्नेछ। यस रणनीतिक योजनाले राज्यले महिला अधिकारको सम्बन्धमा प्रतिबद्धता व्यक्त गरेका सबै प्रकारका राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवअधिकारसम्बन्धी प्रतिबद्धता कार्यान्वयनको समीक्षा र अनुगमनका लागि आयोगलाई स्पष्ट मार्गदर्शन प्रदान गर्नेछ। आयोगलाई संविधान र अन्य कानूनहरूले निर्दिष्ट गरेका जिम्मेवारीहरू सम्पादनका क्रममा नेपाल सरकारका मन्त्रालय तथा निकाय, सवैधानिक निकाय र गैरसरकारी संस्थासँगको सहकार्य र समन्वयलाई वृद्धि गर्न पनि यसले सहयोग पुऱ्याउने अपेक्षा लिइएको छ।

१.६ तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको तर्जुमा विधि

यो रणनीतिक योजना महिला अधिकारका क्षेत्रमा काम गर्ने अधिकारकर्मी, सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञ, अनुभवी प्रशासक, वर्तमान तथा पूर्वपदाधिकारीहरूको समेत सक्रिय सहभागितामा विभिन्न चरणको छलफल तथा विचार-मन्थनबाट तयार गरिएको हो। रणनीतिक योजनाको प्राथमिकताका विषय पहिचान गरी सुझाव सङ्कलन गर्न आयोगले विभिन्न सरोकारवाला निकायका प्रतिनिधिहरूसँग अन्तर्क्रियात्मक कार्यक्रम सम्पन्न गरेको थियो। सरोकारवालाबाट प्राप्त सुझाव, सल्लाहलाई समेत आधार मानी आयोगबाट अन्तर्क्रियात्मक कार्यशाला/गोष्ठीमार्फत रणनीतिक योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरिएकामा त्यस उपर विषयगत रूपमा विशेषज्ञता हासिल गरेका सरकारी निकाय, महिला अधिकारको क्षेत्रमा क्रियाशील राजनीतिकर्मी, सङ्घ-संस्था तथा व्यक्तिहरूसँग समूहगत छलफल गरिएको थियो। सम्बन्धित सबैबाट प्राप्त राय-सुझावलाई समेत आधार लिई आवश्यक परिमार्जन गरी यो रणनीतिक योजनालाई अन्तिम रूप प्रदान गरिएको छ।

भाग

२

**नेपालमा महिलाको अवस्था
तथा महिला अधिकार र
महिलाविरुद्धको हिंसाको
विश्लेषण**

नेपालमा महिलाको अवस्था तथा महिला अधिकार र महिलाविरुद्धको हिंसाको विश्लेषण

२.१ नेपालमा महिलाको सामाजिक अवस्था

नेपालमा महिलाहरूको सामाजिक अवस्थाका सूचकाङ्कहरूले महिलाहरू अझै पनि विकास प्रयासमा राम्ररी समेटिन नसकेको तथ्यलाई इङ्गित गर्छन् । अझै पनि मुलुकमा मानव विकास प्रतिवेदन २०२० बमोजिम लैङ्गिक असमानता सूचक (GII) ०.४५२ कायम छ । त्यसैगरी लैङ्गिक सशक्तीकरण सूचक (GEM) ०.६२ मा सीमित छ । १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहका बालिकाहरूमध्ये १९.३ प्रतिशत वैवाहिक सम्बन्धमा बाँधिने गरेको अवस्था छ । नेपाली महिलाहरूले अझै पनि संविधान तथा अन्य कानूनमा व्यवस्था गरिएका सामाजिक तथा आर्थिक अधिकार पूर्ण रूपमा उपभोग गर्न सकेका छैनन् । देशमा विद्यमान सामाजिक तथा सांस्कृतिक मूल्य र मान्यताहरूले समेत कतिपय अवस्थामा महिलालाई विभेदपूर्ण व्यवहार सहन बाध्य पारेका छन् । शिक्षा र स्वास्थ्यमा पहुँचको कमी, घर व्यवहार धान्नका लागि गर्नुपर्ने निरन्तर कठोर परिश्रम र आर्थिक कठिनाइ, असुरक्षित, जोखिमयुक्त प्रतिकूल कार्य वातावरण, विसङ्गतिपूर्ण सामाजिक मनोविज्ञान, कुरीति, रुढीवादी विश्वास र घरेलु हिंसाले महिलाहरूलाई सामाजिक रूपमा पछाडि पारेको छ । कुल जनसङ्ख्याको आधाभन्दा बढी हिस्सा ओगट्ने भए तापनि राज्यका संयन्त्र तथा विभिन्न निकायहरूमा महिलाको उपस्थिति अझै कमजोर र औपचारिकतामा मात्र सीमित छ ।

२.२ महिला र शिक्षा

नेपालको पछिल्लो जनगणनाले ६५.९ प्रतिशत जनसङ्ख्या साक्षर रहेको देखाएको छ भने महिलाको साक्षरता दर ५७.४ प्रतिशत पुगेको छ । तर त्यस्तो साक्षरता दरभित्र पनि समावेशी रूपमा समान वृद्धि भने हुन सकेको देखिँदैन । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार जनसङ्ख्याको अनुपातमा महिलाको साक्षर जनसङ्ख्या पुरुषको तुलनामा कम देखिएको छ । माध्यमिक तहबाट महिलाको शिक्षामा कमी आउनुको मुख्य कारणमा बाल विवाह, छोरीलाई शिक्षामा लगानी गर्नुलाई अनुत्पादक क्षेत्रमा लगानी गरेको ठान्ने प्रवृत्ति हुन् भने अनौपचारिक शिक्षामा छोरीलाई पठाएर आफूले छोरीलाई पनि शिक्षा दिएको ठान्ने प्रवृत्ति देखिएको छ । अझै पनि कतिपय समाजमा छोरीमाथि शिक्षामा लगानी गर्नु सम्पत्ति खेर फालेको ठानिन्छ भने छोरीलाई घरपायक पर्ने नाममा उनीहरूका इच्छाविपरीत शिक्षा दिइने गरिन्छ । अझै पनि सामाजिक

संस्कार, विभेदपूर्ण मानसिकता र पहुँचको कमीले एउटै परिवारमा हुर्किएका छोरा र छोरीले समान ढङ्गले शैक्षिक अवसर प्राप्त गर्न नसकेको अवस्था छ। यस्को आम उदाहरणमा छोरालाई बोर्डिङ स्कूलमा पठाउने र छोरीलाई सरकारी स्कूलमा पठाउने गरिन्छ।

२.३ महिलाको आर्थिक अवस्था

नेपालको संविधान तथा कानूनमा महिलाको आर्थिक हक, अधिकार उल्लेख भए तापनि आर्थिक रूपमा महिलाहरूले कमै मात्रामा आफ्नो हकको प्रचलन गर्न पाएका छन्। कानूनले सम्पत्तिमा महिला र पुरुषको समान अधिकारको व्यवस्था गरेको भए तापनि छोरा सरह छोरीलाई पैतृक सम्पत्ति प्राप्त गर्न सहज छैन र भएका आर्थिक अधिकारलाई पनि व्यवहारमा प्रयोग गर्न अझै कठिनाई छ। दक्षिण एसियाका अन्य महिलाहरूको दाँजोमा आर्थिक रूपमा सक्रिय महिलाको सङ्ख्या नेपालमा बढी नै छ। तथापि महिलाको श्रम सहभागिता ०.६१ प्रतिशत मात्र छ। यसैगरी सम्पत्ति (जग्गा र घर) मा स्वामित्व हुने महिलाहरूको सङ्ख्या ३३.९३ प्रतिशत मात्र छ भने सहकारी क्षेत्रमा महिलाहरूको सहभागिता करिब ५१% छ।

नेपाल सरकारले सन् २०११ देखि महिलाको कामलाई पनि राष्ट्रिय योगदानमा गणना गर्न सुरु गरेको छ। धेरैजसो महिला अनौपचारिक रूपमा र त्यसमा पनि मुख्यतः शारीरिक श्रम गर्नुपर्ने क्षेत्रमा संलग्न छन्। नेपालमा वैदेशिक रोजगारी युवायुवतीबीच एक प्रमुख आकर्षणको क्षेत्र बनेको छ। वैदेशिक रोजगारीमा नेपाली युवाको उच्च आकर्षण र मागका बाबजुद यो क्षेत्र समस्याग्रस्तसमेत छ। वैदेशिक रोजगारीको क्रममा ठगिने, आलेखबद्ध नहुने, सही सूचनाको अभावमा गलत दस्तावेजका कारण नेपाली कामदारले दुःख, हन्डर व्यहोर्नुपर्ने, उचित तलब सुविधा नपाउने, गैरकानुनी रूपमा रहने, महिला शोषण तथा मानव बेचबिखनको सिकार हुने स्थिति छ। रोजगारीका नाममा मानव बेचबिखनका घटना भएका छन्। महिलामाथि शारीरिक र मानसिक श्रम शोषण हुने गरेका छन्। यौनशोषणका लागि महिला तथा बालबालिकाको बेचबिखन विश्वव्यापी रूपमा बढ्दै छ। महिलामाथिको श्रम शोषण, बलात्कार र हत्याका घटना बढ्दो छ। यसर्थ यस क्षेत्रमा समुचित ढङ्गले सम्बोधन हुन सक्ने नीति र कार्यक्रमको खाँचो पूर्ति गर्नुपरेको छ।

अर्को कुरा, देशभित्र अनौपचारिक क्षेत्रमा मात्र होइन, औपचारिक क्षेत्रमा श्रम गर्ने महिलाको तथ्याङ्कको अभिलेख पनि व्यवस्थित छैन। महिलालाई पुरुषको तुलनामा न्यून ज्याला दिइन्छ। अनौपचारिक क्षेत्रमा काम गर्ने धेरैजसो महिलालाई सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था छैन भने औपचारिक क्षेत्र, वित्तीय र विभिन्न संस्थानहरू, सेवामूलक क्षेत्रमा काम गर्ने महिलाको शोषण र हिंसाका गुनासा र घटना बढ्दो मात्रामा छन्। यसरी संविधान र कानूनले निर्दिष्ट गरेको समान कामको समान ज्यालाको समेत कार्यान्वयन हुन सकिरहेको छैन।

२.४ महिलाको राजनीतिक अवस्था

नेपालको राजनीतिमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागितालाई उच्च प्राथमिकता दिन नसकिएको कारण राजनीतिमा महिलाहरूको उपस्थिति कमजोर छ। हाल निर्वाचित महिला जनप्रतिनिधिको सङ्ख्या उच्च देखिए पनि निर्णायक तहमा तिनको उपस्थिति कम छ। अर्कोतर्फ, आम महिलाको भूमिका र जिम्मेवारी अनुत्पादक र घरायसी जिम्मेवारीमा मात्र सीमित गरिएपछि, उनीहरूको भूमिका बाहिरी समाजमा कम हुँदै जानु स्वाभाविकै हो।

राजनीतिमा महिला सहभागिता न्यून भएकै कारण नीति निर्माण गर्ने ठाँउमा अझै महिलाको आवाज पुग्न सकेको छैन। राष्ट्रपति, संसद् लगायत मन्त्रपरिषद्मा केही मात्रामा महिलाको प्रतिनिधित्व भए तापनि निर्णायक भूमिकामा महिलाको पहुँच पुग्न सकेको छैन। त्यसैगरी संवैधानिक निकाय तथा कूटनीतिक क्षेत्रमा महिलाको सहभागितामा उल्लेख्य मात्रामा वृद्धि हुन सकेको छैन। यद्यपि राजनीतिक दलका स्थानीय तहदेखि केन्द्रीय तहसम्म महिलाको प्रतिनिधित्व वृद्धि भएको छ। निरन्तरको प्रयास र वकालतको परिणामस्वरूप महिलाको समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्ने, राष्ट्रिय जीवनका प्रमुख पदहरूमा महिलाको सहभागिता सुनिश्चित हुनुपर्ने, मनोनीत/नियुक्ति हुने पदमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुनुपर्ने जस्ता विषय सबै क्षेत्रमा अहिले प्राथमिकतामा छन्।

राजनीतिमा नेपाली महिलाको प्रतिनिधित्वमा केही महत्त्वपूर्ण सुधार भएका छन्। पहिलो संविधानसभामा १९७ र दोस्रो संविधानसभामा १७९ महिला प्रतिनिधित्व हुन सक्नु, वर्तमान सङ्घीय संसद्मा करिब ३३.५ प्रतिशत, प्रदेशस्तरको संसद्मा ३४.४ प्रतिशत र स्थानीय तहको सरकारमा ४०.८ प्रतिशत महिलाको प्रतिनिधित्व हुनु, देशको सर्वोच्च पद राष्ट्रपतिमा पहिलोपल्ट महिला निर्वाचित हुनु, सर्वोच्च अदालतको प्रधानन्यायाधीशमा महिला नियुक्त हुनु, प्रतिनिधिसभाको सभामुखमा महिला नियुक्ति हुनु र स्थानीय तहमा महिलाको उल्लेखनीय सहभागितामा वृद्धि हुनु नेपालमा महिला सहभागिताको क्षेत्रमा पछिल्लो चरणमा भएका केही महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हुन्। तर सार्वजनिक सेवा क्षेत्रको नीति निर्माण तहमा महिलाहरूको सङ्ख्या केवल १३.६ प्रतिशत मात्र छ। यसमा सकारात्मक विभेदको नीतिलाई उच्च प्राथमिकतासाथ लागु गरी यसमा सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक वृद्धि गर्नुको विकल्प छैन।

२.५ निजामती सेवामा महिला

नेपालमा कुल जनसङ्ख्या मध्ये ५१.५ प्रतिशत महिला भए पनि निजामती सेवामा महिला कर्मचारीहरूको उपस्थिति तुलनात्मक रूपमा कम नै छ। अहिले कुल निजामती राष्ट्रसेवकमध्ये करिब २७% महिला छन् भने स्वास्थ्य सेवामा करिब ४७% महिला छन्। यसो भए तापनि नेतृत्व र निर्णायक तहमा यो प्रतिशत भन्ने कम देखिन्छ। त्यसैगरी न्याय क्षेत्रमा पनि महिलाको सङ्ख्या कमै छ। सबै तहका अदालतमा गरी हाल ३५ जना महिला न्यायाधीश रहेको स्थिति छ। विशेषगरी शिक्षा क्षेत्रमा महिलाको सङ्ख्या उच्च हुनुपर्ने अपेक्षा गरिए पनि परिणाम भने निराशाजनक नै छ।

२.६ महिला अधिकारको अवस्था

नेपालको संविधानमा महिलासँग सम्बन्धित थुप्रै विषय समेटिएका छन् । संविधानको धारा ३८ मा महिलाको हकलाई एउटा छुट्टै मौलिक हकका रूपमा व्यवस्था गरिएको छ । संविधानको प्रस्तावनामा लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्दै समतामूलक समाज निर्माण गर्ने सङ्कल्प गरिएको छ । संविधानमा वंशजका आधारमा नेपालको नागरिकता प्राप्त गर्ने व्यक्तिले उसका आमा वा बाबुको नामबाट लैङ्गिक पहिचानसहितको नेपालको नागरिकता पाउने व्यवस्था छ । त्यसैगरी संविधानमा समानताको हकको व्यवस्था गरिएको छ, जसअन्तर्गत सबै नागरिक कानूनका दृष्टिमा समान हुने र कसैलाई पनि कानूनको समान संरक्षणबाट वञ्चित नगरिने, सामान्य कानूनको प्रयोगमा उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लैङ्गिकता, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा भेदभाव नगरिने तर महिलाका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, सामाजिक सुरक्षालगायत क्षेत्रमा कानूनद्वारा विशेष व्यवस्था गर्न सकिने, समान कामका लागि लैङ्गिक आधारमा पारिश्रमिक तथा सामाजिक सुरक्षामा कुनै भेदभाव नगरिने, पैतृक सम्पत्तिमा लैङ्गिक भेदभावबिना सबै सन्तानको समान हक हुने जस्ता व्यवस्था समेटिएका छन् ।

यसैगरी प्रत्येक महिलालाई लैङ्गिक भेदभावबिना समान वंशीय हक हुने, प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्यसम्बन्धी हक हुने, महिलाविरुद्ध धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक परम्परा, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य, मनोवैज्ञानिक वा अन्य कुनै किसिमको हिंसाजन्य कार्य वा शोषण नगरिने, त्यस्तो कार्य कानूनबमोजिम दण्डनीय हुने र पीडितलाई कानूनबमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुने, राज्यका सबै निकायमा महिलालाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा सहभागी हुने हक हुने, महिलालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त हुने तथा सम्पत्ति तथा पारिवारिक मामिलामा दम्पतीको समान हक हुने जस्ता प्रावधान छन् ।

धारा ४२ मा सामाजिक न्यायको हकअन्तर्गत नेपालमा अग्रगामी लोकतान्त्रिक परिवर्तनका लागि सबै जनआन्दोलन, सशस्त्र सङ्घर्ष क्रममा जीवन उत्सर्ग गर्ने सहिदका परिवार, बेपत्ता पारिएका व्यक्तिका परिवार, लोकतन्त्रका योद्धा, द्वन्द्वपीडित र विस्थापित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, घाइते तथा पीडितलाई न्याय एवम् उचित सम्मानसहित शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, आवास र सामाजिक सुरक्षामा कानूनबमोजिम प्राथमिकतासाथ अवसर पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ ।

सामाजिक सुरक्षाको हकअन्तर्गत आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय, एकल महिला, अपाङ्गता भएका बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफैँ गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानूनबमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुने प्रावधान छ ।

राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको निर्वाचन फरक-फरक लिङ्ग वा समुदायको प्रतिनिधित्व हुने गरी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । सङ्घीय संसद्मा प्रतिनिधित्व गर्ने प्रत्येक राजनीतिक दलबाट निर्वाचित कुल सदस्य सङ्ख्याको कम्तीमा एकतिहाइ सदस्य महिला हुनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

सङ्घीय तथा प्रदेशको सभामुख-उपसभामुख र स्थानीय सरकारको पालिका प्रमुख र उप-प्रमुखमा समेत फरक-फरक लिङ्ग हुने व्यवस्था गरिएको छ ।

२.७ कानुनी व्यवस्था

राज्यले लैङ्गिक हिंसालाई निराकरण गर्न विभिन्न कानून, नीति र कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । महिलाविरुद्ध हुने हिंसा, जबर्जस्ती करणी, शरीर बन्धक, मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार जस्ता अपराधलाई राज्यविरुद्ध हुने गम्भीर फौजदारी अपराधका रूपमा परिभाषित गरी कसुरदारलाई कठोर सजायको व्यवस्था गरिएको छ । संविधानको मौलिक हक कार्यान्वयनका लागि विभिन्न कानून निर्माण प्रक्रियामा छन् । अपराधपीडित संरक्षण ऐन, २०७५ मा अपराधपीडितको न्यायको अधिकार सुनिश्चित गरी जबर्जस्ती करणी, मानव बेचबिखन, यौन दुर्व्यवहार जस्ता कसुरको अनुसन्धान, तहकिकात, अभियोजन र अदालती कारबाहीको सिलसिलामा गोपनीयताको अधिकार, सुरक्षित हुन पाउने अधिकार, सुनुवाइको सिलसिलामा छुट्टै कक्षमा रहन पाउने अधिकार, कानूनबमोजिम सामाजिक पुनःस्थापना र क्षतिपूर्तिसहितको न्याय पाउने व्यवस्था गरी पीडितको हक, हितको संरक्षण गरिएको छ ।

घरेलु हिंसा (कसुर र सजाय) ऐन, २०६६ मा पीडितले अनुरोध गरे उजुरीसम्बन्धी कारबाही र सुनुवाइ अदालतले बन्द इजलासमा गर्नुपर्ने, पीडितलाई तत्काल संरक्षण दिन अदालतले उजुरीको अन्तिम निर्णय नभएसम्मका लागि पीडकको नाममा अन्तरिम संरक्षणात्मक आदेश जारी गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५ मा यौन तथा प्रजनन शिक्षा, सूचना र सेवाको अधिकार स्थापित गरिएको छ । वैयक्तिक गोपनीयतासम्बन्धी ऐन, २०७५ मा व्यक्तिको सार्वजनिक तथा निजी जीवनको गोपनीयता, लैङ्गिक पहिचान, यौनिकता, यौन सम्बन्ध जस्ता विषय समेटिएका छन् । जनस्वास्थ्य ऐन, २०७५ ले नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेको नियमित निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा पाउने हकको कार्यान्वयनमा जोड दिइएको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकारसम्बन्धी ऐन, २०७४ ले उनीहरूको सशक्तीकरण गरी नीति निर्माण र विकास प्रक्रियामा सहभागिता गराउने र सम्मानजनक जीवनयापन गर्ने वातावरण सिर्जना गर्ने व्यवस्था गरेको छ । कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन, २०७९ ले सुरक्षित र मर्यादित वातावरणमा काम गर्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता गरेको छ । मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ ले यसमा संलग्न कसुरदारलाई कठोर सजायको व्यवस्था गरेको छ । कानुनी सहायतासम्बन्धी ऐन, २०५४ अन्तर्गत कानुनी सहायता कोषको स्थापना गरिएको छ । यसरी कानूनले गरेका व्यवस्थाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि रोडम्याप बन्नुपर्नेछ ।

नेपाल सरकारले द्वन्द्वकालीन समयका घटनाहरूको उजुरी, अनुसन्धान, मेलमिलाप र अभियोजनका कार्यहरूलाई सरकारसमक्ष सिफारिस गर्न सत्य निरूपण तथा मेलमिलाप आयोग र बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिनका लागि आयोग गठन भई कार्यरत छन् । द्वन्द्वको समयमा मानव

अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन तथा मानवताविरुद्धको कार्यमा संलग्न व्यक्तिहरूबारे छानबिन गरी वास्तविक तथ्य जनसमक्ष ल्याउन, यस घटनाबाट पीडित व्यक्तिलाई न्याय प्रदान गर्न र समाजमा मेलमिलापको वातावरण तयार गर्ने उद्देश्यका लागि आयोग कार्यरत छन् ।

नेपाल सरकारले अवलम्बन गरेका विभिन्न नीति तथा कार्ययोजनाले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा महिला, शान्ति र सुरक्षासम्बन्धी विषयलाई सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेका छन् । लैङ्गिक हिंसाविरुद्धको राष्ट्रिय कार्ययोजना, महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारको भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धिको कार्यान्वयनसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना, लैङ्गिक समानता र महिला सशक्तीकरणसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना, एकीकृत कानुनी सहायता नीति, राष्ट्रिय रोजगार नीति, पाँचौँ पञ्चवर्षीय मानवअधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजना, मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रणसम्बन्धी राष्ट्रिय कार्ययोजना, पन्द्रौँ पञ्चवर्षीय योजना तथा केही समयपूर्व जारी गरिएको राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीति, २०७७ लगायतका नीति तथा योजनाले महिलाको हक, हित र अधिकारलाई व्यवस्थित गर्न योगदान पुऱ्याएका छन् ।

२.८ महिलाविरुद्धको हिंसाको अवस्था

नेपालमा महिलामाथिको हिंसाको अवस्था गम्भीर छ । एउटा अध्ययनले आफ्नो जीवन कालमा शारीरिक वा यौनजन्य हिंसा भोग्ने महिलाहरूको सङ्ख्या २४.३ प्रतिशत छ । अझै पनि बर्सेनि ९४६ जनाभन्दा बढी महिला बेचबिखनमा पर्ने गरेका छन् । लैङ्गिक हिंसा तथा यौनजन्य हिंसाबारे रहेको अज्ञानता तथा बुझाइमा रहेको कमी र देशमा विद्यमान कानुनको कमजोर कार्यान्वयन र सामाजिक विकृति-विसङ्गतिका कारण पनि यस्ता हिंसा समाजमा बढिरहेको पाइन्छ । पछिल्लो समय नेपाली समाजमा महिलामाथि हुने यौनजन्य दुर्व्यवहारका घटना बढिरहेका छन् । तर राज्यले त्यसलाई प्रभावकारी ढङ्गबाट सम्बोधन गर्न सकेको पाइँदैन ।

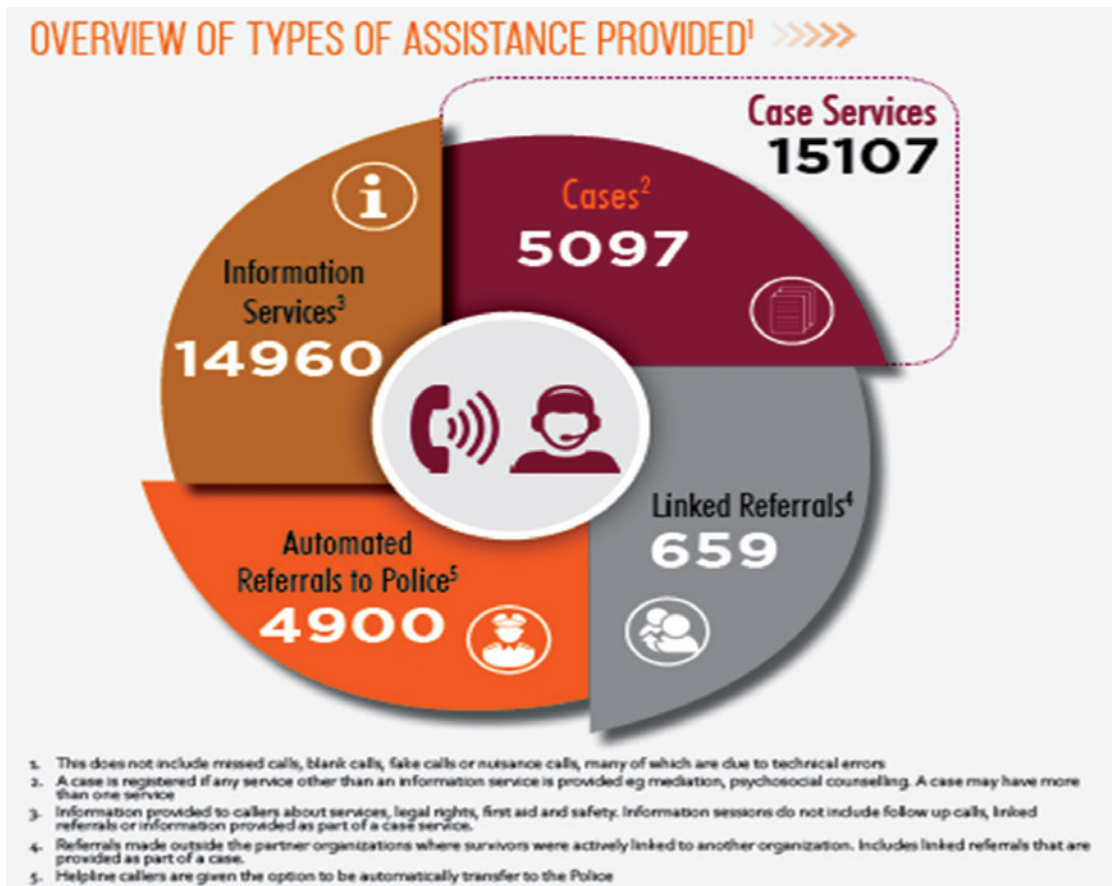
२.९ राष्ट्रिय महिला आयोगमा परेका महिला हिंसासम्बन्धी उजुरी

महिला अधिकारको उपभोगबाट वञ्चित गरेको तथा कुनै पनि हिंसामा परेको वा कुरीतिबाट महिला पीडित भएको सम्बन्धमा पीडित स्वयम् वा कुनै व्यक्तिले आयोगसमक्ष निवेदन दिन सक्ने कानुनी व्यवस्था छ । यसका लागि आयोगले विगत साढे तीन वर्षदेखि 'खबर गरौं ११४५' हेल्पलाइन सेवा सञ्चालन गरिरहेको छ । वर्षेभरि ३६५ दिन, साताको सातै दिन र चौबीसै घण्टा सञ्चालनमा रहने तथा पैसा नलाग्ने यो हेल्पलाइन अहिले हिंसापीडित महिला तथा बालबालिकाको उद्धार तथा सहायताका लागि एउटा भरपर्दो माध्यमका रूपमा स्थापित भएको छ । कुनै स्रोतबाट आयोगलाई प्राप्त जानकारीका आधारमा समेत आयोगले आवश्यक जाँचबुझ गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

यसैगरी घरेलु हिंसा (कसुर र सजाय) ऐन, २०६६ को दफा ४(१) ले घरेलु हिंसा भएको, भइरहेको वा हुन लागेको थाहा पाउने जुनसुकै व्यक्तिले त्यससम्बन्धी विवरण खुलाई राष्ट्रिय महिला आयोगमा उजुरी गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

आयोगले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र रही उजुरीहरूको कारबाही टुङ्गो लगाउन सक्छ, भने क्षेत्राधिकार बाहिरका उजुरी सम्बन्धित क्षेत्राधिकार भएका निकायमा सिफारिस गरी पठाउने व्यवस्था छ । अन्य निकायमा सिफारिस गरिएकामा प्रहरी कार्यालय, अध्यागमन विभाग, राहदानी विभाग, स्थानीय तह गाउँपालिका र नगरपालिका, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, मालपोत कार्यालय जस्ता निकाय छन् । आयोगले हिंसापीडित महिलाको कानुनी सहायताका लागि नेपाल बार एसोसिएसनलगायत अन्य गैरसरकारी संस्थामा समेत पठाउने व्यवस्था मिलाउँदै आएको छ । आयोगले आफूसमक्ष दर्ता हुन आएका उजुरी उपर अध्ययन गरी प्रारम्भिक दृष्टिबाटै महिला अधिकारको प्रयोग गर्न नदिएको वा वञ्चित गरेको वा कुनै हिंसा वा सामाजिक कुरीतिबाट कुनै महिला पीडित भएको देखिए आवश्यक जाँचबुझ गरी आयोग आफैले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने निवेदनहरू उपर कारबाही टुङ्ग्याउँदै आएको छ । आयोगमा विगत साढे तीन वर्षमा हेल्पलाइनमार्फत प्राप्त उजुरी र त्यसको सम्बोधनका लागि भएका प्रयासलाई तल वृत्तचित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

महिलाको अवस्था दर्शाउने केही लैङ्गिक परिसूचक

सूचकहरू	२०६३/६४	२०७२/७३	२०७७/७८
प्राथमिक तहमा छात्रा र छात्र अनुपात	०.९०	१.०३	१.०१
१५-२४ बर्ष उमेरका महिला र पुरुष साक्षरता अनुपात	०.७३	०.०९	
चार पटक पूर्व प्रसूति सेवा पाउने महिला (प्रतिशत)	२९.४	५९.५	५६
स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूति सेवा (प्रतिशत)	१८	५०	६१
मातृ मृत्युदर (प्रतिलाख जिवित जन्ममा)	३००	२५८	३०१
जन्मदाको अपेक्षित आयु बर्ष महिला (पुरुष)	६१ (६०)	७१ (६७)	७०.२ (६७.०)
निजामति सेवामा महिला सहभागिता (प्रतिशत)	८	१८	२६.४
गैरकृषि रोजगारीमा महिलाको अनुपात	१७.७	८	४२.५
लैङ्गिक सशक्तीकरण मापन	०.४९६	०.५६८	०.६२०
लैङ्गिक विकास सूचकांक	०.४९९	०.५३४	०.८८६

पेशा	पुरुष	महिला
प्रबन्धकहरू	८६.८	१३.२
पेशाविद्हरू	५९	४१
प्राविधिक तथा सह पेशाविद्हरू	६९	३१
सहयोगी कामदारहरू	६०.७	३९.३
सेवा तथा बिक्रेतासम्बन्धी श्रमिकहरू	५६.६	४३.४
सीपयुक्त कृषि, वन तथा मत्स्यपालनसम्बन्धी श्रमिकहरू	४२.५	५७.५
हस्तकला तथा यसको व्यापारसम्बन्धी श्रमिकहरू	७८.४	२१.६
उद्योगमा मेशीन चलाउने श्रमिकहरू	९४.७	५.३
प्रारम्भिक पेशाहरू	५८.५	४१.५
अन्य	९२.१	७.९
कुल	६२.७	३७.३

स्रोत : विभिन्न स्रोतबाट सङ्कलन गरिएको ।

भाग

3

विगतका रणनीति र
उपलब्धिहरूको समीक्षा

विगतका रणनीति र उपलब्धिहरूको समीक्षा

आयोगले हालसम्म दुई ओटा पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना बनाई कार्यान्वयन गरिसकेको छ । पहिलो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०६६/६७-२०७०/७१) र दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०७१/२०७२-२०७५/२०७६) को अवधिका लागि तयार गरिएको थियो । प्रस्तुत रणनीतिक योजना तर्जुमाका क्रममा विगतको रणनीतिक योजनाको सङ्क्षिप्त समीक्षा गरिएको थियो । उक्त रणनीतिक योजनामा निर्दिष्ट प्राथमिकताका विषय तथा रणनीतिक उद्देश्यलाई आधार मानी आयोगबाट सम्पादित कार्यहरूको मापन गरिएको थियो ।

उक्त दुवै पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाहरूको कार्यान्वयनमार्फत आयोगले संविधानमा महिला हक, अधिकारको संरक्षण र समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा सहभागितासम्बन्धी व्यवस्था सुनिश्चित गर्न तथा महिला हिंसाको नियन्त्रण एवम् सबै तह र निकायबाट प्रदान गरिने सेवामा लैङ्गिक विषयहरूको मूल प्रवाहीकरण र लैङ्गिक संवेदनशीलता जस्ता विषयलाई प्राथमिकतामा राखी नीति कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने पद्धति बसाल्न केही हदसम्म सफलता प्राप्त गरेको छ ।

सीमित स्रोत, साधन र जनशक्तिका बाबजुद आयोगले आफ्ना गतिविधि सम्पन्न गरेको, विभिन्न तह र क्षेत्रमा लैङ्गिक चेतना वृद्धि गर्न अभिमुखीकरण कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गरेको, घटनाहरूको अनुगमन, अनुसन्धान, उजुरी, सुनुवाइ, परामर्श अनुसन्धानलाई प्राथमिकता जस्ता उपलब्धि हासिल गरेको समीक्षाले देखाएको छ । समीक्षामा आयोगका सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतीबारे पनि विश्लेषण गरिएको थियो, जसले यस रणनीतिक योजना तर्जुमाका लागि आधार तयार गरेको छ ।

३.१ प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०६६/६७-२०७०/७१) को समीक्षा

‘लैङ्गिकतामा आधारित सबै प्रकारका भेदभाव तथा हिंसाको उन्मूलनमा योगदान पुऱ्याउनका निम्ति समान पहुँच, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी ढाँचाको कार्यान्वयन र राज्यका सबै स्तर र क्षेत्रमा महिलाहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता र प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने’ मुख्य लक्ष्यसहित तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गरिएको राष्ट्रिय महिला आयोगको प्रथम पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०६६/६७-२०७०/७१) ले विभिन्न ६ ओटा उद्देश्य र त्यसअन्तर्गत विभिन्न कार्यनीति तथा क्रियाकलापलाई समेटेको थियो । उक्त रणनीतिक योजनाका केही प्रमुख उपलब्धि यसप्रकार छन्—

- २०७० मंसिर ४ गते सम्पन्न संविधानसभा निर्वाचनमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न पहिलो पटक लैङ्गिक अनुगमन गरी निर्वाचन आयोगमा प्रतिवेदन पेस ।
- संविधानसभामा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चितताका लागि संविधानसभाका विषयगत समिति तथा राजनीतिक दलहरूसँग निरन्तर अधिवाचन ।
- राज्यका सबै क्षेत्र तथा तहमा महिलाको कम्तीमा ३३ प्रतिशत समानुपातिक तथा समावेशी सहभागिताको सुनिश्चितताका लागि पहल ।
- आमाको नामबाट नागरिकता हासिल गर्न विद्यमान कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरोकारवाला निकायको गम्भीर ध्यानाकर्षण ।
- घर, जग्गा/जमिन जस्ता अचल सम्पत्ति, महिलाको नामा नामसारी तथा रजिस्ट्रेसन भएको खण्डमा कर छुटको व्यवस्था र घर/जग्गाको लालपुर्जामा पति/पत्नी दुवैको स्वामित्वको प्रावधान ।
- महिलाविरुद्धका विभेदकारी कानूनहरूको संशोधन, कानूनहरूको निर्माण गरी सम्बन्धित निकायमा मस्यौदा पेस ।
- पहल भएबमोजिम हिंसापीडित महिलाहरूको उद्धार र सहायताका लागि विभिन्न जिल्लाका २१ अस्पतालमा एकद्वार संकट व्यवस्थापन केन्द्र स्थापना ।
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रण ऐन, २०६३, नियमावली २०६४, घरेलु हिंसा (कसुर तथा सजाय) ऐन, २०६६ र नियमावली, २०६७ तथा महिला अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि तथा प्रस्तावअनुसार राष्ट्रिय कार्ययोजना आदि निर्माणमा योगदान ।
- महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालयसँगको सहकार्यमा लैङ्गिक हिंसापीडित महिलाहरूका लागि सेवा केन्द्र तथा पुनःस्थापना केन्द्रको स्थापना ।
- लैङ्गिक लेखापरीक्षणका साथै लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट निर्माणको थालनी ।
- विभिन्न प्रकारका हिंसाबाट पीडित महिलाहरूलाई सहयोग तथा परामर्श प्रदान ।
- सामाजिक, शारीरिक र यौन हिंसाबाट पीडित महिलाहरूलाई पुनःस्थापना ।
- महिला हक, अधिकार सुनिश्चित गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा वृद्धि ।
- महिला हक र अधिकारसँग सम्बन्धित विषयहरूमा विश्वसनीय संस्थाका रूपमा स्थापित ।
- महिलाविरुद्ध हुने हिंसासम्बन्धी विभिन्न घटनाको स्थलगत अनुगमन तथा सिफारिस ।

३.२ दोस्रो रणनीतिक योजना (२०७१/७२-२०७५/०७६) को समीक्षा

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव र हिंसाको अन्त्य सरकारी तथा गैरसरकारी निकायका सबै तह र क्षेत्रमा महिलाहरूको अर्थपूर्ण समावेशी तथा समानुपातिक प्रतिनिधित्व महिला अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानुनी दस्तावेजहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनद्वारा महिलाहरूको सामाजिक आर्थिक र राजनीतिक सशक्तीकरण गर्ने मुख्य लक्ष्यसहित तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गरिएको राष्ट्रिय महिला आयोगको दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना (२०७१/७२-२०७५/०७६) ले विभिन्न पाँच उद्देश्य र त्यसअन्तर्गत विभिन्न कार्यनीति तथा क्रियाकलापलाई समेटेको थियो । उक्त रणनीतिक योजनाका केही प्रमुख उपलब्धि यसप्रकार छन्-

- राष्ट्रिय महिला आयोगबाट बोक्सीको आरोपसम्बन्धी कानुन निर्माण गर्न यसको मस्यौदा तयार गरी सम्बन्धित सरोकारवालासँग अन्तर्क्रिया तथा छलफलबाट प्राप्त सुझावहरूसमेत समावेश गरी बोक्सीको आरोप (कसुर तथा सजाय) ऐन, २०७२ को निर्माणमा अहं भूमिका निर्वाह ।
- कार्यास्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहारसम्बन्धी कानुन निर्माणका लागि पहल गर्नुका साथै यससम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रमसमेत सञ्चालन ।
- महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसासम्बन्धी घटनाको तत्काल अनुगमन र अनुसन्धान गर्न जिल्ला तथा राष्ट्रिय स्तरमा सञ्जाल निर्माण गरी प्रतिवेदनसमेत प्रकाशन ।
- राष्ट्रिय महिला आयोगले महिलाविरुद्ध हुने हिंसाका पीडितहरूलाई छिटो न्याय दिलाउन फास्ट ट्र्याक कोर्ट र महिलासम्बन्धी मुद्दाहरूमा निरन्तर सुनुवाइका लागि अदालत तथा सरोकारवाला निकायहरूसँग पहल ।
- राष्ट्रिय महिला आयोगले सरकारी तथा विभिन्न गैरसरकारी निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी हिंसापीडित महिला तथा बालबालिकालाई निःशुल्क कानुनी उपचार, मनोसामाजिक परामर्श, आश्रयस्थल जस्ता सेवा प्रदान ।
- संविधानमा महिलाहरूको समानुपातिक तथा समावेशी सहभागिता र लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरणको सुनिश्चितताका लागि आवश्यक पहल ।
- संयुक्त राष्ट्रसङ्घ सुरक्षा परिषद्को प्रस्ताव नं १३२५ र १८२० को राष्ट्रिय कार्ययोजना निर्माण र यसको कार्यान्वयनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुका साथै परियोजनामार्फत कार्यक्रम सञ्चालन ।
- राष्ट्रिय महिला आयोग संवैधानिक रूपमा स्थापना ।

३.३ विगतका उपलब्धिको समीक्षा

राष्ट्रिय महिला आयोगले आफ्नो स्थापनाको १९ वर्षको दौरानमा दुई ओटा पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजना तथा वार्षिक योजना कार्यान्वयन गरी महिलाहरूको अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन र सशक्तीकरणका साथै लैङ्गिक हिंसाका घटनालाई न्यूनीकरण गर्न महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदै आएको छ । विगतका रणनीतिक तथा वार्षिक योजनामार्फत आयोगले संविधान तथा कानूनमा महिला हक, हित र अधिकारका विषयलाई स्थापित गराउन तथा तिनमा भएका व्यवस्थालाई व्यवहारमा प्रभावकारी तवरमा कार्यान्वयनमा उतार्न उल्लेख्य सफलता हासिल भएका छन् । आज राज्यका सबै तह र संरचनामा महिलाको उल्लेख्य उपस्थिति सुनिश्चित भएको छ ।

उल्लिखित उपलब्धिका बाबजुद संविधान तथा ऐनमा भएका महिला हक, हित र अधिकारका विषयलाई अझै पनि मुलुकका सबै क्षेत्रका महिला खासगरी विपन्न र सीमान्तकृत महिलाले निर्बाध उपभोग गर्न सक्ने अवस्था सुनिश्चित गर्न सकिएको छैन । महिलाविरुद्ध हुने विभिन्न प्रकृतिका घरेलु तथा अन्य हिंसा, विभेद र दुर्व्यवहारलाई पूर्णतः नियन्त्रण गर्न सकिएको छैन । हिंसापीडित महिलाको सामाजिक, आर्थिक सशक्तीकरण र पुनःस्थापनाका लागि पर्याप्त संरचना तथा पूर्वाधार व्यवस्था गर्न सकिएका छैनन् । हिंसामा परेका महिलालाई छिटो र प्रभावकारी तवरले न्याय दिलाउन सकिएको छैन । महिला हक, हित र अधिकारका विषयहरूमा सबैलाई सचेत गराउन तथा महिलामाथि हुने हिंसाविरुद्ध सचेतना अभिवृद्धि गर्न अझै पनि व्यापक मात्रामा सचेतनामूलक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम, सार्वजनिक सुनुवाइ, अभियान कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिएको छ । राज्यका विभिन्न तह र तप्कामा महिलाको सङ्ख्यात्मक उपस्थितिसँगै गुणात्मक प्रतिनिधित्व बढाउन सकिएको छैन । सबै क्षेत्रमा महिलाको समानुपातिक र अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न सकिएको छैन । आयोगको आफ्नै कार्यालय भवन र प्रदेशस्तरीय कार्यालय स्थापना गर्नेदेखि आयोगमा पर्याप्त सङ्ख्यामा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने कार्य हुन सकिरहेको छैन ।

भाग

8

आयोगको सबल पक्ष,
कमजोर पक्ष, अवसर र
चुनौतीको विश्लेषण

आयोगको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतीको विश्लेषण

पहिलो र दोस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको समीक्षा तथा तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको निर्माण गर्ने सिलसिलामा आयोगले आन्तरिक र बाह्य रूपमा विभिन्न चरणमा छलफल आयोजना गरेको थियो । उक्त छलफलमा आयोगको सबल एवम् दुर्बल पक्ष तथा अवसर एवम् चुनौतीका सम्बन्धमा पनि विश्लेषण गरिएको थियो । उक्त विश्लेषणबाट आयोगको सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर र चुनौतीहरू सम्बन्धमा प्राप्त निष्कर्ष तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

८.१ सबल पक्ष

भन्डै दुई दशक लामो कार्य अनुभव समेटेको आयोगलाई संविधानले संवैधानिक हैसियत प्रदान गरेको छ । आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकारहरू संविधान, आयोगको ऐन तथा नियमावलीमा स्पष्टसँग व्यवस्था गरिएको छ । संविधानमै आयोगले आफ्ना प्रादेशिक कार्यालय खोली सङ्गठनको कार्यलाई विस्तार गर्न सक्ने कुरा उल्लेख भएको छ । आयोगलाई महिला अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको अनुगमन र विश्लेषण गरी सरकारलाई सिफारिस गर्न सक्ने जिम्मेवारी दिइएको छ । यसबमोजिम आयोगले विगतमा विभिन्न सिफारिससमेत गरिसकेको छ । आयोगले विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थासँग सहकार्य गर्दै आएको छ । संवैधानिक हैसियत प्राप्त भएको पाँच वर्षपछि विभिन्न क्षेत्रमा काम गरेका अनुभवी महिला पदाधिकारीहरूको नियुक्ति भएको छ । साथै विभिन्न क्षेत्रमा कार्य गरी विभिन्न प्रकृतिका अनुभव र दक्षता भएका निजामती कर्मचारी आयोगमा कार्यरत छन् ।

आयोगले स्थापनाकालदेखि हालसम्म महिलाको हक, हित र अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनका लागि विभिन्न विषयमा खोज, अध्ययन, अनुगमन र अनुसन्धान गरी यस्ता अध्ययन र प्रतिवेदन प्रकाशन गरेको छ । नेपाल सरकारलगायत अन्तर्राष्ट्रिय विकास साभेदार संस्था एवम् अन्य सहयोगी संस्थाहरूबाट महिला अधिकार र महिला हिंसाविरुद्धको अभियानमा प्रभावकारी समन्वय र सहयोग वृद्धि हुँदै गएको छ । आयोगप्रति आम महिलाको अपेक्षा, विश्वास र भरोसा बढिरहेको अवस्था छ । यी आयोगका सबल पक्ष हुन् ।

८.२ कमजोर पक्ष

आयोग स्थापना भएको भन्डै डेढ दशकपछि आयोगले संवैधानिक मान्यता प्राप्त गरेको र पाँच वर्षपछि मात्र पदाधिकारी नियुक्त हुँदा आयोगमा नीतिगत सुधारका धेरै विषय थाती छन् । संवैधानिक आयोग भए तापनि बजेटका लागि अर्थ मन्त्रालय र कर्मचारीका लागि सङ्घीय

मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा निर्भर हुनुपर्ने स्थिति छ । आयोगमा प्राप्त हुने वार्षिक बजेट पनि न्यून रहँदै आएको छ । आयोगमा मानव तथा भौतिक स्रोतसाधन सीमित मात्रामा छ । हालसम्म आयोगको आफ्नो स्थायी कार्यालय भवन निर्माण हुन सकेको छैन । आयोगमा स्थायीतर्फ ३८ र अस्थायीतर्फ १७ जनाको दरबन्दी रहेकोमा साइकोलजिस्टलगायतका कतिपय महत्त्वपूर्ण पद अहिले पनि पदपूर्ति हुन नसकेको स्थिति छ । पर्याप्त कर्मचारीको अभावमा आफ्नो योजना, नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा आयोगले अपेक्षाअनुरूप गति लिन कठिनाइ भइरहेको छ । आयोगको प्रदेश तथा स्थानीय तहमा आफ्नो कुनै संरचना नरहँदा आयोग काठमाडौंमा मात्र केन्द्रित छ । यसले गर्दा स्थानीय तहमा आयोगले गर्ने कार्यहरूमा अन्य निकायको भर पर्नुपर्ने अवस्था छ । आयोगको कामको प्रकृतिअनुसार कर्मचारी दरबन्दी नहुँदा आयोगको दैनिक प्रशासनिक कार्यहरू सहजतासाथ सम्पादन गर्न पनि कठिनाइ भइरहेको स्थिति छ । निजामती सेवाबाट कर्मचारी व्यवस्था हुने भएकाले समय नपुग्दै बीचबीचमा सरुवा हुने कारणले विषयगत ज्ञान भएका अनुभवी र विज्ञ जनशक्तिलाई टिकाइराख्न समस्या भएको छ ।

आयोगले यसअघि दुई ओटा रणनीतिक योजना योजनाका क्रियाकलाप एवम् वार्षिक कार्यक्रमबीच तादात्म्य कायम हुन नसक्दा रणनीतिक योजना बनाए तापनि रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन केही फितलो हुन पुगेको छ । आयोगमा प्रभावकारी अभिलेख व्यवस्थापन नहुँदा संस्थागत स्मरण कमजोर रहेको छ । आयोगका कार्यहरूको अभिलेखीकरण र तथ्याङ्कको उचित व्यवस्थापन गर्न नसकिएकाले सूचना तथा तथ्याङ्कको अभाव छ । उत्प्रेरणाका साधनहरूको अभावमा महिला अधिकारको क्षेत्रमा विशिष्ट ज्ञान, सीप, अनुभव र क्षमता भएका कर्मचारीहरूलाई संस्थाभित्र अभिप्रेरित गरी टिकाइराख्ने काम कठिन भएको छ । दाताहरूबाट सञ्चालित परियोजनाका कार्यक्रमको दिगोपनमा समेत कठिनाइ उत्पन्न भएको छ । विश्वव्यापी महामारीको रूपमा फैलिरहेको कोभिड-१९ को सङ्क्रमणपछिको समयमा दाताको चासो र प्राथमिकता समेत कम भएको अवस्था छ । यी आयोगका कमजोर पक्ष हुन् ।

8.3 अवसरहरू

महिला अधिकारको क्षेत्रमा कार्य गर्न संविधानले आयोगलाई प्रदत्त अधिकार र जिम्मेवारी अत्यन्त व्यापक र महत्त्वपूर्ण छ । महिला अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा सरकार र अन्य निकायहरू प्रतिबद्ध छन् । महिला अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने, महिलामाथि भएका हिंसा र अधिकारको उल्लङ्घनका घटनामा उजुरी ग्रहण गर्ने, अनुसन्धान तथा अनुगमन गर्ने, मेलमिलाप गराउने वा कानुनी उपचारका लागि मुद्दा दायर गर्न सिफारिस गर्ने जस्ता विशिष्टीकृत अधिकार आयोगलाई प्राप्त छ । अनुसन्धानपछि प्राप्त तथ्यका आधारमा महिला अधिकार संरक्षणका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने अधिकारसमेत आयोगलाई छ । पछिल्लो समयमा अधिकारसम्बन्धी चेतना, शिक्षा, जानकारीमूलक कार्यक्रमको प्रचारप्रसारमा आएको व्यापकताका कारण आमनागरिकको अधिकारप्रतिको चेतनामा क्रमशः वृद्धि हुँदै गएको छ । आयोगप्रति आममानिसको भरोसा र विश्वास रहनु आयोगका लागि अत्यन्त महत्त्वपूर्ण अवसर

हो । यस क्षेत्रमा आयोगले करिव १९ वर्षको अनुभव हासिल गरिसकेको छ । विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूसँगको सहकार्यबाट आयोगको कार्यसम्पादनमा सहयोग र सहकार्य प्राप्त हुने अवस्था छ । अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ-संस्थाको निरन्तर सहयोग हुनु आयोगको संस्थागत विकासका लागि शुभसङ्केत हो । यी आयोगका अवसर हुन् ।

8.8 चुनौती

सुरुमा सरकारको कार्यकारी निर्णयबाट स्थापित आयोगलाई हालका दिनमा संवैधानिक व्यवस्थाअनुरूप पुनःसंरचना गर्नुपर्ने चुनौती छ । आयोगले आफ्नो कार्यसम्पादनका लागि आवश्यक सामग्री, मानव संसाधन, वित्तीय स्रोतका लागि सरकारमाथि निर्भर हुनुपर्ने अवस्था विद्यमान रहँदा आयोगले चाहेअनुसार संरचनात्मक सुधार गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण छ । अभै पनि मुलुकमा दण्डहीनताको अवस्था विद्यमान रहेकाले लैङ्गिक हिंसा गर्नेविरुद्ध प्रभावकारी कारबाही गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण छ । विभिन्न तहका अदालतहरूबाट दोषी किटानी गरिएका तथा अदालतबाट सजायको फैसला भएका महिला हिंसा गर्ने व्यक्तिहरूलाई समेत प्रभावकारी कानुनी कारबाही नहुँदा दण्डहीनताले प्रश्रय पाएको स्थिति छ । महिला अधिकारको संरक्षणको विषय संविधान र कानूनमा जे जस्तो मात्रामा व्यवस्था भएको छ, व्यवहारमा त्यसको कार्यान्वयन अत्यन्त फितलो छ । खासगरी बलात्कारजन्य घटनाहरूको पुनरावृत्ति हुने, एसिड आक्रमण, हत्या हिंसा जस्ता घटनाको वृद्धि हुने, महिला अधिकार उल्लङ्घनका दोषीहरूले उन्मुक्ति पाउने अवस्थाले महिला अधिकारको संरक्षण र पीडितको न्यायको सुनिश्चिततामा चुनौती सिर्जना भएको छ । समाजमा अहिले पनि बालविवाह, बोक्सी, छाउपडी प्रथा, दाइजो जस्ता खराब अभ्यास र कुप्रथा जरा गाडेरै बसेको अवस्था छ । महिलाविरुद्धका हानिकारक सामाजिक अभ्यास र परम्परा तथा महिला हिंसाविरुद्धको सचेतनालाई प्रभावकारी रूपमा स्थानीय तहसम्म पुऱ्याउन सकिएको छैन । स्थानीय तहलाई लैङ्गिक हिंसाका विषयमा सचेतना वृद्धि गर्ने कार्यमा आयोगले समन्वय सुदृढ गरी काम गर्न जरुरी देखिएको छ ।

आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि सीमित मात्रामा कार्यक्रम सञ्चालनमा भए तापनि विषयगत रूपमा दक्षताको विकासतर्फ पर्याप्त कार्य हुन सकेको छैन । आयोगको कार्यालयका लागि आयोगसँग आफ्नो भवन नभई भाडाको भवनमा बस्नुपरेको र भाडामा बसेको घरमा समेत पदाधिकारी, कर्मचारी र कानुनी तथा मनोसामाजिक मनोपारामर्शका लागि आवश्यक पर्ने पर्याप्त कार्यकक्ष तथा भौतिक सामग्रीको अभाव आदिका कारण आयोगलाई आफ्नो कामकारबाही सहज रूपमा सञ्चालन गर्न कठिनाइ भइरहेको छ ।

उल्लिखित विषयहरूलाई तल बुँदागत रूपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

राष्ट्रिय महिला आयोगको SWOT Analysis

सबल पक्ष	दुर्बल पक्ष
<ul style="list-style-type: none"> संवैधानिक मान्यता अन्य आयोगमध्ये सबैभन्दा पुरानो दुई दशक लामो कार्यअनुभव भएको संस्था संविधान, ऐन, नियमावलीमार्फत आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकारहरूमा स्पष्टता बैठक सञ्चालन तथा आन्तरिक व्यवस्थापन निर्देशिका विभिन्न पृष्ठभूमिको अनुभव भएका पदाधिकारीहरूको नियुक्ति विभिन्न क्षेत्रमा काम गरेका अनुभवी र उत्साही कर्मचारीहरूको उपस्थिति आयोगबाट सञ्चालित ११४५ हेल्पलाइन सेवा महिला हिंसाको उजुरी र सम्बोधनको प्रभावकारी संयन्त्रको रूपमा स्थापित हुनु हिंसापीडित प्रभावितलाई एकीकृत सेवा आयोगको स्रोत परिचालन क्षमता वृद्धि आयोगप्रति अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको विश्वसनीयता अभिवृद्धि सेवाप्रदायक साझेदार संस्थाहरूसँग असल कार्यात्मक सम्बन्ध महिला अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजको कार्यान्वयनमा सरकारलाई सिफारिस गर्न सक्ने र त्यसको अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य 	<ul style="list-style-type: none"> संवैधानिक मान्यता प्राप्त भएको ५ वर्षपछि मात्र पदाधिकारीको नियुक्ति हुँदा धेरै काम गर्न बाँकी अपर्याप्त वार्षिक बजेट अपर्याप्त मानवीय तथा भौतिक स्रोत साधन आयोगको आफ्नो स्थायी कार्यालय भवन नहुनु प्रदेशस्तरीय कार्यालय स्थापना नहुँदा स्थानीय समुदाय स्तरसम्म आयोगको पहुँच पुऱ्याउन नसक्नु विज्ञ पदाधिकारी तथा जनशक्तिको कमी पदाधिकारीहरू तथा कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण, अवलोकन, तालिम र दक्षता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरूको अभाव दरबन्दीअनुसार कर्मचारी उपलब्ध नहुनु, कार्यबोझका आधारमा आवश्यक जनशक्तिको अभाव रहनु स्थानीय तहमा आयोगले गर्ने कार्यहरूमा अन्य निकायको भर पर्नुपर्ने अवस्था निजामती सेवाबाट कर्मचारी व्यवस्था हुने भएकाले छिटोछिटो सरुवा हुँदा संस्थागत संस्मरणको अभाव रणनीतिक योजना र वार्षिक कार्ययोजनाबीच तालमेलको अभाव प्रभावकारी अभिलेख व्यवस्थापन नहुँदा आयोगका कार्यहरूको पूर्ण अभिलेखीकरण र तथ्याङ्कको उचित व्यवस्थापन गर्न नसकिएकाले संस्थागत संस्मरण कमजोर रहेको

- महिलाको हक, हित र अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनका लागि विभिन्न विषयमा खोज, अध्ययन, अनुगमन र अनुसन्धान तथा प्रतिवेदनहरू प्रकाशन
- नेपाल सरकारलगायत अन्तर्राष्ट्रिय विकास साभेदार संस्था एवम् अन्य सहयोगी संस्थाहरूबाट महिला अधिकार र महिला हिंसाविरुद्धको अभियानमा प्रभावकारी समन्वय र सहयोग
- आयोगप्रति आम नेपाली महिलाको अपेक्षा, विश्वास र भरोसा ।
- सबैको पहुँचयोग्य र सबैलाई पायक पर्ने स्थानमा आयोगको कार्यालय रहनु
- महिला अधिकारको क्षेत्रमा विशेष अध्ययन, तालिम पूरा गरेका अनुभवी र क्षमतावान् कर्मचारीहरूलाई संस्थाभिन्न उत्प्रेरित गरी टिकाइराख्ने व्यवस्था हुन नसकेको
- दाताहरूबाट सञ्चालित परियोजनाका कार्यक्रमहरूको दिगोपनामा कठिनाइ उत्पन्न भएको
- कर्मचारीको वृत्ति विकासका लागि पर्याप्त अवसर उपलब्ध नभएकोले मनोबलमा कमी
- कर्मचारीहरूमा विषयगत ज्ञान, सीप र दक्षताको कमी
- कर्मचारीहरूको स्थायित्व/सेवा निरन्तरताको अभाव
- कर्मचारीहरूलाई उत्प्रेरणाको अभाव
- आयोगबाट सम्पादित कामहरूको आम जनस्तरमा उचित सम्प्रेषण हुन नसक्नु
- अन्तर्राष्ट्रिय असल अभ्यासहरूबाट शिक्षा लिन नसक्नु
- हिंसा निवारणसम्बन्धी सचेतनामूलक तथा प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरू मागको तुलनामा कम सङ्ख्यामा सञ्चालन हुनु
- अध्ययनअनुसन्धानको कमी
- अन्य आयोगसँग समन्वय र सहकार्यको कमी
- महिला हिंसाका घटनासम्बन्धी प्रतिवेदन, तथ्याङ्कको प्रशोधन विश्लेषण गर्ने व्यवस्थित प्रणालीको अभाव
- आयोगबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूको नियमित समीक्षा र मूल्याङ्कन हुन नसक्नु
- आयोगमा अभिलेखीकरण र ज्ञान व्यवस्थापनको अभाव

अवसर	चुनौतीहरू
<ul style="list-style-type: none"> ● महिलाहक, हित र अधिकारको क्षेत्रमा कार्य गर्न संविधानले आयोगलाई प्रदत्त अधिकार र जिम्मेवारी अत्यन्त व्यापक र महत्त्वपूर्ण रहेको ● महिला अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनमा सरकार र अन्य निकायहरू प्रतिबद्ध रहेको ● प्रादेशिक कार्यालयहरू स्थापना गर्न सक्ने संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था रहेको ● महिला अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने, महिलामाथि भएका हिंसा र अधिकारको उल्लङ्घनका घटनामा उजूरी प्राप्त गर्ने तथा अनुसन्धान, अनुगमन, मेलमिलाप गराउने जस्ता विशिष्टीकृत अधिकार आयोगलाई प्राप्त ● अनुसन्धानपछि प्राप्त तथ्यका आधारमा महिला अधिकार संरक्षणका लागि सरकारलाई सिफारिस गर्ने अधिकारसमेत आयोगलाई रहेको ● अधिकारसम्बन्धी चेतना, शिक्षा, जानकारीमूलक कार्यक्रमको प्रचारप्रसारमा आएको व्यापकताका कारण आमनागरिकको अधिकारप्रतिको चेतनामा क्रमशः वृद्धि हुँदै गएको ● आयोगमा महिला हक, हित र अधिकारको क्षेत्रमा काम गरेका पदाधिकारीहरूको उपस्थिति 	<ul style="list-style-type: none"> ● आयोगलाई आफ्नै जग्गा र भवनको व्यवस्था गर्ने कार्य ● कार्यसम्पादनका लागि आवश्यक सामग्री, मानव संसाधन, वित्तीय स्रोतका लागि सरकारमाथि निर्भर हुनुपर्ने अवस्था ● कर्मचारी र कानुनी तथा मनोसामाजिक मनोपरामर्शका लागि आवश्यक पर्ने पर्याप्त कार्यकक्ष तथा भौतिक सामग्रीको सीमितता ● आयोगमा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने तथा अनुभवी र दक्ष कर्मचारीहरूलाई टिकाइराख्ने कार्य ● सरकारी स्रोत-साधनको अपर्याप्त विनियोजनको कारण बाह्य सहयोगमा आश्रित हुनुपर्ने अवस्था ● बढ्दो महिला तथा लैङ्गिक हिंसालाई नियन्त्रण र सम्बोधन गर्ने कार्य ● बढ्दो महिला हिंसा र हिंसाको स्वरूपमा परिवर्तन ● बढ्दो महिला बेचबिखनको समस्या ● आयोगको आफ्नै कर्मचारी व्यवस्था नहुनु ● कार्यक्षेत्रभन्दा बाहिरको बढ्दो अपेक्षा ● समाजमा विद्यमान विसंगतिपूर्ण मनोविज्ञान ● महिला हिंसाका दोषीलाई तत्काल कानुनी कारबाही हुने व्यवस्था नहुनु ● विभिन्न तहका अदालतहरूबाट दोषी किटानी गरिएका तथा अदालतबाट सजायको फैसला भएका व्यक्तिहरूलाई समेत प्रभावकारी कानुनी कारबाही नहुँदा दण्डहीनताले प्रश्रय पाएको

- आयोगको सकारात्मक छवि
- आयोगप्रति आम महिलाको विश्वास, भरोसा र अपेक्षा
- विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूसँगको सहकार्यबाट आयोगको कार्यसम्पादनमा सहयोग र सहकार्य प्राप्त हुने अवस्था
- आयोगको संस्थागत विकासका लागि सहयोग उपलब्ध गराउने अन्तर्राष्ट्रियसङ्घ-संस्था/दातृ निकायहरू सकारात्मक रहनु
- साभेदार संस्थाहरूको सहयोगी भावना
- बजेट तथा जनशक्तिको उपलब्धता
- स्थानीय स्तरमा राजनीतिक संरक्षणको आडमा महिला हिंसाको घटनालाई लुकाउने वा दबाउने प्रवृत्ति
- बलात्कारजन्य घटनाहरूको पुनरावृत्ति, महिलामाथि हुने एसिड आक्रमण, हत्या हिंसा जस्ता घटनामा वृद्धि
- महिला हिंसाका घटनालाई राज्यका संयन्त्रहरूले गम्भीरतासाथ नलिने प्रवृत्तिले महिला अधिकार उल्लङ्घनका दोषीहरूले उन्मुक्ति पाउने अवस्था
- महिला अधिकारको संरक्षण र पीडितलाई शीघ्र न्यायको सुनिश्चितताका लागि सम्बन्धित निकायहरूमा आवश्यक प्रतिबद्धताको कमी
- बालविवाह, बोक्सी, छाउपडी प्रथा, दाइजो जस्ता हानिकारक सामाजिक अभ्यास र कुप्रथालाई पूर्ण नियन्त्रण गर्न नसकिनु
- महिला हिंसाविरुद्धको सचेतनालाई प्रभावकारी रूपमा स्थानीय तहसम्म पुर्याउन नसकिनु
- आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धिका लागि पर्याप्त अवसर सिर्जना गर्न नसकिनु

भाग

आयोगको मार्ग-निर्देशक सिद्धान्त, मूल्य-मान्यता र प्राथमिकता

आयोगको मार्ग-निर्देशक सिद्धान्त, मूल्य-मान्यता र प्राथमिकता

संविधानमा उल्लिखित समानताको हकलाई व्यवहारमा उतारी आम नेपाली महिलालाई सारभूत समानता उपभोग गर्न सक्ने स्थितिमा पुऱ्याउनु र महिलामाथि हुने कुनै पनि किसिमको हिंसा, विभेद र दुर्व्यवहारलाई निवारण गर्न सहयोग पुऱ्याउनु आयोगको सर्वोपरि उद्देश्य हो । यो उद्देश्य प्राप्तिका लागि राष्ट्रिय महिला आयोग संविधान तथा प्रचलित ऐन, कानूनद्वारा प्रदत्त महिला हक-अधिकारसम्बन्धी कार्यहरू गर्ने जिम्मेवारीअन्तर्गतका कार्यलाई स्वतन्त्र, स्वायत्त र निष्पक्ष रूपमा सम्पादन गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछ । आयोगले महिलाको हक, हित र अधिकारको सम्मान, संरक्षण, संवर्द्धन र प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितताका लागि सरकारी निकाय, महिला अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ-संस्थाहरूसँग समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गर्नेछ । महिलाको हक, हितको संरक्षण र संवर्द्धन गरी विकासको मूल प्रवाहमा महिलालाई प्रभावकारी रूपमा समाहित गर्न राष्ट्रिय महिला आयोग पूर्ण प्रतिबद्ध रहनेछ । समग्रमा संविधान तथा प्रचलित कानूनद्वारा निर्दिष्ट आफ्ना जिम्मेवारीहरू पूरा गर्ने सन्दर्भमा तथा यो रणनीतिक योजना कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा राष्ट्रिय महिला आयोग निम्न लिखित मूल्य, मान्यता र मार्गनिर्देशक सिद्धान्तबाट निर्देशित रहनेछ ।

५.१ मार्ग निर्देशक सिद्धान्त र मूल्य-मान्यता

क) लैङ्गिक समानता

सबै मानव अधिकार महिलाका अधिकार हुन् र महिलाका सबै अधिकार मानव अधिकार हुन् भन्ने कुरालाई आत्मसात् गर्दै आयोगले लैङ्गिक समानताका लागि कार्य गर्नेछ । कानूनका दृष्टिमा सबै नागरिक समान रहने भएकाले कुनै पनि प्रकारको लैङ्गिक असमानताको अन्त्य हुनुपर्ने आयोगको मान्यता छ । लैङ्गिक दृष्टिकोणबाट विभेदपूर्ण नीति, नियम तथा कानूनको पुनरावलोकन गरी परिमार्जन गर्न आयोग सदैव क्रियाशील रहनेछ ।

ख) सहभागिता र सामाजिक समावेशीकरण

राज्यका सबै तह र क्षेत्रमा महिलाको समानुपातिक र समावेशी सहभागितालाई सुनिश्चित गराउने विषयमा आयोग प्रतिबद्ध रहनेछ । आयोगबाट सञ्चालन गरिने गतिविधिमा समाजका हरेक वर्ग, क्षेत्र, समुदायको सहभागिताका लागि विशेष पहल गरिनेछ । नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा महिलाहरूको सामाजिक, सांस्कृतिक बहुलताको साथै लैङ्गिक, यौनिक अल्पसङ्ख्यक, जात-जाति, वर्गीय, भाषिक, धार्मिक, अपाङ्गता तथा भौगोलिक उद्गमस्थललगायतका आधारमा हुने विभिन्न प्रकारका विभेद हुन नदिन आयोग प्रतिबद्ध रहनेछ ।

ग) स्वतन्त्रता, स्वायत्तता र निष्पक्षता

आयोग आफ्नो कर्तव्य पालना गर्ने क्रममा कुनै पनि व्यक्ति, निकाय, सङ्घ-संस्था वा आस्थाको प्रभाव वा दबाबबाट पूर्ण रूपमा मुक्त रहनेछ। आयोग लिङ्ग, जाति, भाषा, धर्म, आस्था, विचार, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थालगायतका अन्य कुनै पनि आधारमा कुनै व्यक्ति वा संस्थामाथि पूर्वाग्रह राख्ने कुराबाट मुक्त रहनेछ। यसका योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा निर्णय प्रक्रियाका सबै चरणमा तटस्थता, वस्तुनिष्ठता, निष्पक्षता र स्वच्छता कायम राखिनेछ।

घ) जवाफदेहिता

आयोग आफ्नो कार्यप्रति सबै सरोकारवालाहरू, सरकार, अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय, साभेदारहरू र सबै नागरिकहरूप्रति जवाफदेही रहनेछ। आमनागरिकको माग तथा आवश्यकताअनुसार आयोगको भूमिका तथा दायित्वका विषयमा समय समयमा सार्वजनिक सुनुवाइको आयोजना गरिनेछ। यसका साथै संवैधानिक प्रावधानअनुरूप आयोगले आफूले प्रत्येक वर्ष सम्पादन गरेका कार्यहरूलाई समेटी निर्धारित ढाँचामा आफ्नो वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपतिसमक्ष बुझाउनेछ।

ङ) प्रतिबद्धता

आयोग नेपालको संविधान, नीति तथा कानूनहरूमा व्यवस्था भएबमोजिम र नेपालले अनुमोदन गरेका महिला अधिकारसम्बन्धी विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि/सन्धिलगायतका कानुनी दस्तावेजहरूको कार्यान्वयनको प्रभावकारी अनुगमन गर्ने बारेको आफ्नो जिम्मेवारीप्रति प्रतिबद्ध रहनेछ।

च) शून्य सहिष्णुता

आयोगले महिलाविरुद्ध हुने कुनै पनि किसिमको विभेद, वञ्चितीकरण र कार्यस्थल तथा सार्वजनिक-स्थलहरूमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहारलगायत सबै प्रकारका हिंसाका साथै पीडित महिलाले समयमा न्याय नपाएको अवस्थाप्रति शून्य सहिष्णुता अपनाउने संस्थाका रूपमा आफ्ना नीति, कार्यक्रम र योजनालाई प्रस्तुत गर्नेछ।

छ) पहुँच

आयोगबाट सेवाग्राहीलाई प्रदान गरिने सेवाहरूमा आम नागरिक विशेषगरी अत्यन्त विपन्न, सीमान्तकृत र जोखिमको अवस्थामा रहेका व्यक्ति वा समुदायको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्न आयोग क्रियाशील रहनेछ। आयोगले महिला अधिकार हननका घटनाहरूमा अनुगमन तथा अनुसन्धानका लागि आफ्नो प्रभावकारी उपस्थिति जनाउनेछ। आम नागरिकसँगको पहुँच विस्तार गर्न आयोगले सूचना र सन्देशमूलक प्रवर्द्धनात्मक सामग्री प्रकाशन र वितरण गर्नुका साथै रेडियो तथा टेलिभिजनबाट आफ्ना गतिविधिहरूबारे सबैलाई सुसूचित गर्ने नीति अवलम्बन गर्नेछ।

ज) पारदर्शिता

आयोगले सम्पादन गर्ने प्रत्येक क्रियाकलापमा आम नागरिकको पहुँच स्थापित गर्न र आयोगको सार्वजनिक सरोकारका विषयमा सूचना माग गर्ने जोकोहीले अविलम्ब सूचना पाउने हक सुनिश्चित गर्न आयोग प्रतिबद्ध रहनेछ। आयोगमा विधिवत् रूपमा सूचना माग गर्ने जोकोहीलाई समयमै सही सूचना दिने कर्तव्य रहने कुरा नीतिको रूपमा अङ्गीकार गरी आयोगले पारदर्शिता र सूचनाको हकलाई सुनिश्चित गर्नेछ। छापा वा विद्युतीयलगायतका विभिन्न सञ्चारमाध्यम तथा आयोगको वेबसाइटमार्फत आयोगद्वारा गरिएका निर्णय, गतिविधि र तर्जुमा गरिएका प्रमुख नीतिहरूसम्बन्धी सूचना पारदर्शी रूपमा प्रकाशन, प्रसारण र सम्प्रेषण गर्न आयोग प्रतिबद्ध रहनेछ।

झ) विविधताको सम्मान

आयोग समाजका सबै जातजाति, भाषाभाषी, लिङ्ग, वर्ग, क्षेत्र, समुदायको समान रूपमा सम्मान गर्दछ। आयोगको नीति निर्माण, योजना र कार्यक्रम प्रक्रियामा विविधतायुक्त विषयहरूलाई सधैं ध्यानमा राखी काम गर्नेछ।

५.२ प्रतिबद्धता र आगामी प्राथमिकताका विषय

आयोगले पहिलो र दोस्रो रणनीतिक योजनामा प्रस्ताव गरेका तर कार्यान्वयन हुन बाँकी विषयलाई समेत दृष्टिगत गर्दै संविधान तथा प्रचलित ऐन, कानूनद्वारा आयोगलाई प्रदत्त महिला हक-अधिकारसम्बन्धी जिम्मेवारीलाई प्रभावकारी तवरले पूरा गर्न आवश्यक सबै उपायहरू अवलम्बन गर्नेछ। यस क्रममा आगामी पाँच वर्षभित्रमा महिलाको मानव अधिकार र सशक्तीकरणका साथै लैङ्गिक हिंसा निवारणका क्षेत्रमा गरिनुपर्ने कार्यक्रमहरूको प्राथमिकताका क्षेत्र पहिचान गरी यसको सशक्त कार्यान्वयन गर्न, महिलाका विषयहरूलाई राज्यका तीन ओटै तहका सरकार र निकायहरूबाट पहिलो प्राथमिकताअन्तर्गत समावेश हुने व्यवस्था गर्न लगाई आयोगले महिलाको मानवाधिकार र सशक्तीकरण एवम् संबर्द्धनको क्षेत्रमा देशकै अग्रणी निकायको रूपमा स्थापित गर्न अहं भूमिका निभाउनेछ।

मुलुकमा महिला हक, अधिकारको अवस्थाको समग्र विश्लेषण, आयोगका सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र जोखिम एवम् संस्थागत चुनौतीको समीक्षाका आधारमा निम्न विषयहरूलाई यस रणनीतिक योजनाले सम्बोधन गर्ने प्राथमिकताका विषयका रूपमा पहिचान गरिएको छ—

१. महिलाको हक, हित र अधिकारको संरक्षण, प्रवर्द्धन र प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा निर्णायक तहमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता।
२. महिलाको हक, हितसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौता, प्रतिबद्धता तथा दायित्वहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन र प्रतिवेदन।

३. महिलालाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न आवश्यक समन्वय र सहजीकरण ।
४. महिला अधिकारसम्बन्धी सचेतना, शिक्षा तथा लैङ्गिक समानतामूलक कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाका लागि निरन्तर सचेतना, पैरवी र सिफारिस ।
५. महिला उपर हुने हिंसाको प्रभावकारी सम्बोधन (हिंसापीडितहरूको तत्काल उद्धार, संरक्षण, पुनःस्थापना र कानुनी उपचार) ।
६. महिला लक्षित हानिकारक सामाजिक अभ्यास र कुरीतिविरुद्ध सामाजिक रूपान्तरण ।
७. आन्तरिक एवम् बाह्य समन्वय, सम्पर्क र सहकार्यको सुदृढीकरण ।
८. आयोगको पहुँच विस्तार, संस्थागत सुदृढीकरण र मानव संसाधनको कुशल व्यवस्थापन ।
९. आयोगको अनुगमन, अनुसन्धान तथा कार्यसम्पादन प्रणालीको सबलीकरण ।
१०. आयोगको सिफारिसको प्रभावकारी कार्यान्वयन ।

भाग

रणनीतिक योजना

यस रणनीतिक योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, लक्ष्य, मूल्य, मान्यता निम्नबमोजिम छन्—

६.१ दूरदृष्टि (Vision)

लैङ्गिक समानतामूलक समाजको निर्माण ।

६.२ ध्येय (Mission)

समान अवसर र अधिकारको सुनिश्चितता गर्दै महिलाविरुद्ध हुने सबै किसिमका हिंसा, दुर्व्यवहार र विभेदलाई नियन्त्रण तथा महिलाको पहिचान र प्रतिष्ठा अभिवृद्धि गर्ने ।

६.३ लक्ष्य (Goal)

सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिकलगायतका सबै क्षेत्रमा सशक्तीकरण गर्दै समानुपातिक र अर्थपूर्ण सहभागितालाई सुनिश्चित गरी महिलाको अवस्था र स्तर (Position and Condition) मा गुणात्मक सुधार ल्याउने ।

६.४ उद्देश्य

१. महिलाको हक, हित र अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनको क्षेत्रमा आयोगलाई नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गर्नु ।
२. महिला-मैत्री नीति, कानून तथा कार्यक्रमको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र संरचनाहरूको निर्माणमार्फत लैङ्गिक समानतामूलक समाज निर्माणको सुनिश्चितता गराउनु ।
३. महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न योगदान पुऱ्याउनु ।
४. महिलालाई विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न सामाजिक, आर्थिक रूपान्तरणमा सहयोग पुऱ्याउनु ।

६.५ रणनीति

१. राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्ने । (उद्देश्य १ सँग सम्बन्धित)
२. महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानूनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्ने । (उद्देश्य १ सँग सम्बन्धित)
३. नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौताअन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धता कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने । (उद्देश्य १ सँग सम्बन्धित)
४. लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्न अध्ययनअनुसन्धान गरी नीतिगत सुझाव दिने । (उद्देश्य २ सँग सम्बन्धित)
५. लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतिको स्थापना र विकासमा सहयोग गर्ने । (उद्देश्य २ सँग सम्बन्धित)
६. लैङ्गिकताका आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने । (उद्देश्य ३ सँग सम्बन्धित)
७. महिला अधिकार उल्लङ्घन तथा हिंसाका घटनाको अनुगमन तथा अनुसन्धान गरी पीडित/प्रभावितहरूको उद्धार, सुरक्षा, पुनःस्थापना र न्यायको सुनिश्चितता गर्ने । (उद्देश्य ३ सँग सम्बन्धित)
८. राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउने । (उद्देश्य ४ सँग सम्बन्धित)
९. विपन्न र सीमान्तकृत महिलालाई प्राथमिकता दिई सबै महिलाको आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच र स्वामित्व सुनिश्चित गर्दै आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा सहयोग पुऱ्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्ने । (उद्देश्य ४ सँग सम्बन्धित)

उल्लिखित उद्देश्य हासिल गर्न अवलम्बन गरिने कार्यनीति तथा क्रियाकलाप देहाय बमोजिम हुनेछन्—

६.६ कार्यनीति

क्र.सं.	रणनीति	कार्यनीति / क्रियाकलाप
१.	राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्ने ।	<p>१.१ आयोगको केन्द्रीय कार्यालयका लागि काठमाडौं उपत्यकाभित्र उपयुक्त स्थानमा जग्गाको व्यवस्था गरी महिला-मैत्री तथा अपाङ्गता-मैत्री कार्यालय भवनको व्यवस्था गर्ने ।</p> <p>१.२ आयोगको नयाँ सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी संविधान, ऐन तथा नियमावलीले तोकेबमोजिमको जिम्मेवारी वहन गर्न सक्ने गरी सङ्गठनात्मक संरचनामा सुधार गर्ने ।</p> <p>१.३ सातै प्रदेशमा आयोगको प्रदेशस्तरीय कार्यालय स्थापना तथा सञ्चालन गरी आयोगको पहुँच विस्तार गर्ने ।</p> <p>१.४ आयोगमा सम्बन्धित विषयका विज्ञ जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।</p> <p>१.५ आयोगका पदाधिकारीहरूको अवधारणागत स्पष्टता र दक्षता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p> <p>१.६ आयोगका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अध्ययन, तालिम, प्रशिक्षण, अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p> <p>१.७ आयोगको अध्ययनअनुसन्धान क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।</p> <p>१.८ आयोगमा महिला हक, अधिकार सम्बन्धमा सुनवाइ, अनुसन्धान तथा अनुगमन संयन्त्रको विकास गरी क्रियाशील बनाउने ।</p> <p>१.९ आयोगको सल्लाहकारी र सुझाव पेस गर्ने भूमिकालाई थप प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउने ।</p> <p>१.१० स्थानीय निकायहरू, महिला अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत सङ्घ-संस्था तथा राजनीतिक दलका भगिनी सङ्घ-संस्थासँग कार्यात्मक सञ्जाल स्थापना तथा सुदृढ गर्ने ।</p> <p>१.११ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत सबै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूबीच राष्ट्रिय महिला आयोगको समन्वयकारी भूमिकालाई सुदृढ गर्न निरन्तर संवाद र छलफल कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।</p> <p>१.१२ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत विज्ञ तथा सङ्घ-संस्थाहरूको रोस्टर तयार गरी विशेषज्ञताको उपयोग गर्ने ।</p> <p>१.१३ आयोगसँग सहकार्य गर्न सक्ने सम्भावित सङ्घ-संस्थाहरूको पहिचान गरी सहकार्यका लागि सम्भौता गर्ने ।</p> <p>१.१४ आयोगको काम कारबाहीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाउने ।</p>

		<p>१.१५ महिलाको सवालमा काम गर्ने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ-संस्था, सञ्जाल तथा मञ्चहरूसँग समन्वय र रणनीतिक साभेदारी बढाउने ।</p> <p>१.१६ केन्द्रदेखि स्थानीयस्तरसम्म आयोगका काममा सहयोग पुऱ्याउन संरचना/सञ्जाल (नेटवर्क) को विकास ।</p> <p>१.१७ नेपाल सरकारका लैङ्गिक सम्पर्क बिन्दु/एकाइहरूबीचको सञ्जाललाई सुदृढ र कार्यमूलक बनाउने ।</p> <p>१.१८ महिला हक, अधिकारको सुनिश्चितता र निर्बाध उपभोगका लागि विभिन्न संवैधानिक आयोगहरूसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।</p> <p>१.१९ आयोगभित्र महिला हक, अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूको अत्याधुनिक सूचना तथा अभिलेख केन्द्र स्थापना गर्ने ।</p>
२.	<p>महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानुनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्ने ।</p>	<p>२.१ महिलाको हक, हितसम्बन्धी प्रचलित नीति/कानुनको कार्यान्वयन अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी सुधार गर्नुपर्ने विषयमा सुझाव पेस गर्ने ।</p> <p>२.२ मौजुदा नीति तथा कानुनमा रहेका विभेदकारी प्रावधानहरू सम्बन्धमा अध्ययन गरी सुधार गर्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।</p> <p>२.३ आयोगबाट प्रदान गरिएका सुझाव तथा सिफारिस गरिएका विषयहरू नेपाल सरकार तथा अन्य निकायबाट कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।</p> <p>२.४ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न सङ्घ-संस्था, सञ्जाल, कार्यसमूह तथा मञ्चहरूसँग कार्यात्मक सम्बन्ध स्थापना गरी नीतिगत तथा कानुनी सुधारका लागि पहल गर्ने ।</p> <p>२.५ महिलाको हक, हितसम्बन्धी प्रचलित कानुनमा सुधार गर्नुपर्ने विषयमा विज्ञहरूसँग छलफल अन्तर्क्रिया गरी सुधार गर्ने ।</p> <p>२.६ महिलाको हक, अधिकारका विषयहरू पहिचान गरी यी अधिकारहरूलाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक नयाँ विषयमा नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गर्नुपर्ने सम्बन्धमा अध्ययन गरी सुझाव पेस गर्ने ।</p> <p>२.७ महिला हक, अधिकारसम्बन्धी कानुन तर्जुमा वा परिमार्जन गर्दा राष्ट्रिय महिला आयोगलाई अनिवार्य रूपमा संलग्न गराउने व्यवस्था अवलम्बन गर्ने ।</p> <p>२.८ लैङ्गिक मुद्दाहरूलाई प्रकाशमा ल्याउने, जनतालाई सुसूचित गराउने र जनमत सिर्जना गर्ने तथा नीति एवम् कानुन माफत सम्बोधनका लागि सरकारलाई सुझाव पेस गर्ने ।</p>

३.	नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौता अन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धता कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने ।	<p>३.१ नेपाल पक्ष भएका महिलाको हक, अधिकार संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौता/कार्ययोजना (बेइजिङ कार्ययोजना, सिड महासन्धि, दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी योजना आदि) अन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धताहरूलाई राष्ट्रिय नीति, कानून तथा कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।</p> <p>३.२ नेपाल पक्ष भएका महिलासम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/महासन्धिको प्रावधानलाई राष्ट्रिय कानून तथा नीतिहरूमा समावेश गर्न आवश्यक सुझाव पेश गर्ने ।</p> <p>३.३ महिला अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, दिगो विकास लक्ष्य, मानव अधिकारसम्बन्धी विश्वव्यापी आवधिक समीक्षालगायत राष्ट्रसङ्घीय प्रस्तावहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी कार्यान्वयन गर्न बाँकी विषयमा आवश्यक पहलकदमी लिन सरकारलाई सुझाव पेश गर्ने ।</p> <p>३.४ महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि (CEDAW) अन्तर्गतको समिति समक्ष पेश गर्नुपर्ने आवधिक प्रतिवेदनमा समावेश गर्नुपर्ने विषयहरू पहिचान गरी नेपाल सरकारलाई राय/सुझाव पेश गर्ने ।</p> <p>३.५ अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र दायित्व कार्यान्वयनको प्रभावकारिता सम्बन्धमा अनुगमन संयन्त्र स्थापना गरी सूचक सहित अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने ।</p> <p>३.६ महिला हक, अधिकारसम्बन्धी सन्धि/महासन्धि कार्यान्वयनसम्बन्धी क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय समिति/मञ्चहरूमा प्रभावकारी सहभागिता जनाई प्रतिवेदन गर्ने ।</p>
४.	लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्न अध्ययनअनुसन्धान गरी नीतिगत सुझाव दिने ।	<p>४.१ राज्यका सबै तह र संरचनामा लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा न्याय सुनिश्चित गर्न अवलम्बन गर्नुपर्ने नीति तथा कानून र सञ्चालनमा ल्याउनुपर्ने कार्यक्रम सम्बन्धमा अध्ययनअनुसन्धान गरी सरकारलाई पृष्ठपोषण गर्ने ।</p> <p>४.२ नेपाल सरकारबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरू लैङ्गिकमैत्री भए नभएको अध्ययन गरी सुधारका लागि सुझाव पेश गर्ने ।</p> <p>४.३ महिला हक, अधिकारको प्रचलनलाई प्रभावकारी बनाउन गर्नुपर्ने सुधारका विषय पहिचान गर्न अध्ययनअनुसन्धान गर्ने ।</p> <p>४.४ महिलाहरूको स्वास्थ्य, शिक्षा तथा रोजगारीमा पहुँच एवम् अर्थतन्त्र तथा सामाजिक सुधारमा योगदानसम्बन्धी विषयमा अध्ययनअनुसन्धानमार्फत नीतिगत हस्तक्षेप (policy intervention) का क्षेत्र पहिचान गरी सिफारिस गर्ने ।</p>

		<p>४.५ कानूनमा रहेका असमानता र महिलाका जैविक आवश्यकताको स्थिति सम्बन्धमा नियमित अनुगमन, अध्ययन, अनुसन्धान गरी सिफारिस गर्ने ।</p> <p>४.६ अध्ययनका आधारमा सम्बद्ध सरोकारवाला पक्षहरूसँग जनवकालत, सार्वजनिक सुनुवाइ र सञ्चार क्षेत्रहरूसँगको सहकार्य बढाउने ।</p> <p>४.७ लैङ्गिक समानता तथा सशक्तीकरण मापन सूचकहरू तयार गर्न आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p> <p>४.८ महिलाको घरेलु श्रम तथा पारिवारिक हेरचाहसम्बन्धी क्रियाकलापको आर्थिक मूल्य कायम गरी राष्ट्रिय आयमा महिलाको योगदानको गणना गर्न लगाउन आवश्यक पहल गर्ने ।</p> <p>४.९ लैङ्गिक खण्डीकृत तथ्याङ्कहरूको डाटाबेस तयार गर्ने ।</p> <p>४.१० लैङ्गिक समानता र महिलाहरूको मानव अधिकारको स्थितिको नियमित तथा प्रभावकारी अनुगमन गरी अद्यावधिक स्थिति प्रकाशन गर्ने ।</p> <p>४.११ नेपालको महिला आन्दोलनका अग्रणी महिलाहरूको अभिलेख तयार गरी प्रकाशन गर्ने ।</p>
५.	<p>लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतिको स्थापना र विकासमा सहयोग गर्ने ।</p>	<p>५.१ नेपाल सरकारका सबै मन्त्रालय तथा निकायबाट तर्जुमा तथा सञ्चालन हुने योजना तथा कार्यक्रमलाई लैङ्गिक दृष्टिले विश्लेषण गर्न लगाउन आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p> <p>५.२ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीलाई सङ्घदेखि प्रदेश र स्थानीय तहसम्म संस्थागत गर्न आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p> <p>५.३ लैङ्गिक सशक्तीकरण सूचकाङ्कलाई समेत आधार लिई प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था अवलम्बन गर्न समन्वय गर्ने ।</p> <p>५.४ सबै तहमा लैङ्गिक लेखापरीक्षण पद्धतिलाई लागु गराउन पहल गर्ने ।</p> <p>५.५ प्रत्येक निकायको लैङ्गिक स्थितिको विश्लेषणसहित कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने अभ्यास बसाउन सहजीकरण गर्ने ।</p> <p>५.६ प्रत्येक निकायले वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा महिला लक्षित कार्यक्रममा निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने पद्धति अवलम्बन गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।</p> <p>५.७ लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरणका लागि विभिन्न दातृ संस्थाहरू, स्थानीय सरकारहरू तथा गैससहरूसँग सहकार्य गर्ने ।</p> <p>५.८ निर्वाचनमा महिलाको सहभागिता र प्रतिनिधित्व सम्बन्धमा अनुगमन गरी सुझाव तयार गर्ने ।</p> <p>५.९ मतदान केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन लैङ्गिक-मैत्री हिसाबले भए नभएको अनुगमन गरी नभएको अवस्थामा सुधार गर्न सुझाव दिने ।</p>

<p>६. लैङ्गिकताका आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।</p>	<p>६.१ महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद, सामाजिक कुरीतिविरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीतिलाई राज्यका सबै तह र निकायमा प्रभावकारी तवरमा लागु गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p> <p>६.२ घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसा र दुर्व्यवहारबाट पीडित तथा प्रभावित महिलाहरूको तत्काल उद्धार, संरक्षण, राहत तथा पुनःस्थापनाका लागि निःशुल्क हेल्पलाइन सेवा सञ्चालन गर्ने ।</p> <p>६.३ सहायता माग गर्ने हिंसापीडित महिला, किशोरी तथा बालबालिकाहरूलाई आवश्यकतानुसार कानुनी परामर्श, मनोसामाजिक परामर्श, सुरक्षित आश्रयस्थल सेवा उपलब्ध गराउने वा त्यसका लागि समन्वय गर्ने ।</p> <p>६.४ हेल्पलाइन सेवाको गुणस्तरलाई अभिवृद्धि गरी हिंसापीडित/प्रभावितहरूको मुद्दालाई प्रभावकारी तवरले सम्बोधन गर्ने ।</p> <p>६.५ योगमाया नारी जागरण कार्यक्रममार्फत महिला उपर हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीति जस्तै बोक्सीको आरोप, छाउपडी, दाइजो प्रथा आदिविरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम (जस्तै- कुरीतिविरुद्धको अभियान, सार्वजनिक सुनुवाइ, विद्यालयस्तरीय छलफल आदि) सञ्चालन गर्ने ।</p> <p>६.६ महिला हिंसालाई नियन्त्रण गर्ने सम्बन्धमा न्यायिक तथा अर्धन्यायिक निकायसँग संवाद/बैठक आयोजना गर्ने ।</p> <p>६.७ महिला हक, अधिकार तथा महिला हिंसा नियन्त्रण सम्बन्धमा सूचना तथा सन्देशमूलक सामग्री उत्पादन गरी वितरण गर्ने ।</p> <p>६.८ महिला हिंसासम्बन्धी घटनाको तत्काल सम्बोधनका लागि प्रत्येक स्थानीय तहलाई लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति र उनीहरूका लागि निश्चित कार्य निर्देशिका तोकन पहल गर्ने ।</p> <p>६.९ हिंसामा परेका महिलाहरूको तत्काल उद्धार र राहतका लागि सरोकारवाला निकायसँगको समन्वयमा उद्धार साधन (रेस्क्यु भ्यान) को व्यवस्था गरी सञ्चालनमा ल्याउने ।</p> <p>६.१० विभिन्न किसिमका लैङ्गिक हिंसामा परी आयोगमा सहायताका लागि सम्पर्कमा आएका तथा तत्काल औषधोपचार गर्नुपर्ने प्रकृतिका पीडितहरूको प्राथमिक स्वास्थ्योपचारका लागि आयोगभित्र Dedicated Primary Help Desk व्यवस्था गर्ने ।</p> <p>६.११ सबै तहमा सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट महिला, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका महिला, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई प्रदान हुँदै आएका सेवा र सहूलियतपूर्ण सुविधाहरूको सूचनामूलक पुस्तिका तयार गरी वितरण गर्ने ।</p>
---	---

- ६.१२ यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकप्रति सामाजिक विभेद र दुर्व्यवहार हटाउन तथा समाजमा पहिचान र सहभागिता अभिवृद्धि गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ६.१३ बालिका, किशोरी एकल तथा ज्येष्ठ महिलाको हक, हित र अधिकारका लागि पैरवी र सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ६.१४ हिंसापीडित महिलालाई आवश्यकताअनुरूपका सेवाहरू प्रदान गर्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबीच सम्पर्क, समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- ६.१५ मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार र वैदेशिक रोजगारीका क्रममा शोषणमा परेका महिलाहरूको तत्काल उद्धार गरी पुनःस्थापना र पुनः एकीकरण तथा कानुनी उपचार सेवाका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- ६.१६ हिंसापीडित महिलाहरूको तत्काल उद्धार गरी आवश्यक कानुनी, मनोसामाजिक परामर्श सेवा, स्वास्थ्योपचार, सीप तथा क्षमता विकासलगायत सेवा एकै स्थानबाट उपलब्ध गराउन प्रदेश तथा स्थानीय तहमा एकीकृत पुनःस्थापना सञ्चालनमा ल्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- ६.१७ हिंसापीडित महिला र बालबालिकाहरूको संरक्षणका लागि सञ्चालित पुनःस्थापना केन्द्र, सुधार गृहहरूको नियमित अनुगमन गरी निश्चित मापदण्डभित्र सञ्चालन भए नभएको मूल्याङ्कन गर्ने ।
- ६.१८ महिलालाई शोषण वा विभेद गर्ने समाजमा विद्यमान कुरीति, अन्धविश्वास, हानिकारक सामाजिक मूल्यमान्यता तथा प्रथा, परम्परा एवम् अभ्यासहरूलाई निरुत्साहित र नियन्त्रण गर्न कुरीति मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्न पहल गर्ने ।
- ६.१९ महिला उपर हुने विभिन्न प्रकारका विभेद र हिंसाको अन्त्य गर्न आवश्यक कानूनहरूको तर्जुमा, संशोधन र कार्यान्वयनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग निरन्तर संवाद र छलफल गर्ने ।
- ६.२० महिलाको सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारमा प्रत्येक महिलाको सहज पहुँच पुऱ्याउन तथा नेपाल राज्यभर निःशुल्क सेवा उपभोग गर्न सक्ने तुल्याउन सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- ६.२१ गम्भीर प्रकृतिको लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूका लागि लैङ्गिक हिंसा सहायता कोषबाट सहायता उपलब्ध गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।

		<p>६.२२ लैङ्गिक एवम् घरेलु हिंसापीडित तथा प्रभावित महिलाहरूको उद्धार, राहतलगायतका एकीकृत सेवाका लागि सञ्चालनमा ल्याइएका अस्पतालमा आधारित एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्र (One Stop Crisis Management Centre) को प्रभावकारी सञ्चालनका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।</p> <p>६.२३ स्थानीय तहमा लैङ्गिक हिंसापीडितहरूको राहत तथा पुनःस्थापनाका लागि स्थापित कोषबाट हिंसापीडित तथा प्रभावितहरूलाई आवश्यक सहायता उपलब्ध गराउन समन्वय गर्ने ।</p> <p>६.२४ आयोगमा लैङ्गिक हिंसापीडितहरूका लागि तत्काल राहत र उपचारका लागि निश्चित रकमसम्मको सहायता उपलब्ध गराउने गरी सहायता कोष सञ्चालनमा ल्याउने ।</p> <p>६.२५ लैङ्गिक समानता र महिलाहरूको मानव अधिकारको स्थितिको नियमित तथा प्रभावकारी अनुगमन गर्ने ।</p>
७.	<p>महिला अधिकार उल्लङ्घन तथा हिंसाका घटनाको अनुगमन तथा अनुसन्धान गरी पीडित/प्रभावितहरूको उद्धार, सुरक्षा, पुनःस्थापना र न्यायको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<p>७.१ महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको सत्यतथ्य अनुसन्धान गरी दोषी उपर तत्काल कानुनी कारबाही गर्न तथा पीडितलाई यथोचित राहत उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्ने ।</p> <p>७.२ हिंसापीडित/प्रभावित महिला तथा आश्रित बालबालिकाहरूको सुरक्षा र अल्पकालीन बसोबासका लागि सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p> <p>७.३ गम्भीर प्रकृतिका महिला हिंसाका घटनामा विज्ञसहितको अनुगमन टोली तत्काल खटाउन सक्ने गरी अनुगमन टोलीको व्यवस्था गर्ने ।</p> <p>७.४ अदालतमा मुद्दा दायर भएका घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसापीडित महिलाको न्यायमा पहुँच बढाउन सबै न्यायालयहरूमा महिला-मैत्री द्रुत न्याय प्रणाली (फास्ट ट्र्याक कोर्ट), विशेष तथा निरन्तर सुनुवाइको व्यवस्था गर्न पहल गर्ने ।</p> <p>७.५ लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसाका घटनाहरू घट्ने अवस्थामा उद्धारका लागि तत्काल खबर गर्न मिल्ने गरी तयार गरिएको मोबाइल एप्लाइड प्रभावकारी बनाउने ।</p> <p>७.६ विभेदयुक्त लैङ्गिक सामाजिकीकरण निरुत्साहित गर्न आधारभूत तहदेखि उच्चशिक्षासम्मको अध्ययन अध्यापनलाई लैङ्गिक-मैत्री बनाउन सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।</p> <p>७.७ सबै शिक्षण संस्थान, बैङ्किङ तथा वित्तीय संस्था, नर्सिङ होम, अस्पताललगायतका संस्थाहरूमा लैङ्गिकमैत्री कार्य वातावरण निर्माण गर्न तथा त्यस्ता संस्थामा महिलामाथि हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार तथा हिंसाविरुद्ध उजुरी सुन्ने प्रभावकारी अनुगमन गर्ने संयन्त्रको स्थापना गर्न पहल गर्ने ।</p> <p>७.८ प्रत्येक अदालतमा कानुनी सहायता उपलब्ध गराउन नियुक्त वैतनिक कानुन व्यवसायीलाई लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूको मुद्दालाई प्राथमिकता दिई कार्य गर्न लगाउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p> <p>७.९ हिंसापीडितहरूलाई सेवा उपलब्ध गराउन आयोगसँग सहकार्य गरिरहेका संस्थाहरूको अनुगमन गर्ने ।</p> <p>७.१० लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध निगरानी र अनुगमन बढाई पीडित तथा प्रभावितलाई तत्काल उद्धार तथा राहत प्रदान गर्ने ।</p>

<p>८. राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउने ।</p>	<p>८.१ तीन ओटै तह (सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह) का सरकारहरूलाई महिला-मैत्री नीति, कानून तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी लागु गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p> <p>८.२ राज्यका सबै तह र संरचनामा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयनका लागि पैरवी र सिफारिस गर्ने ।</p> <p>८.३ विद्यमान तथा नयाँ बन्ने विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा तर्जुमा गर्दा महिलाका व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने व्यवस्थाका लागि आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p> <p>८.४ महिला सशक्तीकरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा मापनयोग्य सूचकहरूको विकास गराई लागु गराउन समन्वय गर्ने ।</p> <p>८.५ विकास प्रयासमा महिलाका आवश्यकता र सरोकारलाई सम्बोधन गर्न सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय र पैरवी गर्ने ।</p> <p>८.६ महिला-मैत्री संरचना निर्माण गर्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।</p> <p>८.७ समावेशी राज्यको अवधारणालाई आत्मसात् गर्दै दलित, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, मधेसी, थारू, अल्पसङ्ख्यक पिछडा वर्ग, एकल, अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत तथा जोखिममा रहेका वर्ग समुदाय र दुर्गम भौगोलिक क्षेत्रका महिलालाई विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न आवश्यक नीतिगत, संरचनागत, कार्यक्रमगत तथा कानुनी प्रबन्धहरूबारे अध्ययनअनुसन्धान गरी सुझाव पेस गर्ने ।</p> <p>८.८ नेपाल सरकारद्वारा सञ्चालित गरिबी निवारण, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानीलगायतका लक्षित कार्यक्रमको योजना र नीतिहरूमा महिलाका सरोकारहरूलाई विशेष प्राथमिकता र महत्त्व दिन विस्तृत रणनीति तयार गर्ने ।</p> <p>८.९ महिला सरोकारका विभिन्न क्षेत्रहरूको पहिचान गरी प्रत्येक क्षेत्रका लागि आयोगको अवधारणा/नीतिपत्र तयार गर्ने ।</p> <p>८.१० नीति निर्माण तहमा महिलाको समानुपातिक र अर्थपूर्ण सहभागिताको प्रवर्द्धनका लागि सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय तह र क्षेत्रमा आवश्यक नीति, तथा कानून तर्जुमा, पुनरावलोकन एवम् परिमार्जन गर्ने कार्यका लागि सम्बद्ध निकायहरूसँग निरन्तर संवाद र छलफल गर्ने ।</p> <p>८.११ महिला हक, अधिकारबारे सचेतना गोष्ठी, सार्वजनिक सुनुवाइ, विद्यालय तथा क्याम्पसस्तरीय कार्यक्रम, अभियान निरन्तर सञ्चालन गर्ने ।</p> <p>८.१२ सबै निकाय, तह र पक्षमा लैङ्गिक समानता र लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरणलाई सुनिश्चित गर्न विद्यालय तथा विश्वविद्यालयस्तरीय पाठ्यक्रममा यससम्बन्धी विषय समावेश गर्न लगाउने ।</p>
--	---

<p>९. विपन्न र सीमान्तकृत महिलालाई प्राथमिकता दिई सबै महिलाको आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच र स्वामित्व सुनिश्चित गर्दै आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा सहयोग पुऱ्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p>	<p>९.१ स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको प्रयोगबाट महिला उद्यमशीलता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी सङ्घ-संस्थालाई उत्प्रेरित गर्ने ।</p> <p>९.२ महिलालाई व्यावसायिक सीप विकास, तालिम आर्जन गर्न सम्बन्धित संस्थासँग समन्वय गर्ने ।</p> <p>९.३ आयआर्जनसम्बन्धी उद्यम व्यवसाय गर्न इच्छुक महिलालाई बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाबाट विना धितो वा सहूलियतपूर्ण दरमा कर्जा उपलब्ध गराउन समन्वय गर्ने ।</p> <p>९.४ महिला उद्यमी-व्यवसायीबाट उत्पादित वस्तु तथा सेवाको बिक्री, प्रवर्द्धन तथा बजार सुनिश्चितताका लागि सङ्कलन केन्द्र, बिक्री केन्द्र र कोसेली घर स्थापना र सञ्चालनका लागि आवश्यक पहल गर्ने ।</p> <p>९.५ सामाजिक उत्तरदायित्व कोषअन्तर्गतको निश्चित रकम महिला सशक्तीकरण कार्यमा उपयोग गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।</p> <p>९.६ अपाङ्गता भएका महिला, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी रोजगारीमा पहुँच बढाउन आवश्यक सहजीकरण र समन्वय गर्ने ।</p> <p>९.७ विपन्न तथा ग्रामीण महिलाको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित निकायलाई उत्प्रेरित गर्ने ।</p> <p>९.८ स्थानीय तहलाई महिला जागृति र महिला विकास कार्यक्रमका असल अभ्यास सञ्चालन गर्न आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p> <p>९.९ गरिब, विपन्न, दलित, आदिवासी जनजाति, एकल, अपाङ्गता भएका तथा सामाजिक वञ्चितमा परेका सबै समुदायका महिला, किशोरी तथा बालिकाहरूका लागि आय आर्जन र क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।</p> <p>९.१० महिलाको आत्मनिर्भरता र उद्यमशीलता विकासका लागि सञ्चालित राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रमसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p>
---	--

भाग

**राष्ट्रिय महिला आयोगको
तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक
योजनाको कार्यान्वयन
योजना**

राष्ट्रीय महिला आयोगको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन योजना

कार्यक्रम सोचतालिका (Logframe)

विवरण (Narrative)	वस्तुगत परिसूचक (Objectively verifiable indicators)	सूचक मापनका स्रोत (Means of verification)	मान्यता (Assumptions)
<p>लक्ष्य (Goal): सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिकलगायतका सबै क्षेत्रमा सशक्तीकरण गर्दै समानुपातिक र अर्थपूर्ण सहभागितालाई सुनिश्चित गरी महिलाको अवस्था र स्तर (Position and Condition) मा गुणात्मक सुधार ल्याउने ।</p>			
<p>उद्देश्य (Purpose): समान अवसर र अधिकारको सुनिश्चितताका साथै महिलाविरुद्ध हुने सबै किसिमका हिंसा, दुर्व्यवहार र विभेदलाई नियन्त्रण तथा महिलाको पहिचान र प्रतिष्ठामा अभिवृद्धि ।</p>	महिला हिंसामा २० प्रतिशतले कमी आएको हुनेछ	राष्ट्रीय महिला आयोगको प्रतिवेदन	CEDAW का प्रावधानहरू लागु गर्न सरकारको प्रतिबद्धता कायम रहनेछ

<p>उपलब्धि-१ (output - 1)</p> <p>महिलाको हक-हित र अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनको क्षेत्रमा आयोगको नेतृत्वदायी भूमिका</p>	<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास भएको हुनेछ नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौताअन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धता कार्यान्वयनको अनुगमन भएको हुनेछ 	<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय महिला आयोगले पाएको बजेट CEDAW प्रतिवेदन 	<p>राष्ट्रिय महिला आयोगलाई आवश्यक कर्मचारी उपलब्ध हुनेछन्</p>
<p>उपलब्धि-२</p> <p>महिला-मैत्री नीति, कानून तथा कार्यक्रमको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र संरचनाहरूको निर्माण मार्फत लैङ्गिक समानतामूलक समाज निर्माणको सुनिश्चितता</p>	<ul style="list-style-type: none"> लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्न अध्ययनअनुसन्धान गरी नीतिगत सुझाव दिइएको हुनेछ लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतिको स्थापना र विकासमा सहयोग पुगेको हुनेछ 	<ul style="list-style-type: none"> आयोगले बुझाएको प्रतिवेदन । आयोगले तयार गरेका दस्तावेजहरू 	<p>राष्ट्रिय महिला आयोगले राष्ट्रपतिसमक्ष बुझाएको प्रतिवेदन कार्यान्वयन भएको हुनेछ</p>
<p>उपलब्धि-३</p> <p>महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य</p>	<ul style="list-style-type: none"> महिला अधिकार उल्लङ्घन तथा हिंसाका घटनाको अनुगमन तथा अनुसन्धान गरी पीडित/प्रभावितरूको उद्धार, सुरक्षा, पुनःस्थापना र न्यायको सुनिश्चितता भएको हुनेछ 	<ul style="list-style-type: none"> आयोगले विभिन्न निकायलाई लेखी पठाएका पत्रहरूसहितको वार्षिक प्रतिवेदन आयोगको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन 	<p>महिला हिंसाविरुद्ध आयोगले लेखी पठाएअनुसार सम्बन्धित निकायहरूबाट कारबाही हुनेछन्</p>
<p>उपलब्धि-४</p> <p>महिलालाई विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न सामाजिक, आर्थिक रूपान्तरणमा सहयोग</p>	<ul style="list-style-type: none"> राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिएको हुनेछ 	<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय महिला आयोगबाट तयार गरिने प्रतिवेदन 	<p>अघिल्लो वर्षको तुलनामा महिलाहरू विकासको मूल प्रवाहमा समाहित भएको तथ्य, तथ्याङ्क प्रतिवेदनमा प्रतिबिम्बित हुनेछन्</p>

उपलब्धि-१

राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्नेतर्फ

- १.१ आयोगको केन्द्रीय कार्यालयका लागि काठमाडौं उपत्यकाभित्र उपयुक्त स्थानमा जग्गाको व्यवस्था गरी महिला-मैत्री तथा अपाङ्गता-मैत्री कार्यालय भवनको व्यवस्था गर्ने ।
- १.२ आयोगको नयाँ सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी संविधान, ऐन तथा नियमावलीले तोकेबमोजिमको जिम्मेवारी वहन गर्न सक्ने गरी सङ्गठनात्मक संरचनामा सुधार गर्ने ।
- १.३ सातै प्रदेशमा आयोगको प्रदेशस्तरीय कार्यालय स्थापना तथा सञ्चालन गरी आयोगको पहुँच विस्तार गर्ने ।
- १.४ आयोगमा सम्बन्धित विषयका विज्ञ जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।
- १.५ आयोगका पदाधिकारीहरूको अवधारणागत स्पष्टता र दक्षता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- १.६ आयोगका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अध्ययन, तालिम, प्रशिक्षण, अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- १.७ आयोगको अध्ययनअनुसन्धान क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- १.८ आयोगमा महिला हक, अधिकार सम्बन्धमा सुनवाइ, अनुसन्धान तथा अनुगमन संयन्त्रको विकास गरी क्रियाशील बनाउने ।
- १.९ आयोगको सल्लाहकारी र सुझाव पेस गर्ने भूमिकालाई थप प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउने ।
- १.१० स्थानीय निकायहरू, महिला अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत सङ्घ-संस्था तथा राजनीतिक दलका भगिनी सङ्घ-संस्थासँग कार्यात्मक सञ्जाल स्थापना तथा सुदृढ गर्ने ।
- १.११ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत सबै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूबीच राष्ट्रिय महिला आयोगको समन्वयकारी भूमिकालाई सुदृढ गर्न निरन्तर संवाद र छलफल कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
- १.१२ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत विज्ञ तथा सङ्घ-संस्थाहरूको रोष्टर तयार गरी विशेषज्ञताको उपयोग गर्ने ।
- १.१३ आयोगसँग सहकार्य गर्न सक्ने सम्भावित सङ्घ-संस्थाहरूको पहिचान गरी सहकार्यका लागि सम्झौता गर्ने ।
- १.१४ आयोगको काम कारबाहीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाउने ।
- १.१५ महिलाको सबालमा काम गर्ने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियसङ्घ-संस्था, सञ्जाल तथा मञ्चहरूसँग समन्वय र रणनीतिक साभेदारी बढाउने ।

	<p>१.१६ केन्द्रदेखि स्थानीयस्तरसम्म आयोगका काममा सहयोग पुऱ्याउनसंरचना/सञ्जाल (नेटवर्क) को विकास गर्ने ।</p> <p>१.१७ नेपाल सरकारका लैङ्गिक सम्पर्क बिन्दु/एकाइहरूबीचको सञ्जाललाई सुदृढ र कार्यमूलक बनाउने ।</p> <p>१.१८ महिला हक, अधिकारको सुनिश्चितता र निर्बाध उपभोगका लागि विभिन्न संवैधानिक आयोगहरूसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।</p> <p>१.१९ आयोगभित्र महिला हक, अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूको अत्याधुनिक सूचना तथा अभिलेख केन्द्र स्थापना गर्ने ।</p>
<p>उपलब्धि-२</p>	<p>महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानूनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्नेतर्फ</p> <p>२.२० महिलाको हक, हितसम्बन्धी प्रचलित नीति/कानूनको कार्यान्वयन अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी सुधार गर्नुपर्ने विषयमा सुझाव पेस गर्ने ।</p> <p>२.२१ मौजुदा नीति तथा कानूनमा रहेका विभेदकारी प्रावधान सम्बन्धमा अध्ययन गरी सुधार गर्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।</p> <p>२.२२ आयोगबाट प्रदान गरिएका सुझाव तथा सिफारिस गरिएका विषयहरू नेपाल सरकार तथा अन्य निकायबाट कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।</p> <p>२.२३ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न सङ्घ-संस्था, सञ्जाल, कार्यसमूह तथा मञ्चहरूसँग कार्यात्मक सम्बन्ध स्थापना गरी नीतिगत तथा कानुनी सुधारका लागि पहल गर्ने ।</p> <p>२.२४ महिलाको हक, हितसम्बन्धी प्रचलित कानूनमा सुधार गर्नुपर्ने विषयमा विज्ञहरूसँग छलफल अन्तर्क्रिया गरी सुधार गर्ने ।</p> <p>२.२५ महिलाको हक विषयहरू पहिचान गरी यी अधिकारहरूलाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक नयाँ विषयमा नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गर्नुपर्ने सम्बन्धमा अध्ययन गरी सुझाव पेस गर्ने ।</p> <p>२.२६ महिला हक, अधिकारसम्बन्धी कानून तर्जुमा वा परिमार्जन गर्दा राष्ट्रिय महिला आयोगलाई अनिवार्य रूपमा संलग्न गराउने व्यवस्था अवलम्बन गर्ने ।</p> <p>२.२७ लैङ्गिक मुद्दाहरूलाई प्रकाशमा ल्याउने, जनतालाई सुसूचित गराउने र जनमत सिर्जना गर्ने तथा नीति एवम् कानूनमार्फत सम्बोधनका लागि सरकारलाई सुझाव पेस गर्ने ।</p>

नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौताअन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धता कार्यान्वयनको अनुगमन गर्नेतर्फ

- २.२८ नेपाल पक्ष भएका महिलाको हक, अधिकार संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौता/कार्ययोजना (बेइजिङ कार्ययोजना, सिड महासन्धि, दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी योजना आदि) अन्तर्गतका दायित्व तथा प्रतिबद्धताहरूलाई राष्ट्रिय नीति, कानून तथा कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।
- २.२९ नेपाल पक्ष भएका महिलासम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/महासन्धिको प्रावधानहरूलाई राष्ट्रिय कानून तथा नीतिहरूमा समावेश गर्न आवश्यक सुझाव पेश गर्ने ।
- २.३० महिला अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, दिगो विकास लक्ष्य, मानव अधिकारसम्बन्धी विश्वव्यापी आवधिक समीक्षालगायत राष्ट्रसङ्घीय प्रस्तावहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी कार्यान्वयन गर्न बाँकी विषयमा आवश्यक पहलकदमी लिन सरकारलाई सुझाव पेश गर्ने ।
- २.३१ महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि (ऋभ्म्) अन्तर्गतको समितिसमक्ष पेश गर्नुपर्ने आवधिक प्रतिवेदनमा समावेश गर्नुपर्ने विषयहरू पहिचान गरी नेपाल सरकारलाई राय/सुझाव पेश गर्ने ।
- २.३२ अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र दायित्व कार्यान्वयनको प्रभावकारिता सम्बन्धमा अनुगमन संयन्त्र स्थापना गरी सूचकसहित अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने ।
- २.३३ महिला हक, अधिकारसम्बन्धी सन्धि/महासन्धि कार्यान्वयनसम्बन्धी क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय समिति/मञ्चहरूमा प्रभावकारी सहभागिता जनाई प्रतिवेदन गर्ने ।

उपलब्धि-३

लैङ्गिकताका आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेतर्फ

- ३.३४ महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद, सामाजिक कुरीतिविरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीतिलाई राज्यका सबै तह र निकायमा प्रभावकारी तवरमा लागु गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- ३.३५ घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसा र दुर्व्यवहारबाट पीडित तथा प्रभावित महिलाहरूको तत्काल उद्धार, संरक्षण, राहत तथा पुनःस्थापनाका लागि निःशुल्क हेल्पलाइन सेवा सञ्चालन गर्ने ।
- ३.३६ सहायता माग गर्ने हिंसापीडित महिला, किशोरी तथा बालबालिकाहरूलाई आवश्यकतानुसार कानुनी परामर्श, मनोसामाजिक परामर्श, सुरक्षित आश्रयस्थल सेवा उपलब्ध गराउने वा त्यसका लागि समन्वय गर्ने ।
- ३.३७ हेल्पलाइन सेवाको गुणस्तरलाई अभिवृद्धि गरी हिंसापीडित/प्रभावितहरूको मुद्दालाई प्रभावकारी तवरले सम्बोधन गर्ने ।

- ३.३८ योगमाया नारी जागरण कार्यक्रममार्फत महिला उपर हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीति जस्तै बोक्सीको आरोप, छाउपडी, दाइजो प्रथा आदिविरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम (जस्तै- कुरीतिविरुद्धको अभियान, सार्वजनिक सुनुवाइ, विद्यालयस्तरीय छलफल आदि) सञ्चालन गर्ने ।
- ३.३९ महिला हिंसालाई नियन्त्रण गर्ने सम्बन्धमा न्यायिक तथा अर्धन्यायिक निकायसँग संवाद/बैठक आयोजना गर्ने ।
- ३.४० महिला हक, अधिकार तथा महिला हिंसा नियन्त्रण सम्बन्धमा सूचना तथा सन्देशमूलक सामग्री उत्पादन गरी वितरण गर्ने ।
- ३.४१ महिला हिंसासम्बन्धी घटनाको तत्काल सम्बोधनका लागि प्रत्येक स्थानीय तहलाई लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति र उनीहरूका लागि निश्चित कार्य निर्देशिका तोक्न पहल गर्ने ।
- ३.४२ हिंसामा परेका महिलाहरूको तत्काल उद्धार र राहतका लागि सरोकारवाला निकायसँगको समन्वयमा उद्धार साधन (रेस्क्यु भ्यान)को व्यवस्था गरी सञ्चालनमा ल्याउने ।
- ३.४३ विभिन्न किसिमका लैङ्गिक हिंसामा परी आयोगमा सहायताका लागि सम्पर्कमा आएका तथा तत्काल औषधोपचार गर्नुपर्ने प्रकृतिका पीडितहरूको प्राथमिक स्वास्थ्योपचारका लागि आयोगभित्र Dedicated Primary Help Desk व्यवस्था गर्ने ।
- ३.४४ सबै तहमा सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट महिला, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका महिला, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई प्रदान हुँदै आएका सेवा र सहूलियतपूर्ण सुविधाहरूको सूचनामूलक पुस्तिका तयार गरी वितरण गर्ने ।
- ३.४५ यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकप्रति सामाजिक विभेद र दुर्व्यवहार हटाउन तथा समाजमा पहिचान र सहभागिता अभिवृद्धि गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ३.४६ बालिका, किशोरी, एकल तथा ज्येष्ठ महिलाको हक, हित र अधिकारका लागि पैरवी र सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ३.४७ हिंसापीडित महिलालाई आवश्यकताअनुरूपका सेवा प्रदान गर्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबीच सम्पर्क, समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- ३.४८ मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार र वैदेशिक रोजगारीका क्रममा शोषणमा परेका महिलाहरूको तत्काल उद्धार गरी पुनःस्थापना र पुनः एकीकरण तथा कानुनी उपचार सेवाका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- ३.४९ हिंसापीडित महिलाहरूको तत्काल उद्धार गरी आवश्यक कानुनी, मनोसामाजिक परामर्श सेवा, स्वास्थ्योपचार, सीप तथा क्षमता विकासलगायतका सेवा एकै स्थानबाट उपलब्ध गराउन प्रदेश तथा स्थानीय तहमा एकीकृत पुनःस्थापना सञ्चालनमा ल्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।

- ३.५० हिंसापीडित महिला र बालबालिकाहरूको संरक्षणका लागि सञ्चालित पुनःस्थापना केन्द्र, सुधार गृहहरूको नियमित अनुगमन गरी निश्चित मापदण्डभित्र सञ्चालन भए नभएको मूल्याङ्कन गर्ने ।
- ३.५१ महिलालाई शोषण वा विभेद गर्ने समाजमा विद्यमान कुरीति, अन्धविश्वास, हानिकारक सामाजिक मूल्यमान्यता तथा प्रथा, परम्परा एवम् अभ्यासहरूलाई निरुत्साहित र नियन्त्रण गर्न कुरीति मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्न पहल गर्ने ।
- ३.५२ महिला उपर हुने विभिन्न प्रकारका विभेद र हिंसाको अन्त्य गर्न आवश्यक कानूनहरूको तर्जुमा, संशोधन र कार्यान्वयनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग निरन्तर संवाद र छलफल गर्ने ।
- ३.५३ महिलाको सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारमा प्रत्येक महिलाको सहज पहुँच पुऱ्याउन तथा नेपाल राज्यभर निःशुल्क सेवा उपभोग गर्न सक्ने तुल्याउन सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- ३.५४ गम्भीर प्रकृतिको लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूका लागि लैङ्गिक हिंसा सहायता कोषबाट सहायता उपलब्ध गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- ३.५५ लैङ्गिक एवम् घरेलु हिंसापीडित तथा प्रभावित महिलाहरूको उद्धार, राहतलगायत एकीकृत सेवाका लागि सञ्चालनमा ल्याइएका अस्पतालमा आधारित एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्र (One Stop Crisis Management Centre) को प्रभावकारी सञ्चालनका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।
- ३.५६ स्थानीय तहमा लैङ्गिक हिंसापीडितहरूको राहत तथा पुनःस्थापनाका लागि स्थापित कोषबाट हिंसापीडित तथा प्रभावितहरूलाई आवश्यक सहायता उपलब्ध गराउन समन्वय गर्ने ।
- ३.५७ आयोगमा लैङ्गिक हिंसापीडितहरूका लागि तत्काल राहत र उपचारका लागि निश्चित रकम सम्मको सहायता उपलब्ध गराउने गरी सहायता कोष सञ्चालनमा ल्याउने ।
- ३.५८ लैङ्गिक समानता र महिलाहरूको मानव अधिकारको स्थितिको नियमित तथा प्रभावकारी अनुगमन गर्ने ।

महिला अधिकार उल्लङ्घन तथा हिंसाका घटनाको अनुगमन तथा अनुसन्धान गरी पीडित/प्रभावितहरूको उद्धार, सुरक्षा, पुनःस्थापना र न्यायको सुनिश्चितता गर्नेतर्फ

- ३.५९ महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको सत्यतथ्य अनुसन्धान गरी दोषी उपर तत्काल कानुनी कारबाही गर्न तथा पीडितलाई यथोचित राहत उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्ने ।
- ३.६० हिंसापीडित/प्रभावित महिला तथा आश्रित बालबालिकाहरूको सुरक्षा र अल्पकालीन बसोबासका लागि सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।

	<p>३.६१ गम्भीर प्रकृतिका महिला हिंसाका घटनामा विज्ञसहितको अनुगमन टोली तत्काल खटाउन सक्ने गरी अनुगमन टोलीको व्यवस्था गर्ने ।</p> <p>३.६२ अदालतमा मुद्दा दायर भएका घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसापीडित महिलाको न्यायमा पहुँच बढाउन सबै न्यायालयहरूमा महिला-मैत्री द्रुत न्याय प्रणाली (फास्ट ट्र्याक कोर्ट), विशेष तथा निरन्तर सुनुवाइको व्यवस्था गर्न पहल गर्ने ।</p> <p>३.६३ लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसाका घटना घट्ने अवस्थामा उद्धारका लागि तत्काल खबर गर्न मिल्ने गरी तयार गरिएको मोबाइल एप्सलाई प्रभावकारी बनाउने ।</p> <p>३.६४ विभेदयुक्त लैङ्गिक सामाजिकीकरण निरुत्साहित गर्न आधारभूत तहदेखि उच्चशिक्षासम्मको अध्ययन अध्यापनलाई लैङ्गिक-मैत्री बनाउन सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।</p> <p>३.६५ सबै शिक्षण संस्था, बैङ्किङ तथा वित्तीय संस्था, नर्सिङ होम, अस्पताललगायतका संस्थाहरूमा लैङ्गिकमैत्री कार्य वातावरण निर्माण गर्न तथा त्यस्ता संस्थामा महिलामाथि हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार तथा हिंसाविरुद्ध उजुरी सुन्ने प्रभावकारी अनुगमन गर्ने संयन्त्रको स्थापना गर्न पहल गर्ने ।</p> <p>३.६६ प्रत्येक अदालतमा कानुनी सहायता उपलब्ध गराउन नियुक्त वैतनिक कानुन व्यवसायीलाई लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूको मुद्दालाई प्राथमिकता दिई कार्य गर्न लगाउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p> <p>३.६७ हिंसापीडितहरूलाई सेवा उपलब्ध गराउन आयोगसँग सहकार्य गरिरहेका संस्थाहरूको अनुगमन गर्ने ।</p> <p>३.६८ लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध निगरानी र अनुगमन बढाई पीडित तथा प्रभावितलाई तत्काल उद्धार तथा राहत प्रदान गर्ने ।</p>
<p>उपलब्धि-४</p>	<p>राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउनेतर्फ</p> <p>४.६९ तीन ओटै तह (सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह) का सरकारहरूलाई महिला-मैत्री नीति, कानुन तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी लागु गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p> <p>४.७० राज्यका सबै तह र संरचनामा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयनका लागि पैरवी र सिफारिस गर्ने ।</p> <p>४.७१ विद्यमान तथा नयाँ बन्ने विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा तर्जुमा गर्दा महिलाका व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने व्यवस्थाका लागि आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p> <p>४.७२ महिला सशक्तीकरणसम्बन्धी कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा मापनयोग्य सूचकहरूको विकास गराई लागु गराउन समन्वय गर्ने ।</p>

- ४.७३ विकास प्रयासमा महिलाका आवश्यकता र सरोकारलाई सम्बोधन गर्न सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय र पैरवी गर्ने ।
- ४.७४ महिला-मैत्री संरचना निर्माण गर्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।
- ४.७५ समावेशी राज्यको अवधारणालाई आत्मसात् गर्दै दलित, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, मधेसी, थारू, अल्पसङ्ख्यक पिछडावर्ग, एकल, अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत तथा जोखिममा रहेका वर्ग समुदाय र दुर्गम भौगोलिक क्षेत्रका महिलालाई विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न आवश्यक नीतिगत, संरचनागत, कार्यक्रमगत तथा कानुनी प्रबन्धहरूबारे अध्ययनअनुसन्धान गरी सुझाव पेस गर्ने ।
- ४.७६ नेपाल सरकारद्वारा सञ्चालित गरिबी निवारण, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानीलगायतका लक्षित कार्यक्रमहरूको योजना र नीतिहरूमा महिलाका सरोकारहरूलाई विशेष प्राथमिकता र महत्त्व दिन विस्तृत रणनीति तयार गर्ने ।
- ४.७७ महिला सरोकारका विभिन्न क्षेत्रको पहिचान गरी प्रत्येक क्षेत्रका लागि आयोगको अवधारणा/नीतिपत्र तयार गर्ने ।
- ४.७८ नीति निर्माण तहमा महिलाको समानुपातिक र अर्थपूर्ण सहभागिताको प्रवर्द्धनका लागि सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय तह र क्षेत्रमा आवश्यक नीति, तथा कानून तर्जुमा, पुनरवलोकन एवम् परिमार्जन गर्ने कार्यका लागि सम्बद्ध निकायहरूसँग निरन्तर संवाद र छलफल गर्ने ।
- ४.७९ महिला हक, अधिकारबारे सचेतना गोष्ठी, सार्वजनिक सुनुवाइ, विद्यालय तथा क्याम्पसस्तरीय कार्यक्रम, अभियान निरन्तर सञ्चालन गर्ने ।

विपन्न र सीमान्तकृत महिलालाई प्राथमिकता दिई सबै महिलाको आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच र स्वामित्व सुनिश्चित गर्दै आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा सहयोग पुऱ्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्नेतर्फ

- ४.८० स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको प्रयोगबाट महिला उद्यमशीलता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी सङ्घ-संस्थालाई उत्प्रेरित गर्ने ।
- ४.८१ महिलालाई व्यावसायिक सीप विकास, तालिम आर्जन गर्न सम्बन्धित संस्थसँग समन्वय गर्ने ।
- ४.८२ आयआर्जनसम्बन्धी उद्यम व्यवसाय गर्न इच्छुक महिलालाई बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाबाट बिनाधितो वा सहूलियतपूर्ण दरमा कर्जा उपलब्ध गराउन समन्वय गर्ने ।
- ४.८३ महिला उद्यमी-व्यवसायीबाट उत्पादित वस्तु तथा सेवाको बिक्री, प्रवर्द्धन तथा बजार सुनिश्चितताका लागि सङ्कलन केन्द्र, बिक्री केन्द्र र कोसेली घर स्थापना र सञ्चालनका लागि आवश्यक पहल गर्ने ।
- ४.८४ सामाजिक उत्तरदायित्व कोषअन्तर्गतको निश्चित रकम महिला सशक्तीकरण कार्यमा उपयोग गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।

- ४.८५ अपाङ्गता भएका महिला, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी रोजगारीमा पहुँच बढाउन आवश्यक सहजीकरण र समन्वय गर्ने ।
- ४.८६ विपन्न तथा ग्रामीण महिलाको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित निकायलाई उत्प्रेरित गर्ने ।
- ४.८७ स्थानीय तहलाई महिला जागृति र महिला विकास कार्यक्रमका असल अभ्यास सञ्चालन गर्न आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- ४.८८ गरिब, विपन्न, दलित, आदिवासी जनजाति, एकल, अपाङ्गता भएका तथा सामाजिक वञ्चितामा परेका सबै समुदायका महिला, किशोरी तथा बालिकाहरूका लागि आयआर्जन र क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।
- ४.८९ महिलाको आत्मनिर्भरता र उच्चमशीलता विकासका लागि सञ्चालित राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रमसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।

लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्न अध्ययनअनुसन्धान गरी नीतिगत सुझाव दिनेतर्फ

- ४.९० राज्यका सबै तह र संरचनामा लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा न्याय सुनिश्चित गर्न अवलम्बन गर्नुपर्ने नीति तथा कानून र सञ्चालनमा ल्याउनुपर्ने कार्यक्रम सम्बन्धमा अध्ययनअनुसन्धान गरी सरकारलाई पृष्ठपोषण गर्ने ।
- ४.९१ नेपाल सरकारबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरू लैङ्गिकमैत्री भए नभएको अध्ययन गरी सुधारका लागि सुझाव पेस गर्ने ।
- ४.९२ महिला हक, अधिकारको प्रचलनलाई प्रभावकारी बनाउन गर्नुपर्ने सुधारका विषय पहिचान गर्न अध्ययनअनुसन्धान गर्ने ।
- ४.९३ महिलाहरूको स्वास्थ्य, शिक्षा तथा रोजगारीमा पहुँच एवम् अर्थतन्त्र तथा सामाजिक सुधारमा योगदानसम्बन्धी विषयमा अध्ययनअनुसन्धानमार्फत नीतिगत हस्तक्षेप (policy intervention) का क्षेत्र पहिचान गरी सिफारिस गर्ने ।
- ४.९४ कानूनमा रहेका असमानता र महिलाका जैविक आवश्यकताको स्थिति सम्बन्धमा नियमित अनुगमन, अध्ययन, अनुसन्धान गरी सिफारिस गर्ने ।
- ४.९५ अध्ययनको आधारमा सम्बद्ध सरोकारवाला पक्षहरूसँग जनवकालत, सार्वजनिक सुनुवाइ र सञ्चार क्षेत्रहरूसँगको सहकार्य बढाउने ।

लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतिको स्थापना र विकासमा सहयोग गर्नेतर्फ

- ४.९६ नेपाल सरकारका सबै मन्त्रालय तथा निकायबाट तर्जुमा तथा सञ्चालन हुने योजना तथा कार्यक्रमलाई लैङ्गिक दृष्टिकोणले विश्लेषण गर्न लगाउन आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- ४.९७ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीलाई सङ्घदेखि प्रदेश र स्थानीय तहसम्म संस्थागत गर्न आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- ४.९८ लैङ्गिक सशक्तीकरण सूचकाङ्कलाई समेत आधार लिई प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था अवलम्बन गर्न समन्वय गर्ने ।
- ४.९९ सबै तहमा लैङ्गिक लेखापरीक्षण पद्धतिलाई लागु गराउन पहल गर्ने ।
- ४.१०० प्रत्येक निकायको लैङ्गिक स्थितिको विश्लेषणसहित कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने अभ्यास बसाउन सहजीकरण गर्ने ।
- ४.१०१ प्रत्येक निकायले वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा महिला लक्षित कार्यक्रममा निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने पद्धति अवलम्बन गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।
- ४.१०२ लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरणका लागि विभिन्न दातृ संस्थाहरू, स्थानीय सरकारहरू तथा गैससहरूसँग सहकार्य गर्ने ।
- ४.१०३ निर्वाचनमा महिलाको सहभागिता र प्रतिनिधित्व सम्बन्धमा अनुगमन गरी सुझाव तयार गर्ने ।
- ४.१०४ मतदान केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन लैङ्गिक-मैत्री हिसाबले भए नभएको अनुगमन गरी नभएको अवस्थामा सुधार गर्न सुझाव दिने ।

भाग

८

राष्ट्रिय महिला आयोगको
तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक
योजनाको कार्यान्वयन
योजना

राष्ट्रिय महिला आयोगको तेस्रो पञ्चवर्षीय रणनीतिक योजनाको कार्यान्वयन योजना

कार्यक्रम कार्ययोजना (Action Plan)

उपलब्धि १ : वार्षिक कार्यक्रम बाँडफाँट

कार्यक्रम बुँदा	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष
राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्नेतर्फ					×
१.१ आयोगको केन्द्रीय कार्यालयका लागि काठमाडौं उपत्यकाभित्र उपयुक्त स्थानमा जग्गाको व्यवस्था गरी महिला मैत्री तथा अपाङ्गता-मैत्री कार्यालय भवनको व्यवस्था गर्ने ।					
१.२ आयोगको नयाँ सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी सविधान, ऐन तथा नियमावलीले तोकेबमोजिमको जिम्मेवारी वहन गर्न सक्ने गरी सङ्गठनात्मक संरचनामा सुधार गर्ने ।		×			
१.३ सातै प्रदेशमा आयोगको प्रदेशस्तरीय कार्यालय स्थापना तथा सञ्चालन गरी आयोगको पहुँच विस्तार गर्ने ।			×		
१.४ आयोगमा सम्बन्धित विषयका विज्ञ जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।				×	
१.५ आयोगका पदाधिकारीहरूको अवधारणागत स्पष्टता र दक्षता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	×				
१.६ आयोगका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अध्ययन, तालिम, प्रशिक्षण, अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	×				
१.७ आयोगको अध्ययनअनुसन्धान क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।			×		

१.८ आयोगमा महिला हक, अधिकार सम्बन्धमा सुनवाइ, अनुसन्धान तथा अनुगमन संयन्त्रको विकास गरी क्रियाशील बनाउने ।	×				
१.९ आयोगको सल्लाहकारी र सुझाव पेस गर्ने भूमिकालाई थप प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउने ।	×				
१.१० स्थानीय निकायहरू, महिला अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत सङ्घ-संस्था तथा राजनीतिक दलका भगिनी सङ्घ-संस्थासँग कार्यात्मक सञ्जाल स्थापना तथा सुदृढ गर्ने ।					×
१.११ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत सबै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूबीच राष्ट्रिय महिला आयोगको समन्वयकारी भूमिकालाई सुदृढ गर्न निरन्तर संवाद र छलफल कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।		×			
१.१२ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत विज्ञ तथा सङ्घ-संस्थाहरूको रोष्टर तयार गरी विशेषज्ञताको उपयोग गर्ने ।					×
१.१३ आयोगसँग सहकार्य गर्न सक्ने सम्भावित सङ्घ-संस्थाहरूको पहिचान गरी सहकार्यका लागि सम्झौता गर्ने ।					×
१.१४ आयोगको काम कारबाहीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाउने ।			×		
१.१५ महिलाको सबालमा काम गर्ने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ-संस्था, सञ्जाल तथा मञ्चहरूसँग समन्वय र रणनीतिक साभेदारी बढाउने ।				×	
१.१६ केन्द्रदेखि स्थानीयस्तरसम्म आयोगका काममा सहयोग पुऱ्याउन संरचना/सञ्जाल (नेटवर्क) को विकास गर्ने ।					×
१.१७ नेपाल सरकारका लैङ्गिक सम्पर्क बिन्दु/एकाइहरूबीचको सञ्जाललाई सुदृढ र कार्यमूलक बनाउने ।		×			
१.१८ महिला हक, अधिकारको सुनिश्चितता र निर्बाध उपभोगका लागि विभिन्न सवैधानिक आयोगहरूसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।				×	
१.१९ आयोगभित्र महिला हक, अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूको अत्याधुनिक सूचना तथा अभिलेख केन्द्र स्थापना गर्ने					×

उपलब्धि २ : वार्षिक कार्यक्रम बाँडफाँट

कार्यक्रम बुँदा	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष
महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानूनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्नेतर्फ २.२० महिलाको हक, हितसम्बन्धी प्रचलित नीति/कानूनको कार्यान्वयन अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी सुधार गर्नुपर्ने विषयमा सुझाव पेस गर्ने ।	×				
२.२१ मौजुदा नीति तथा कानूनमा रहेका विभेदकारी प्रावधान सम्बन्धमा अध्ययन गरी सुधार गर्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।		×			
२.२२ आयोगबाट प्रदान गरिएका सुझाव तथा सिफारिस गरिएका विषय नेपाल सरकार तथा अन्य निकायबाट कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।			×		
२.२३ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न सङ्घ-संस्था, सञ्जाल, कार्यसमूह तथा मञ्चहरूसँग कार्यात्मक सम्बन्ध स्थापना गरी नीतिगत तथा कानुनी सुधारका लागि पहल गर्ने ।					×
२.२४ महिलाको हक, हितसम्बन्धी प्रचलित कानूनमा सुधार गर्नुपर्ने विषयमा विज्ञहरूसँग छलफल अन्तर्क्रिया गरी सुधार गर्ने ।				×	
२.२५ महिलाको हकका विषय पहिचान गरी यी अधिकारहरूलाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक नयाँ विषयमा नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गर्नुपर्ने सम्बन्धमा अध्ययन गरी सुझाव पेस गर्ने ।				×	
२.२६ महिला हक, अधिकारसम्बन्धी कानून तर्जुमा वा परिमार्जन गर्दा राष्ट्रिय महिला आयोगलाई अनिवार्य रूपमा संलग्न गराउने व्यवस्था अवलम्बन गर्ने ।					×
२.२७ लैङ्गिक मुद्दाहरूलाई प्रकाशमा ल्याउने, जनतालाई सुसूचित गराउने र जनमत सिर्जना गर्ने तथा नीति एवम् कानूनमार्फत सम्बोधनका लागि सरकारलाई सुझाव पेस गर्ने ।		×			

<p>नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौता अन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धता कार्यान्वयनको अनुगमन गर्नेतर्फ</p> <p>२.२८ नेपाल पक्ष भएका महिलाको हक, अधिकार संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौता/कार्ययोजना (बेइजिङ कार्ययोजना, सिङ महासन्धि, दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी योजना आदि) अन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धताहरूलाई राष्ट्रिय नीति, कानून तथा कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>					×
<p>२.२९ नेपाल पक्ष भएका महिला सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/महासन्धिको प्रावधानहरूलाई राष्ट्रिय कानून तथा नीतिहरूमा समावेश गर्न आवश्यक सुझाव पेश गर्ने ।</p>				×	
<p>२.३० महिलाअधिकारसम्बन्धी महासन्धि, दिगो विकास लक्ष्य, मानव अधिकारसम्बन्धी विश्वव्यापी आवधिक समीक्षणगायत राष्ट्रसङ्घीय प्रस्तावहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी कार्यान्वयन गर्न बाँकी विषयमा आवश्यक पहलकदमी लिन सरकारलाई सुझाव पेश गर्ने ।</p>			×		
<p>२.३१ महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि (CEDAW) अन्तर्गतको समितिसमक्ष पेश गर्नुपर्ने आवधिक प्रतिवेदनमा समावेश गर्नुपर्ने विषय पहिचान गरी नेपाल सरकारलाई राय/सुझाव पेश गर्ने ।</p>			×		
<p>२.३२ अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र दायित्व कार्यान्वयनको प्रभावकारिता सम्बन्धमा अनुगमन संयन्त्र स्थापना गरी सूचकसहित अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने ।</p>					×
<p>२.३३ महिला हक, अधिकारसम्बन्धी सन्धि/महासन्धि कार्यान्वयनसम्बन्धी क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय समिति/मञ्चहरूमा प्रभावकारी सहभागिता जनाई प्रतिवेदन गर्ने ।</p>					×

उपलब्धि ३ : वार्षिक कार्यक्रम बाँडफाँट

कार्यक्रम बुँदा	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष
लैङ्गिकताका आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेतर्फ ३.३४ महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद, सामाजिक कुरीतिविरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीतिलाई राज्यका सबै तह र निकायमा प्रभावकारी तवरमा लागु गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।	×				
३.३५ घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसा र दुर्व्यवहारबाट पीडित तथा प्रभावित महिलाहरूको तत्काल उद्धार, संरक्षण, राहत तथा पुनःस्थापनाका लागि निःशुल्क हेल्पलाइन सेवा सञ्चालन गर्ने ।	×				
३.३६ सहायता माग गर्ने हिंसापीडित महिला, किशोरी तथा बालबालिकाहरूलाई आवश्यकताअनुसार कानुनी परामर्श, मनोसामाजिक परामर्श, सुरक्षित आश्रयस्थल सेवा उपलब्ध गराउने वा सोका लागि समन्वय गर्ने ।		×			
३.३७ हेल्पलाइन सेवाको गुणस्तरलाई अभिवृद्धि गरी हिंसापीडित/प्रभावितहरूको मुद्दालाई प्रभावकारी तवरले सम्बोधन गर्ने ।			×		
३.३८ योगमाया नारी जागरण कार्यक्रममार्फत महिला उपर हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीति जस्तै बोक्सीको आरोप, छाउपडी, दाइजो प्रथा आदिविरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू (जस्तै- कुरीतिविरुद्धको अभियान, सार्वजनिक सुनुवाइ, विद्यालयस्तरीय छलफल आदि) सञ्चालन गर्ने ।					×
३.३९ महिला हिंसालाई नियन्त्रण गर्ने सम्बन्धमा न्यायिक तथा अर्धन्यायिक निकायसँग संवाद/बैठक आयोजना गर्ने ।				×	
३.४० महिला हक, अधिकार तथा महिला हिंसा नियन्त्रण सम्बन्धमा सूचना तथा सन्देशमूलक सामग्री उत्पादन गरी वितरण गर्ने ।			×		
३.४१ महिला हिंसासम्बन्धी घटनाको तत्काल सम्बोधनका लागि प्रत्येक स्थानीय तहलाई लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति र उनीहरूका लागि निश्चित कार्य निर्देशिका तोक्न पहल गर्ने ।					×

३.४२ हिंसामा परेका महिलाहरूको तत्काल उद्धार र राहतका लागि सरोकारवाला निकायसँगको समन्वयमा उद्धार साधन (रेस्क्यु भ्यान) को व्यवस्था गरी सञ्चालनमा ल्याउने ।					×
३.४३ विभिन्न किसिमका लैङ्गिक हिंसामा परी आयोगमा सहायताका लागि सम्पर्कमा आएका तथा तत्काल औषधोपचार गर्नुपर्ने प्रकृतिका पीडितहरूको प्राथमिक स्वास्थ्योपचारका लागि आयोगभित्र Dedicated Primary Help Desk व्यवस्था गर्ने ।			×		
३.४४ सबै तहमा सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट महिला, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गता भएका महिला, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई प्रदान हुँदै आएका सेवा र सहूलियतपूर्ण सुविधाहरूको सूचनामूलक पुस्तिका तयार गरी वितरण गर्ने ।					×
३.४५ यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकप्रति सामाजिक विभेद र दुर्व्यवहार हटाउन तथा समाजमा पहिचान र सहभागिता अभिवृद्धि गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		×			
३.४६ बालिका, किशोरी एकल तथा ज्येष्ठ महिलाको हक, हित र अधिकारका लागि पैरवी र सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।		×			
३.४७ हिंसापीडित महिलालाई आवश्यकताअनुरूपका सेवा प्रदान गर्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबीच सम्पर्क, समन्वय र सहकार्य गर्ने ।			×		
३.४८ मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार र वैदेशिक रोजगारीका क्रममा शोषणमा परेका महिलाहरूको तत्काल उद्धार गरी पुनःस्थापना र पुनः एकीकरण तथा कानुनी उपचार सेवाका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।				×	
३.४९ हिंसापीडित महिलाहरूको तत्काल उद्धार गरी आवश्यक कानुनी, मनोसामाजिक परामर्श सेवा, स्वास्थ्योपचार, सीप तथा क्षमता विकासलगायतका सेवा एकै स्थानबाट उपलब्ध गराउन प्रदेश तथा स्थानीय तहमा एकीकृत पुनःस्थापना सञ्चालनमा ल्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।					×
३.५० हिंसापीडित महिला र बालबालिकाहरूको संरक्षणका लागि सञ्चालित पुनःस्थापना केन्द्र, सुधार गृहहरूको नियमित अनुगमन गरी निश्चित मापदण्डभित्र सञ्चालन भए नभएको मूल्याङ्कन गर्ने ।					×

३.५१ महिलालाई शोषण वा विभेद गर्ने समाजमा विद्यमान कुरीति, अन्धविश्वास, हानिकारक सामाजिक मूल्यमान्यता तथा प्रथा, परम्परा एवम् अभ्यासहरूलाई निरुत्साहित र नियन्त्रण गर्न कुरीति मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्न पहल गर्ने ।				×	
३.५२ महिला उपर हुने विभिन्न प्रकारका विभेद र हिंसाको अन्त्य गर्न आवश्यक कानूनहरूको तर्जुमा, संशोधन र कार्यान्वयनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग निरन्तर संवाद र छलफल गर्ने ।		×			
३.५३ महिलाको सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारमा प्रत्येक महिलाको सहज पहुँच पुऱ्याउन तथा नेपाल राज्यभर निःशुल्क सेवा उपभोग गर्न सक्ने तुल्याउन सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।			×		
३.५४ गम्भीर प्रकृतिको लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूका लागि लैङ्गिक हिंसा सहायता कोषबाट सहायता उपलब्ध गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।		×			
३.५५ लैङ्गिक एवम् घरेलु हिंसापीडित तथा प्रभावित महिलाहरूको उद्धार, राहतलगायतका एकीकृत सेवाका लागि सञ्चालनमा ल्याइएका अस्पतालमा आधारित एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्र (One Stop Crisis Management Centre) को प्रभावकारी सञ्चालनका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।		×			
३.५६ स्थानीय तहमा लैङ्गिक हिंसापीडितहरूको राहत तथा पुनःस्थापनाका लागि स्थापित कोषबाट हिंसापीडित तथा प्रभावितहरूलाई आवश्यक सहायता उपलब्ध गराउन समन्वय गर्ने ।		×			
३.५७ आयोगमा लैङ्गिक हिंसापीडितहरूका लागि तत्काल राहत र उपचारका लागि निश्चित रकम सम्मको सहायता उपलब्ध गराउने गरी सहायता कोष सञ्चालनमा ल्याउने ।			×		
३.५८ लैङ्गिक समानता र महिलाहरूको मानव अधिकारको स्थितिको नियमित तथा प्रभावकारी अनुगमन गर्ने ।				×	
महिला अधिकार उल्लङ्घन तथा हिंसाका घटनाको अनुगमन तथा अनुसन्धान गरी पीडित/ प्रभावितहरूको उद्धार, सुरक्षा, पुनःस्थापना र न्यायको सुनिश्चितता गर्नेतर्फ			×		
३.५९ महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको सत्यतथ्य अनुसन्धान गरी दोषी उपर तत्काल कानुनी कारबाही गर्न तथा पीडितलाई यथोचित राहत उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्ने ।					

३.६० हिंसापीडित/प्रभावित महिला तथा आश्रित बालबालिकाहरूको सुरक्षा र अल्पकालीन बसोबासका लागि सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।			×		
३.६१ गम्भीर प्रकृतिका महिला हिंसाका घटनामा विज्ञसहितको अनुगमन टोली तत्काल खटाउन सक्ने गरी अनुगमन टोलीको व्यवस्था गर्ने ।					×
३.६२ अदालतमा मुद्दा दायर भएका घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसापीडित महिलाको न्यायमा पहुँच बढाउन सबै न्यायालयहरूमा महिला-मैत्री द्रुत न्याय प्रणाली (फास्ट ट्र्याक कोर्ट), विशेष तथा निरन्तर सुनुवाइको व्यवस्था गर्न पहल गर्ने ।				×	
३.६३ लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसाका घटनाहरू घट्ने अवस्थामा उद्धारका लागि तत्काल खबर गर्न मिल्ने गरी तयार गरिएको मोबाइल एप्सलाई प्रभावकारी बनाउने ।			×		
३.६४ विभेदयुक्त लैङ्गिक सामाजिकीकरण निरुत्साहित गर्न आधारभूत तहदेखि उच्चशिक्षासम्मको अध्ययन अध्यापनलाई लैङ्गिक-मैत्री बनाउन सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।		×			
३.६५ सबै शिक्षण संस्थान, बैङ्किङ तथा वित्तीय संस्था, नर्सिङ होम, अस्पताललगायत संस्थामा लैङ्गिकमैत्री कार्य वातावरण निर्माण गर्न तथा त्यस्ता संस्थामा महिलामाथि हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार तथा हिंसाविरुद्ध उजुरी सुन्ने प्रभावकारी अनुगमन गर्ने संयन्त्रको स्थापना गर्न पहल गर्ने ।		×			
३.६६ प्रत्येक अदालतमा कानुनी सहायता उपलब्ध गराउन नियुक्त वैतनिक कानुन व्यवसायीलाई लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूको मुद्दालाई प्राथमिकता दिई कार्य गर्न लगाउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।		×			
३.६७ हिंसापीडितहरूलाई सेवा उपलब्ध गराउन आयोगसँग सहकार्य गरिरहेका संस्थाहरूको अनुगमन गर्ने ।			×		
३.६८ लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध निगरानी र अनुगमन बढाई पीडित तथा प्रभावितलाई तत्काल उद्धार तथा राहत प्रदान गर्ने ।			×		

उपलब्धि ४ : वार्षिक कार्यक्रम बाँडफाँट

कार्यक्रम बुँदा	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष
राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउनेतर्फ ४.६९ तीन ओटै तह (सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह) का सरकारहरूलाई महिला-मैत्री नीति, कानून तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी लागु गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।					×
४.७० राज्यका सबै तह र संरचनामा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयनका लागि पैरवी र सिफारिस गर्ने ।				×	
४.७१ विद्यमान तथा नयाँ बन्ने विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा तर्जुमा गर्दा महिलाका व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने व्यवस्थाका लागि आवश्यक समन्वय गर्ने ।			×		
४.७२ महिला सशक्तीकरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा मापनयोग्य सूचकहरूको विकास गराई लागु गराउन समन्वय गर्ने ।		×			
४.७३ विकास प्रयासमा महिलाका आवश्यकता र सरोकारलाई सम्बोधन गर्न सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय र पैरवी गर्ने ।	×				
४.७४ महिला-मैत्री संरचना निर्माण गर्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।		×			
४.७५ समावेशी राज्यको अवधारणालाई आत्मसात गर्दै दलित, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, मधेसी, थारू, अल्पसङ्ख्यक पिछडा वर्ग, एकल, अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत तथा जोखिममा रहेका वर्ग समुदाय र दुर्गम भौगोलिक क्षेत्रका महिलालाई विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न आवश्यक नीतिगत, संरचनागत, कार्यक्रमगत तथा कानुनी प्रबन्धहरूबारे अध्ययनअनुसन्धान गरी सुझाव पेश गर्ने ।					×
४.७६ नेपाल सरकारद्वारा सञ्चालित गरिवी निवारण, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानीलगायतका लक्षित कार्यक्रमहरूको योजना र नीतिहरूमा महिलाका सरोकारहरूलाई विशेष प्राथमिकता र महत्त्व दिन विस्तृत रणनीति तयार गर्ने ।				×	

४.७७ महिला सरोकारका विभिन्न क्षेत्रको पहिचान गरी प्रत्येक क्षेत्रका लागि आयोगको अवधारणा/नीतिपत्र तयार गर्ने ।				×	
४.७८ नीति निर्माण तहमा महिलाको समानुपातिक र अर्थपूर्ण सहभागिताको प्रवर्द्धनका लागि सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय तह र क्षेत्रमा आवश्यक नीति, तथा कानुन तर्जुमा, पुनरावलोकन एवम् परिमार्जन गर्ने कार्यका लागि सम्बद्ध निकायहरूसँग निरन्तर संवाद र छलफल गर्ने ।			×		
४.७९ महिला हक, अधिकारबारे सचेतना गोष्ठी, सार्वजनिक सुनुवाइ, विद्यालय तथा क्याम्पसस्तरीय कार्यक्रम, अभियान निरन्तर सञ्चालन गर्ने ।		×			
विपन्न र सीमान्तकृत महिलालाई प्राथमिकता दिई सबै महिलाको आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच र स्वामित्व सुनिश्चित गर्दै आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा सहयोग पुऱ्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्नेतर्फ		×			
४.८० स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको प्रयोगबाट महिला उद्यमशीलता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी सङ्घ-संस्थालाई उत्प्रेरित गर्ने ।			×		
४.८१ महिलालाई व्यावसायिक सीप विकास, तालिम आर्जन गर्न सम्बन्धित संस्थासँग समन्वय गर्ने ।			×		
४.८२ आयआर्जन सम्बन्धी उद्यम व्यवसाय गर्न इच्छुक महिलालाई बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाबाट बिनाधितो वा सहूलियतपूर्ण दरमा कर्जा उपलब्ध गराउन समन्वय गर्ने ।			×		
४.८३ महिला उद्यमी-व्यवसायीबाट उत्पादित वस्तु तथा सेवाको बिक्री, प्रवर्द्धन तथा बजार सुनिश्चितताका लागि सङ्कलन केन्द्र, बिक्री केन्द्र र कोसेली घर स्थापना र सञ्चालनका लागि आवश्यक पहल गर्ने ।		×			
४.८४ सामाजिक उत्तरदायित्व कोषअन्तर्गतको निश्चित रकम महिला सशक्तीकरण कार्यमा उपयोग गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।		×			
४.८५ अपाङ्गता भएका महिला, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी रोजगारीमा पहुँच बढाउन आवश्यक सहजीकरण र समन्वय गर्ने ।				×	
४.८६ विपन्न तथा ग्रामीण महिलाको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित निकायलाई उत्प्रेरित गर्ने ।			×		

४.८७ स्थानीय तहलाई महिला जागृति र महिला विकास कार्यक्रमका असल अभ्यास सञ्चालन गर्न आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।					×
४.८८ गरिब, विपन्न, दलित, आदिवासी जनजाति, एकल, अपाङ्गता भएका तथा सामाजिक वञ्चितमा परेका सबै समुदायका महिला, किशोरी तथा बालिकाहरूका लागि आय आर्जन र क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।				×	
४.८९ महिलाको आत्मनिर्भरता र उद्यमशीलता विकासका लागि सञ्चालित राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रमसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।		×			
लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्न अध्ययनअनुसन्धान गरी नीतिगत सुझाव दिनेतर्फ					×
४.९० राज्यका सबै तह र संरचनामा लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा न्याय सुनिश्चित गर्न अवलम्बन गर्नुपर्ने नीति तथा कानून र सञ्चालनमा ल्याउनुपर्ने कार्यक्रम सम्बन्धमा अध्ययनअनुसन्धान गरी सरकारलाई पृष्ठपोषण गर्ने ।					
४.९१ नेपाल सरकारबाट सञ्चालित कार्यक्रम लैङ्गिकमैत्री भए नभएको अध्ययन गरी सुधारका लागि सुझाव पेस गर्ने ।			×		
४.९२ महिला हक, अधिकारको प्रचलनलाई प्रभावकारी बनाउन गर्नुपर्ने सुधारका विषयहरू पहिचान गर्न अध्ययनअनुसन्धान गर्ने ।		×			
४.९३ महिलाहरूको स्वास्थ्य, शिक्षा तथा रोजगारीमा पहुँच एवम् अर्थतन्त्र तथा सामाजिक सुधारमा योगदानसम्बन्धी विषयमा अध्ययनअनुसन्धानमार्फत नीतिगत हस्तक्षेप (policy intervention) का क्षेत्र पहिचान गरी सिफारिस गर्ने ।				×	
४.९४ कानूनमा रहेका असमानता र महिलाका जैविक आवश्यकताको स्थिति सम्बन्धमा नियमित अनुगमन, अध्ययन, अनुसन्धान गरी सिफारिस गर्ने ।			×		
४.९५ अध्ययनको आधारमा सम्बद्ध सरोकारवाला पक्षहरूसँग जनवकालत, सार्वजनिक सुनुवाइ र सञ्चार क्षेत्रहरूसँगको सहकार्य बढाउने ।		×			

<p>लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतिको स्थापना र विकासमा सहयोग गर्नेतर्फ</p> <p>४.९६ नेपाल सरकारका सबै मन्त्रालय तथा निकायबाट तर्जुमा तथा सञ्चालन हुने योजना तथा कार्यक्रमलाई लैङ्गिक दृष्टिकोणले विश्लेषण गर्न लगाउन आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p>					×
<p>४.९७ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीलाई सङ्घदेखि प्रदेश र स्थानीय तहसम्म संस्थागत गर्न आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p>		×			
<p>४.९८ लैङ्गिक सशक्तीकरण सूचकाङ्क समेतलाई आधार लिई प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था अवलम्बन गर्न समन्वय गर्ने ।</p>			×		
<p>४.९९ सबै तहमा लैङ्गिक लेखापरीक्षण पद्धतिलाई लागु गराउन पहल गर्ने ।</p>			×		
<p>४.१०० प्रत्येक निकायको लैङ्गिक स्थितिको विश्लेषणसहित कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने अभ्यास बसाउन सहजीकरण गर्ने ।</p>				×	
<p>४.१०१ प्रत्येक निकायले वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा महिला लक्षित कार्यक्रममा निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने पद्धति अवलम्बन गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।</p>				×	
<p>४.१०२ लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरणका लागि विभिन्न दातृ संस्थाहरू, स्थानीय सरकारहरू तथा गैससहरूसँग सहकार्य गर्ने ।</p>			×		
<p>४.१०३ निर्वाचनमा महिलाको सहभागिता र प्रतिनिधित्व सम्बन्धमा अनुगमन गरी सुझाव तयार गर्ने ।</p>		×			
<p>४.१०४ मतदान केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन लैङ्गिक-मैत्री हिसाबले भए नभएको अनुगमन गरी नभएको अवस्थामा सुधार गर्न सुझाव दिने ।</p>		×			

पहिलो वर्ष २०७८/७९ मा सम्पादन हुने कार्यक्रमको कार्ययोजना

कार्यक्रम	जिम्मेवार शाखा	कार्यसम्पादन सूचक	अनुगमनको जिम्मेवारी
<p>राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्नेतर्फ</p> <p>१.५ आयोगका पदाधिकारीहरूको अवधारणागत स्पष्टता र दक्षता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p>	प्रशासन शाखा तथा योजना शाखा	अवधारणागत स्पष्टता र दक्षता अभिवृद्धि	आयोग
<p>१.६ आयोगका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि अध्ययन, तालिम, प्रशिक्षण, अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p>	प्रशासन शाखा तथा योजना शाखा	अवधारणागत स्पष्टता र दक्षता अभिवृद्धि	आयोग
<p>१.८ आयोगमा महिला हक, अधिकार सम्बन्धमा सुनवाइ, अनुसन्धान तथा अनुगमन संयन्त्रको विकास गरी क्रियाशील बनाउने ।</p>	महिला विकास समन्वय शाखा	अनुगमन संयन्त्रको विकास भएको	आयोग
<p>१.९ आयोगको सल्लाहकारी र सुझाव पेस गर्ने भूमिकालाई थप प्रभावकारी र परिणाममुखी बनाउने ।</p>	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	नेपाल सरकारलाई सुझाव सिफारिस गरिएको	आयोग
<p>महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानूनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्नेतर्फ</p> <p>२.२० महिलाको हक, हितसम्बन्धी प्रचलित नीति/कानूनको कार्यान्वयन अवस्थाको नियमित अनुगमन गरी सुधार गर्नुपर्ने विषयमा सुझाव पेस गर्ने ।</p>	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	सुझाव तथा सिफारिस पेस भएको	आयोग

<p>लैङ्गिकताका आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेतर्फ</p> <p>३.३४ महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद, सामाजिक कुरीतिविरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीतिलाई राज्यका सबै तह र निकायमा प्रभावकारी तवरमा लागु गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>सचेतना प्रवर्द्धन तथा कानुनी उपचार प्रदान</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.३५ घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसा र दुर्व्यवहारबाट पीडित तथा प्रभावित महिलाहरूको तत्काल उद्धार, संरक्षण, राहत तथा पुनःस्थापनाका लागि निःशुल्क हेल्पलाइन सेवा सञ्चालन गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>हेल्पलाइन सेवाको प्रभावकारीता</p>	<p>आयोग</p>
<p>राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउनेतर्फ</p> <p>४.७३ विकास प्रयासमा महिलाका आवश्यकता र सरोकारलाई सम्बोधन गर्न सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय र पैरवी गर्ने ।</p>	<p>महिला विकास तथा समन्वय शाखा</p>	<p>महिला सरोकारको विषय सम्बोधन</p>	<p>आयोग</p>

दोस्रो वर्ष २०७९/८० मा सम्पादन हुने कार्यक्रमको कार्ययोजना

कार्यक्रम	जिम्मेवार शाखा	कार्यसम्पादन सूचक	अनुगमनको जिम्मेवारी
<p>राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्नेतर्फ</p> <p>१.२ आयोगको नयाँ सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी संविधान, ऐन तथा नियमावलीले तोकेबमोजिमको जिम्मेवारी वहन गर्न सक्ने गरी सङ्गठनात्मक संरचनामा सुधार गर्ने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	संगठनात्मक संरचना तयार	आयोग
<p>१.११ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत सबै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरूबीच राष्ट्रिय महिला आयोगको समन्वयकारी भूमिकालाई सुदृढ गर्न निरन्तर संवाद र छलफल कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।</p>	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	पाँचवटा गोष्ठी तथा बैठक सञ्चालन	आयोग
<p>१.१७ नेपाल सरकारका लैङ्गिक सम्पर्क बिन्दु/एकाइहरूबीचको सञ्जाललाई सुदृढ र कार्यमूलक बनाउने ।</p>	महिला विकास समन्वय शाखा	छ ओटा बैठक सञ्चालन	आयोग
<p>महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानूनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्नेतर्फ</p> <p>२.२१ मौजुदा नीति तथा कानूनमा रहेका विभेदकारी प्रावधानहरू सम्बन्धमा अध्ययन गरी सुधार गर्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।</p>	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	एउटा क्षेत्रमा अनुसन्धान भएको हुनेछ र सो बमोजिमको सिफारिस	आयोग

<p>२.२७ लैङ्गिक मुद्दाहरूलाई प्रकाशमा ल्याउने, जनतालाई सुसूचित गराउने र जनमत सिर्जना गर्ने तथा नीति एवम् कानून मार्फत सम्बोधनका लागि सरकारलाई सुझाव पेश गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>समसमायिक दुई ओटा विषयमा अनुसन्धान सम्पन्न</p>	<p>आयोग</p>
<p>लैङ्गिकताका आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेतर्फ</p> <p>३.३६ सहायता माग गर्ने हिंसापीडित महिला, किशोरी तथा बालबालिकाहरूलाई आवश्यकतानुसार कानुनी परामर्श, मनोसामाजिक परामर्श, सुरक्षित आश्रयस्थल सेवा उपलब्ध गराउने वा सोका लागि समन्वय गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>कानूनी सहायता सुविधा, सेफ हाउसको सुविधा निरन्तरता दिइएको हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.४५ यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकप्रति सामाजिक विभेद र दुर्व्यवहार हटाउन तथा समाजमा पहिचान र सहभागिता अभिवृद्धि गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p>	<p>महिला विकास समन्वय शाखा</p>	<p>तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण, तीनवटा गोष्ठी, सेमिनार</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.४६ बालिका, किशोरी एकल तथा ज्येष्ठ महिलाको हक, हित र अधिकारका लागि पैरवी र सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।</p>	<p>महिला विकास समन्वय शाखा</p>	<p>७ प्रदेशमा गोष्ठी तथा सेमिनार सञ्चालन</p>	<p>आयोग</p>

३.५२ महिला उपर हुने विभिन्न प्रकारका विभेद र हिंसाको अन्त्य गर्न आवश्यक कानूनहरूको तर्जुमा, संशोधन र कार्यान्वयनका लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग निरन्तर संवाद र छलफल गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	दुई ओटा अनुसन्धान, चार ओटा गोष्ठी तथा सेमिनार सञ्चालन	आयोग
३.५४ गम्भीर प्रकृतिको लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूका लागि लैङ्गिक हिंसा सहायता कोषबाट सहायता उपलब्ध गराउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	छ ओटा समन्वय बैठक	आयोग
३.५५ लैङ्गिक एवम् घरेलु हिंसापीडित तथा प्रभावित महिलाहरूको उद्धार, राहतलगायतका एकीकृत सेवाका लागि सञ्चालनमा ल्याइएका अस्पतालमा आधारित एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्र (One Stop Crisis Management Centre) को प्रभावकारी सञ्चालनका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	१२ पटक अनुगमन तथा सिफारिस	आयोग
३.५६ स्थानीय तहमा लैङ्गिक हिंसापीडितहरूको राहत तथा पुनःस्थापनाका लागि स्थापित कोषबाट हिंसापीडित तथा प्रभावितहरूलाई आवश्यक सहायता उपलब्ध गराउन समन्वय गर्ने ।	महिला विकास समन्वय शाखा	सातै प्रदेशमा कोषको उपयोगको सम्बन्धमा स्थानीय तहको पदाधिकारीको सहभागीतामा कार्यक्रम सञ्चालन भएका हुनेछन् ।	आयोग

३.६४ विभेदयुक्त लैङ्गिक सामाजिकीकरण निरुत्साहित गर्न आधारभूत तहदेखि उच्चशिक्षासम्मको अध्ययन अध्यापनलाई लैङ्गिक-मैत्री बनाउन सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने	महिला विकास समन्वय शाखा	चार वटा समन्वय बैठक	आयोग
३.६५ सबै शिक्षण संस्थान, बैङ्किङ तथा वित्तीय संस्था, नर्सिङ होम, अस्पताल लगायतका संस्थाहरूमा लैङ्गिकमैत्री कार्य वातावरण निर्माण गर्न तथा त्यस्ता संस्थामा महिलामाथि हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार तथा हिंसाविरुद्ध उजुरी सुन्ने प्रभावकारी अनुगमन गर्ने संयन्त्रको स्थापना गर्न पहल गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	अनुगमन	आयोग
३.६६ प्रत्येक अदालतमा कानुनी सहायता उपलब्ध गराउनका लागि नियुक्त वैतनिक कानुन व्यवसायीलाई लैङ्गिक हिंसामा परेका महिलाहरूको मुद्दालाई प्राथमिकता दिई कार्य गर्न लगाउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	दुई ओटा समन्वय बैठक	आयोग
राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउनेतर्फ	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	दुई ओटा बैठक	आयोग
४.७२ महिला सशक्तीकरण सम्बन्धी कार्यक्रमहरू तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा मापनयोग्य सूचकहरूको विकास गराई लागु गराउन समन्वय गर्ने ।			

४. महिला-मैत्री संरचना निर्माण गर्न सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने ।	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	----	आयोग
४.७९ महिला हक, अधिकारको बारेमा सचेतना गोष्ठी, सार्वजनिक सुनुवाइ, विद्यालय तथा क्याम्पसस्तरीय कार्यक्रम, अभियान निरन्तर सञ्चालन गर्ने ।	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	आठ ओटा कार्यक्रम सञ्चालन	आयोग
विपन्न र सीमान्तकृत महिलालाई प्राथमिकता दिई सबै महिलाको आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच र स्वामित्व सुनिश्चित गर्दै आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा सहयोग पुऱ्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्नेतर्फ ४.८० स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको प्रयोगबाट महिला उद्यमशीलता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी सङ्घ-संस्थालाई उत्प्रेरित गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	चारवटा समन्वय बैठक	आयोग
४.८३ महिला उद्यमी-व्यवसायीबाट उत्पादित वस्तु तथा सेवाको बिक्री, प्रवर्द्धन तथा बजार सुनिश्चितताका लागि सङ्कलन केन्द्र, बिक्री केन्द्र र कोसेली घर स्थापना र सञ्चालनका लागि आवश्यक पहल गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	चारवटा समन्वय बैठक	आयोग
४.८४ सामाजिक उत्तरदायित्व कोषअन्तर्गतको निश्चित रकम महिला सशक्तीकरण कार्यमा उपयोग गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	चार ओटा समन्वय बैठक	आयोग

४.८९ महिलाको आत्मनिर्भरता र उद्यमशीलता विकासका लागि सञ्चालित राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रमसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।	महिला विकास समन्वय शाखा	चार ओटा समन्वय बैठक	आयोग
४.९२ महिला हक, अधिकारको प्रचलनलाई प्रभावकारी बनाउन गर्नुपर्ने सुधारका विषयहरू पहिचान गर्न अध्ययनअनुसन्धान गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	दुई ओटा विषयमा अध्ययन-अनुसन्धान	आयोग
४.९५ अध्ययनका आधारमा सम्बद्ध सरोकारवाला पक्षहरूसँग जनवकालत, सार्वजनिक सुनुवाइ र सञ्चार क्षेत्रहरूसँगको सहकार्य बढाउने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	सार्वजनिक सुनुवाइ गरिएको हुने	आयोग
लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतिको स्थापना र विकासमा सहयोग गर्नेतर्फ	प्रशासन तथा योजना शाखा	पाँच ओटा समन्वय बैठक सञ्चालन गरिएको हुने	आयोग
४.९७ लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीलाई सङ्घदेखि प्रदेश र स्थानीय तहसम्म संस्थागत गर्न आवश्यक समन्वय गर्ने ।			
४.१०३ निर्वाचनमा महिलाको सहभागिता र प्रतिनिधित्व सम्बन्धमा अनुगमन गरी सुझाव तयार गर्ने ।	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	निर्वाचन अनुगमन तथा नेपाल सरकारलाई सिफारिस पेस	आयोग
४.१०४ मतदान केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन लैङ्गिक-मैत्री हिसाबले भए नभएको अनुगमन गरी नभएको अवस्थामा सुधार गर्न सुझाव दिने ।	महिला विकास समन्वय शाखा	प्रत्येक प्रदेशको तीनवटा मतदान स्थलको अनुगमन	आयोग

तेस्रो वर्ष २०८०/८१ मा सम्पादन हुने कार्यक्रमको कार्ययोजना

कार्यक्रम	जिम्मेवार शाखा	कार्यसम्पादन सूचक	अनुगमनको जिम्मेवारी
<p>राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्नेतर्फ</p> <p>१.३ सातै प्रदेशमा आयोगको प्रदेशस्तरीय कार्यालय स्थापना तथा सञ्चालन गरी आयोगको पहुँच विस्तार गर्ने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	सातै प्रदेशमा कार्यालय स्थापना	आयोग
<p>१.७ आयोगको अध्ययनअनुसन्धान क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।</p>	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	दुई ओटा तालिम तथा गोष्ठी सञ्चालन	आयोग
<p>१.१४ आयोगको काम कारबाहीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाउने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	सूचना प्रविधियुक्त काम कारबाही सञ्चालन भएको हुने	आयोग
<p>महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानूनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्नेतर्फ</p> <p>२.२२ आयोगबाट प्रदान गरिएका सुझाव तथा सिफारिस गरिएका विषयहरू नेपाल सरकार तथा अन्य निकायबाट कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	अनुगमन	आयोग

<p>२.३० महिला अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, दिगो विकास लक्ष्य, मानव अधिकारसम्बन्धी विश्वव्यापी आवधिक समीक्षालगायत राष्ट्रसङ्घीय प्रस्तावहरूको अध्ययन विश्लेषण गरी कार्यान्वयन गर्न बाँकी विषयमा आवश्यक पहलकदमी लिन सरकारलाई सुझाव पेस गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>दुई ओटा विषयमा अध्ययन</p>	<p>आयोग</p>
<p>२.३१ महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने महासन्धि (CEDAW) अन्तर्गतको समितिसमक्ष पेस गर्नुपर्ने आवधिक प्रतिवेदनमा समावेश गर्नुपर्ने विषयहरू पहिचान गरी नेपाल सरकारलाई राय/सुझाव पेस गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी र सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>CEDAW अध्ययन तथा कार्यान्वयनको अवस्थामा केन्द्रस्तरीय र प्रदेशस्तरीय छलफल कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हुने</p>	<p>आयोग</p>
<p>लैङ्गिकताका आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेतर्फ</p> <p>३.३७ हेल्पलाइन सेवाको गुणस्तरलाई अभिवृद्धि गरी हिंसापीडित/प्रभावितहरूको मुद्दालाई प्रभावकारी तवरले सम्बोधन गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>सफ्टवेयर अपग्रेड तथा व्यवस्थापनमा सुधार भएको हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.४० महिला हक, अधिकार तथा महिला हिंसा नियन्त्रण सम्बन्धमा सूचना तथा सन्देशमूलक सामग्री उत्पादन गरी वितरण गर्ने ।</p>	<p>प्रशासन शाखा</p>	<p>सूचना सामग्री उत्पादन, वितरण तथा प्रसारण भएको हुने</p>	<p>आयोग</p>

३.४३ विभिन्न किसिमका लैङ्गिक हिंसामा परी आयोगमा सहायताका लागि सम्पर्कमा आएका तथा तत्काल औषधोपचार गर्नुपर्ने प्रकृतिका पीडितहरूको प्राथमिक स्वास्थ्योपचारका लागि आयोगभित्र Dedicated Primary Help Desk व्यवस्था गर्ने	प्रशासन शाखा	तत्काल प्राथमिक उपचार सेवा प्रवाह हुने	आयोग
३.४७ हिंसापीडित महिलालाई आवश्यकता अनुरूपका सेवाहरू प्रदान गर्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबीच सम्पर्क, समन्वय र सहकार्य गर्ने ।	महिला विकास समन्वय शाखा	पाँच ओटा समन्वय बैठक भएको हुनेछ	आयोग
३.५३ महिलाको सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारमा प्रत्येक महिलाको सहज पहुँच पुऱ्याउन तथा नेपाल राज्यभर निःशुल्क सेवा उपभोग गर्न सक्ने तुल्याउन सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	सातै प्रदेशमा अनुगमन तथा समन्वय बैठक	आयोग
३.५७ आयोगमा लैङ्गिक हिंसापीडितहरूका लागि तत्काल राहत र उपचारका लागि निश्चित रकमसम्मको सहायता उपलब्ध गराउने गरी सहायता कोष सञ्चालनमा ल्याउने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	कार्यविधि बनाई कोष सञ्चालनमा आउने	आयोग

<p>महिला अधिकार उल्लङ्घन तथा हिंसाका घटनाको अनुगमन तथा अनुसन्धान गरी पीडित/प्रभावितहरूको उद्धार, सुरक्षा, पुनःस्थापना र न्यायको सुनिश्चितता गर्नेतर्फ</p> <p>३.५९ महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको सत्यतथ्य अनुसन्धान गरी दोषी उपर तत्काल कानुनी कारबाही गर्न तथा पीडितलाई यथोचित राहत उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>तत्कालीन अनुसन्धान अनुगमन तथा निरीक्षण</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.६० हिंसापीडित/प्रभावित महिला तथा आश्रित बालबालिकाहरूको सुरक्षा र अल्पकालीन बसोबासका लागि सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>सेवाप्रदायकको छनोट र सम्भौता गरी आवश्यक व्यक्तिहरूलाई आवास उपलब्ध भएको हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.६३ लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसाका घटनाहरू घट्ने अवस्थामा उद्धारका लागि तत्काल खबर गर्न मिल्ने गरी तयार गरिएको मोबाइल एप्सलाई प्रभावकारी बनाउने ।</p>	<p>प्रशासन तथा योजना शाखा</p>	<p>मोबाइल एप्स प्रभावकारी भएको हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.६७ हिंसापीडितहरूलाई सेवा उपलब्ध गराउन आयोगसँग सहकार्य गरिरहेका संस्थाहरूको अनुगमन गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>अनुगमन भएको हुनेछ, समन्वयात्मक बैठक हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.६८ लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध निगरानी र अनुगमन बढाई पीडित तथा प्रभावितलाई तत्काल उद्धार तथा राहत प्रदान गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>आकस्मिकताको आधारमा उद्धार तथा राहत उपलब्ध गराइएको हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>

<p>राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउनेतर्फ</p> <p>४.७१ विद्यमान तथा नयाँ बन्ने विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा तर्जुमा गर्दा महिलाका व्यावहारिक र रणनीतिक आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने व्यवस्थाका लागि आवश्यक समन्वय गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>अनुसन्धान तथा परामर्श बैठक</p>	<p>आयोग</p>
<p>४.७८ नीति निर्माण तहमा महिलाको समानुपातिक र अर्थपूर्ण सहभागिताको प्रवर्द्धनका लागि सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय तह र क्षेत्रमा आवश्यक नीति, तथा कानून तर्जुमा, पुनरावलोकन एवम् परिमार्जन गर्ने कार्यका लागि सम्बद्ध निकायहरूसँग निरन्तर संवाद र छलफल गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>अनुसन्धान तथा समन्वय बैठक</p>	<p>आयोग</p>
<p>विपन्न र सीमान्तकृत महिलालाई प्राथमिकता दिई सबै महिलाको आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच र स्वामित्व सुनिश्चित गर्दै आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा सहयोग पुऱ्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्नेतर्फ</p> <p>४.८१ महिलालाई व्यावसायिक सीप विकास, तालिम आर्जन गर्न सम्बन्धित संस्थसँग समन्वय गर्ने ।</p>	<p>प्रशासन तथा योजना शाखा</p>	<p>चार ओटा समन्वय बैठक भएको हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>
<p>४.८२ आयआर्जनसम्बन्धी उच्चम व्यवसाय गर्न इच्छुक महिलालाई बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाबाट बिनाधितो वा सहूलियतपूर्ण दरमा कर्जा उपलब्ध गराउन समन्वय गर्ने ।</p>	<p>प्रशासन तथा योजना शाखा</p>	<p>चार ओटा समन्वय बैठक भएको हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>

४.८६ विपन्न तथा ग्रामीण महिलाको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित निकायलाई उत्प्रेरित गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	चार ओटा समन्वय बैठक भएको हुनेछ	आयोग
लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्न अध्ययन अनुसन्धान गरी नीतिगत सुझाव दिनेतर्फ ४.९१ नेपाल सरकारबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरू लैङ्गिक मैत्री भए नभएको अध्ययन गरी सुधारका लागि सुझाव पेश गर्ने ।	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	कार्यक्रमहरूको अध्ययन गरेर सुझाव पेश	आयोग
४.९४ कानूनमा रहेका असमानता र महिलाका जैविक आवश्यकताको स्थिति सम्बन्धमा नियमित अनुगमन, अध्ययन, अनुसन्धान गरी सिफारिस गर्ने ।	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	अनुसन्धान तथा सिफारिस	आयोग
लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतिको स्थापना र विकासमा सहयोग गर्नेतर्फ ४.९८ लैङ्गिक सशक्तीकरण सूचकाङ्कलाई समेत आधार लिई प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था अवलम्बन गर्न समन्वय गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	प्रत्येक प्रदेशमा समन्वयात्मक बैठक	आयोग
४.९९ सबै तहमा लैङ्गिक लेखापरीक्षण पद्धतिलाई लागु गराउन पहल गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	सबै तहमा समन्वयात्मक बैठक	आयोग
४.१०२ लैङ्गिक मूल प्रवाहीकरणका लागि विभिन्न दातृ संस्थाहरू, स्थानीय सरकारहरू तथा गैसहरूसँग सहकार्य गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	सरोकारवालासँग समन्वयात्मक बैठक	आयोग

चौथौ वर्ष २०८१/८२ मा सम्पादन हुने कार्यक्रमको कार्ययोजना

कार्यक्रम	जिम्मेवार शाखा	कार्यसम्पादन सूचक	अनुगमनको जिम्मेवारी
<p>राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्नेतर्फ</p> <p>१.४ आयोगमा सम्बन्धित विषयका विज्ञ जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	आयोगका कर्मचारीलाई कानून सम्बन्धी नब्बे कार्य दिनको तालिम सञ्चालन गरिएको हुनेछ	आयोग
<p>१.१५ महिलाको सबालमा काम गर्ने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घ-संस्था, सञ्जाल तथा मञ्चहरूसँग समन्वय र रणनीतिक साभेदारी बढाउने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	संघ-संस्थासँग समन्वय र साभेदारी	आयोग
<p>१.१८ महिला हक, अधिकारको सुनिश्चितता र निर्बाध उपभोगका लागि विभिन्न संवैधानिक आयोगहरूसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।</p>	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	चार समन्वय बैठक सञ्चालन	आयोग
<p>महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानूनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्नेतर्फ</p> <p>२.२४ महिलाको हक, हितसम्बन्धी प्रचलित कानूनमा सुधार गर्नुपर्ने विषयमा विज्ञहरूसँग छलफल अन्तर्क्रिया गरी सुधार गर्ने ।</p>	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	तीन ओटा विषयमा अनुसन्धान, विज्ञहरूसँग छलफल तथा सिफारिस	आयोग

<p>२.२५ महिलाको हक विषयहरू पहिचान गरी यी अधिकारहरूलाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक नयाँ विषयमा नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गर्नुपर्ने सम्बन्धमा अध्ययन गरी सुझाव पेस गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>तीन ओटा विषयमा अनुसन्धान, विज्ञहरूसँग छलफल तथा सिफारिस</p>	<p>आयोग</p>
<p>२.२९ नेपाल पक्ष भएका महिला सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/महासन्धिको प्रावधानहरूलाई राष्ट्रिय कानून तथा नीतिहरूमा समावेश गर्न आवश्यक सुझाव पेस गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>तीन ओटा विषयमा अनुसन्धान, विज्ञहरूसँग छलफल तथा सिफारिस</p>	<p>आयोग</p>
<p>लैङ्गिकताका आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेतर्फ</p> <p>३.३९ महिला हिंसालाई नियन्त्रण गर्ने सम्बन्धमा न्यायिक तथा अर्धन्यायिक निकायसँग संवाद/बैठक आयोजना गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>चार ओटा बैठक सञ्चालन गरिएको हुने</p>	<p>आयोग</p>
<p>३.४८ मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार र वैदेशिक रोजगारीका क्रममा शोषणमा परेका महिलाहरूको तत्काल उद्धार गरी पुनःस्थापना र पुनः एकीकरण तथा कानुनी उपचार सेवाका लागि सम्बन्धित निकायसँग समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p>	<p>उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा</p>	<p>चार ओटा बैठक सञ्चालन गरिएको हुने</p>	<p>आयोग</p>

३.५१ महिलालाई शोषण वा विभेद गर्ने समाजमा विद्यमान कुरीति, अन्धविश्वास, हानिकारक सामाजिक मूल्यमान्यता तथा प्रथा, परम्परा एवम् अभ्यासहरूलाई निरुत्साहित र नियन्त्रण गर्न कुरीति मुक्त क्षेत्र घोषणा गर्न पहल गर्ने ।	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	सातै प्रदेशमा सरोकारवालाहरूसँग कार्यक्रम सञ्चालन	आयोग
३.५८ लैङ्गिक समानता र महिलाहरूको मानव अधिकारको स्थितिको नियमित तथा प्रभावकारी अनुगमन गर्ने ।	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	दश ओटा अनुगमन	आयोग
३.६२ अदालतमा मुद्दा दायर भएका घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसापीडित महिलाको न्यायमा पहुँच बढाउनका लागि सबै न्यायालयहरूमा महिला-मैत्री द्रुत न्याय प्रणाली (फास्ट ट्र्याक कोर्ट), विशेष तथा निरन्तर सुनुवाइको व्यवस्था गर्न पहल गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	दुई ओटा समन्वयात्मक बैठक सञ्चालन भएको हुने	आयोग
राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउनेतर्फ	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	अध्ययन, अनुसन्धान तथा सिफारिस	आयोग
४.७० राज्यका सबै तह र संरचनामा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम तय गरी कार्यान्वयनका लागि पैरवी र सिफारिस गर्ने ।			

४.७६ नेपाल सरकारद्वारा सञ्चालित गरिबी निवारण, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायतका लक्षित कार्यक्रमहरूको योजना र नीतिहरूमा महिलाका सरोकारहरूलाई विशेष प्राथमिकता र महत्त्व दिन विस्तृत रणनीति तयार गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	अनुसन्धान गरी रणनीति तयार भएको हुने	आयोग
४.७७ महिला सरोकारका विभिन्न क्षेत्रको पहिचान गरी प्रत्येक क्षेत्रका लागि आयोगको अवधारणा/नीतिपत्र तयार गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	अनुसन्धान गरी नीति तयार भएको हुने	आयोग
४.८५ अपाङ्गता भएका महिला, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी रोजगारीमा पहुँच बढाउन आवश्यक सहजीकरण र समन्वय गर्ने ।	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यकहरूको अभिवृद्धि तथा रोजगारी प्राप्त गरेको हुने	आयोग
४.८८ गरिब, विपन्न, दलित, आदिवासी जनजाति, एकल, अपाङ्गता भएका तथा सामाजिक वञ्चितमा परेका सबै समुदायका महिला, किशोरी तथा बालिकाहरूका लागि आय आर्जन र क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने ।	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	सबै प्रदेशमा समन्वायत्मक बैठक सञ्चालन गरिएको हुने	आयोग

<p>लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्न अध्ययन अनुसन्धान गरी नीतिगत सुझाव दिने तर्फ</p> <p>४.९३ महिलाहरूको स्वास्थ्य, शिक्षा तथा रोजगारीमा पहुँच एवम् अर्थतन्त्र तथा सामाजिक सुधारमा योगदान सम्बन्धी विषयमा अध्ययन अनुसन्धान मार्फत नीतिगत हस्तक्षेप (policy intervention) का क्षेत्र पहिचान गरी सिफारिस गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>तीन ओटा विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा सिफारिस</p>	<p>आयोग</p>
<p>४.१०० प्रत्येक निकायको लैङ्गिक स्थितिको विश्लेषणसहित कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने अभ्यास बसाउन सहजीकरण गर्ने ।</p>	<p>प्रशासन तथा योजना शाखा</p>	<p>दुई ओटा कार्यशाला सञ्चालन भएको हुने</p>	<p>आयोग</p>
<p>४.१०१ प्रत्येक निकायले वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा महिला लक्षित कार्यक्रममा निश्चित प्रतिशत बजेट विनियोजन गर्ने पद्धति अवलम्बन गर्न उत्प्रेरित गर्ने ।</p>	<p>महिला विकास तथा समन्वय शाखा</p>	<p>सरोकारवालासँग एउटा छलफल कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको हुने</p>	<p>आयोग</p>

पाँचौं वर्ष २०८२/८३ मा सम्पादन हुने कार्यक्रमको कार्ययोजना

कार्यक्रम	जिम्मेवार शाखा	कार्यसम्पादन सूचक	अनुगमनको जिम्मेवारी
<p>राष्ट्रिय महिला आयोगको संस्थागत सुदृढीकरण तथा क्षमता विकास गर्नेतर्फ</p> <p>१.१ आयोगको केन्द्रीय कार्यालयका लागि काठमाडौं उपत्यकाभित्र उपयुक्त स्थानमा जग्गाको व्यवस्था गरी महिला मैत्री तथा अपाङ्गता-मैत्री कार्यालय भवनको व्यवस्था गर्ने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	भवनको व्यवस्था भएको हुने	आयोग
<p>१.१० स्थानीय निकायहरू, महिला अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत सङ्घ-संस्था तथा राजनीतिक दलका भगिनी सङ्घ-संस्थासँग कार्यात्मक सञ्जाल स्थापना तथा सुदृढ गर्ने ।</p>	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	दुई ओटा बैठक भएको हुने	आयोग
<p>१.१२ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत विज्ञ तथा सङ्घ-संस्थाहरूको रोस्टर तयार गरी विशेषज्ञताको उपयोग गर्ने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	रोस्टर तयार भएको हुने	आयोग
<p>१.१३ आयोगसँग सहकार्य गर्न सक्ने सम्भावित सङ्घ-संस्थाहरूको पहिचान गरी सहकार्यका लागि सम्झौता गर्ने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	सम्बन्धित संघ-संस्थाहरूको सूची तयार गरी सम्झौता भएको हुने	आयोग
<p>१.१६ केन्द्रदेखि स्थानीयस्तरसम्म आयोगका काममा सहयोग पुऱ्याउनसंरचना/सञ्जाल (नेटवर्क) को विकास गर्ने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	नेटवर्कको विकास भएको हुने	आयोग
<p>१.१९ आयोगभित्र महिला हक, अधिकार सम्बन्धी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरूको अत्याधुनिक सूचना तथा अभिलेख केन्द्र स्थापना गर्ने ।</p>	प्रशासन तथा योजना शाखा	सफ्टवेयर निर्माण तथा सूचना प्रवृष्टि भएको हुने	आयोग

<p>महिलाको हक, हित र अधिकारसम्बन्धी नीति, कानूनको तर्जुमा, परिमार्जन र कार्यान्वयनका लागि समन्वय, सहजीकरण र पैरवी गर्नेतर्फ</p> <p>२.२३ महिला हक, अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न सङ्घ-संस्था, सञ्जाल, कार्यसमूह तथा मञ्चहरूसँग कार्यात्मक सम्बन्ध स्थापना गरी नीतिगत तथा कानुनी सुधारका लागि पहल गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>तीन ओटा विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा सिफारिस</p>	<p>आयोग</p>
<p>२.२६ महिला हक, अधिकारसम्बन्धी कानून तर्जुमा वा परिमार्जन गर्दा राष्ट्रिय महिला आयोगलाई अनिवार्य रूपमा संलग्न गराउने व्यवस्था अवलम्बन गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>आवश्यकता बमोजिम समन्वयात्मक बैठक सञ्चालन भई सहभागी रहेको हुनेछ</p>	<p>आयोग</p>
<p>नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौता अन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धता कार्यान्वयनको अनुगमन गर्नेतर्फ</p> <p>२.२८ नेपाल पक्ष भएका महिलाको हक, अधिकार संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि/सम्झौता/कार्ययोजना (बेइजिङ कार्ययोजना, सिड महासन्धि, दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी योजना आदि) अन्तर्गतको दायित्व तथा प्रतिबद्धताहरूलाई राष्ट्रिय नीति, कानून तथा कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>चौध पटक अनुगमन तथा कार्यान्वयनको लागि सिफारिस</p>	<p>आयोग</p>

२.३२ अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र दायित्व कार्यान्वयनको प्रभावकारिता सम्बन्धमा अनुगमन संयन्त्र स्थापना गरी सूचक सहित अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने ।	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	अनुगमन संयन्त्र तयार, पाँच ओटा अनुगमन तथा प्रतिवेदन तयार भएको हुनेछ	आयोग
२.३३ महिला हक, अधिकारसम्बन्धी सन्धि/महासन्धि कार्यान्वयनसम्बन्धी क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय समिति/ मञ्चहरूमा प्रभावकारी सहभागिता जनाई प्रतिवेदन गर्ने ।	नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा	अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन तयारी	आयोग
लैङ्गिकताको आधारमा महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्न सचेतनामूलक, प्रवर्द्धनात्मक र कानुनी उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेतर्फ ३.३८ योगमाया नारी जागरण कार्यक्रम मार्फत महिला उपर हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, शोषण, विभेद र सामाजिक कुरीति जस्तै बोक्सीको आरोप, छाउपडी, दाइजो प्रथा आदिविरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू (जस्तै- कुरीतिविरुद्धको अभियान, सार्वजनिक सुनुवाइ, विद्यालयस्तरीय छलफल आदि) सञ्चालन गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	प्रत्येक प्रदेशमा कार्यक्रम सञ्चालन	आयोग
३.४१ महिला हिंसासम्बन्धी घटनाको तत्काल सम्बोधनका लागि प्रत्येक स्थानीय तहलाई लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति र उनीहरूका लागि निश्चित कार्य निर्देशिका तोकन पहल गर्ने ।	महिला विकास तथा समन्वय शाखा	निर्देशिका तयार भएको हुने	आयोग

३.४२ हिंसामा परेका महिलाहरूको तत्काल उद्धार र राहतका लागि सरोकारवाला निकायसँगको समन्वयमा उद्धार साधन (रेस्क्यु भ्यान) को व्यवस्था गरी सञ्चालनमा ल्याउने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	रेस्क्यु भ्यानको व्यवस्था भएको हुने	आयोग
३.४४ सबै तहमा सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट महिला, वृद्ध वृद्धा, अपाङ्गता भएका महिला, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यकहरूलाई प्रदान हुँदै आएका सेवा र सहूलियतपूर्ण सुविधाहरूको सूचनामूलक पुस्तिका तयार गरी वितरण गर्ने ।	प्रशासन तथा योजना शाखा	पुस्तिका तयार भएको हुने	आयोग
३.४९ हिंसापीडित महिलाहरूको तत्काल उद्धार गरी आवश्यक कानुनी, मनोसामाजिक परामर्श सेवा, स्वास्थ्योपचार, सीप तथा क्षमता विकास लगायतका सेवा एकै स्थानबाट उपलब्ध गराउन प्रदेश तथा स्थानीय तहमा एकीकृत पुनःस्थापना सञ्चालनमा ल्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	पाँच ओटा समन्वायत्मक बैठक सञ्चालन गरिएको हुने	आयोग
३.५० हिंसापीडित महिला र बालबालिकाहरूको संरक्षणका लागि सञ्चालित पुनःस्थापना केन्द्र, सुधार गृहहरूको नियमित अनुगमन गरी निश्चित मापदण्डभित्र सञ्चालन भए नभएको मूल्याङ्कन गर्ने ।	उजुरी तथा मुद्दा व्यवस्थापन शाखा	मापदण्ड बमोजिम सञ्चालन भए नभएको अनुगमन गरिएको हुने	आयोग

<p>महिला अधिकार उल्लङ्घन तथा हिंसाका घटनाको अनुगमन तथा अनुसन्धान गरी पीडित/प्रभावितहरूको उद्धार, सुरक्षा, पुनःस्थापना र न्यायको सुनिश्चितता गर्नेतर्फ</p> <p>३.६१ गम्भीर प्रकृतिका महिला हिंसाका घटनामा विज्ञसहितको अनुगमन टोली तत्काल खटाउन सक्ने गरी अनुगमन टोलीको व्यवस्था गर्ने ।</p>	<p>प्रशासन तथा योजना शाखा</p>	<p>अनुगमन टोली गठन गरिएको हुने</p>	<p>आयोग</p>
<p>राज्यका सबै तह र विषयगत क्षेत्रका नीति तथा कार्यक्रममा महिलाको सरोकार र आवश्यकतालाई सम्बोधन गराउनेतर्फ</p> <p>४.६९ तीनवटै तह (सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह) का सरकारहरूलाई महिला-मैत्री नीति, कानून तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी लागु गर्न समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>सातै प्रदेशमा समन्वयात्मक बैठक गरिएको हुने</p>	<p>आयोग</p>
<p>४.७५ समावेशी राज्यको अवधारणालाई आत्मसात गर्दै दलित, आदिवासी जनजाति, मुस्लिम, मधेसी, थारु, अल्पसङ्ख्यक पिछडा वर्ग, एकल, अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत तथा जोखिममा रहेका वर्ग समुदाय र दुर्गम भौगोलिक क्षेत्रका महिलालाई विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न आवश्यक नीतिगत, संरचनागत, कार्यक्रमगत तथा कानुनी प्रबन्धहरूबारे अध्ययनअनुसन्धान गरी सुझाव पेस गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>तीन ओटा विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा सुझाव पेस गरिएको हुने</p>	<p>आयोग</p>

<p>विपन्न र सीमान्तकृत महिलालाई प्राथमिकता दिई सबै महिलाको आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच र स्वामित्व सुनिश्चित गर्दै आर्थिक सामाजिक रूपान्तरणमा सहयोग पुर्याउन समन्वय र सहजीकरण गर्नेतर्फ</p> <p>४.८७ स्थानीय तहलाई महिला जागृति र महिला विकास कार्यक्रमका असल अभ्यास सञ्चालन गर्न आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p>	<p>महिला विकास तथा समन्वय शाखा</p>	<p>समन्वायत्मक बैठक सञ्चालन भएको हुने</p>	<p>आयोग</p>
<p>लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा लैङ्गिक न्याय सुनिश्चित गर्न अध्ययन अनुसन्धान गरी नीतिगत सुझाव दिनेतर्फ :</p> <p>४.९० राज्यका सबै तह र संरचनामा लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा न्याय सुनिश्चित गर्न अवलम्बन गर्नुपर्ने नीति तथा कानून र सञ्चालनमा ल्याउनुपर्ने कार्यक्रम सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी सरकारलाई पृष्ठपोषण गर्ने ।</p>	<p>नीति निर्माण, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयारी तथा सिफारिस कार्यान्वयन शाखा</p>	<p>तीन विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा रकारलाई सुझाव पेस गरिएको हुने</p>	<p>आयोग</p>
<p>लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतिको स्थापना र विकासमा सहयोग गर्नेतर्फ</p> <p>४.९६ नेपाल सरकारका सबै मन्त्रालय तथा निकायहरूबाट तर्जुमा तथा सञ्चालन हुने योजना तथा कार्यक्रमलाई लैङ्गिक दृष्टिकोणले विश्लेषण गर्न लगाउन आवश्यक समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।</p>	<p>महिला विकास तथा समन्वय शाखा</p>	<p>आवश्यकता बमोजिमको समन्वय बैठक गर्ने</p>	<p>आयोग</p>

कार्यक्रमको बुँदा र कार्यान्वयन हुने वर्ष

बुँदा नं. १.१	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. १.२	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. १.३	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. १.४	चौथो वर्ष
बुँदा नं. १.५	पहिलो वर्ष
बुँदा नं. १.६	पहिलो वर्ष
बुँदा नं. १.७	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. १.८	पहिलो वर्ष
बुँदा नं. १.९	पहिलो वर्ष
बुँदा नं. १.१०	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. १.१०	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. १.११	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. १.१२	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. १.१३	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. १.१४	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. १.१५	चौथो वर्ष
बुँदा नं. १.१६	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. १.१७	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. १.१८	चौथो वर्ष
बुँदा नं. १.१८	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. २.२०	पहिलो वर्ष

बुँदा नं. २.२१	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. २.२२	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. २.२३	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. २.२४	चौथो वर्ष
बुँदा नं. २.२५	चौथो वर्ष
बुँदा नं. २.२६	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. २.२७	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. २.२८	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. २.२९	चौथो वर्ष
बुँदा नं. २.३०	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. २.३१	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. २.३२	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. २.३३	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ३.३४	पहिलो वर्ष
बुँदा नं. ३.३५	पहिलो वर्ष
बुँदा नं. ३.३६	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.३७	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.३८	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ३.३९	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ३.४०	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.४१	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ३.४२	पाँचौं वर्ष

बुँदा नं. ३.४३	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.४४	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ३.४५	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.४६	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.४७	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.४८	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ३.४९	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ३.५०	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ३.५१	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ३.५२	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.५३	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.५४	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.५५	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.५६	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.५७	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.५८	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ३.५९	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.६०	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.६१	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ३.६२	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ३.६३	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.६४	दोस्रो वर्ष

बुँदा नं. ३.६५	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.६६	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.६७	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ३.६८	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.६९	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ४.७०	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.७१	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.७२	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.७३	पहिलो वर्ष
बुँदा नं. ४.७४	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.७५	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ४.७६	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.७७	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.७८	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.७९	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.८०	पहिलो वर्ष
बुँदा नं. ४.८१	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.८२	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.८३	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.८४	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.८५	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.८६	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.८७	पाँचौं वर्ष

बुँदा नं. ४.८८	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.८९	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.९०	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ४.९१	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.९२	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.९३	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.९४	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.९५	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.९६	पाँचौं वर्ष
बुँदा नं. ४.९७	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.९८	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.९९	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.१००	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.१०१	चौथो वर्ष
बुँदा नं. ४.१०२	तेस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.१०३	दोस्रो वर्ष
बुँदा नं. ४.१०४	दोस्रो वर्ष

राष्ट्रीय महिला आयोग